2020/4. szám

Börtönügyi Szemle

A Büntetés-végrehajtási Szervezet szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

2020/4. SZÁM

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága
Megjelenik negyedévente ✷ 2020. 4. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:
Dr. Tóth Tamás

Tagok:
Dr. Csordás Sándor
Dr. Huszár László
Dr. Kabódi Csaba
Lehoczki Ágnes
Dr. Lőrincz József
Dr. Mezey Barna
Dr. Pallo József
Dr. Vókó György

Kiadásért felelős:
Dr. Csató Kornélia

Főszerkesztő:
Várkonyi Zsolt Kristóf

Olvasószerkesztő:
Rutkai Kata
Kellner Gergely

Nyomdai előkészítés és nyomdai munkálatok:
Duna-Mix Kft., Vác
www.dunamix.hu
Felelős vezető:
Szakolczai Lóránt

ISSN 1417-4758 (Nyomtatott)
ISSN 2559-9771 (Online)

A szerkesztőség címe:
1054 Budapest V.,
Steindl Imre utca 8.
E-mail: szemle@bv.gov.hu

SZÁMUNK SZERZŐI

ÁCS-BÍRÓ ADRIENN doktorjelölt, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, "Oktatás és Társadalom" Neveléstudományi Doktori Iskola

BOTTYÁN SÁNDOR bv. őrmester, másodéves, nappali munkarendes hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

DR. DI BLASIO BARBARA gyógypedagógus, tanár, habilitált egyetemi docens, Szent István Egyetem, Kaposvári Campus, Gyógypedagógiai Intézet

HINKEL TAMÁS bv. alezredes, osztályvezető, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Biztonsági Szolgálat, Ügyeleti és Védelmi Osztály

ONDOK ROLAND bv. százados, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Biztonsági Szolgálat, Biztonsági Főosztály

SCHMEHL GÁBOR DÁNIEL bv. őrmester, harmadéves, nappali munkarendes hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, Büntetés-végrehajtási Tanszék

SCHMEHL JÁNOS bv. vezérőrnagy, bv. főtanácsos, az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese

PROF. EM. DR. VÓKÓ GYÖRGY DSC. az MTA doktora, igazgató, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet, professor emeritus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar

Borítófotó: Bv. fotó

A megjelenő írások nem a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, hanem a szerzők saját, tudományos szabadságon alapuló álláspontját képviselik.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogva tartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját a tudományos közvélemény által elfogadott tudományszakok (kriminológia, szociológia, pszichiátria, pszichológiai, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok, szakmatörténet stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetéért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. Kérjük, a kéziratokon tüntessék fel nevüket, munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat, rendfokozatukat is.

A beérkezett írásokat a szerkesztőség név nélkül továbbítja a bíráló bizottság tagjainak, véleményezés céljából. A megjelenés feltétele ezen tagok támogató véleménye, illetve a szöveg szerzőhöz való visszaküldését követően az átdolgozásra javasolt szövegrészek (ha vannak) javítása.

Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására, szerkesztésére, esetleges javítására. Amennyiben a beérkezett kézirat nem felel meg a formai követelményeknek, vagy tartalma nem illeszkedik a kiadvány szellemiségéhez, úgy a szerkesztőségnek nem áll módjában megjelentetni azt.

TARTALOM

A „JÖVŐFORMÁLÓ TUDOMÁNY" CÍMŰ KONFERENCIA ELŐADÁSAI

Előszó 5

Vókó György:
Elnöki köszöntő 7

Schmehl János:
Társelnöki köszöntő 9

Hinkel Tamás:
A mesterséges intelligencia térhódítása a büntetés-végrehajtásban –
Azaz a fogvatartás biztonságát támogató mesterséges intelligencia bevezetését megalapozó eszközök és tevékenységek vizsgálata 13
The spread of artificial intelligence in Prison Service –
The examination of tools and activities underpinning the introduction of artificial intelligence in support of prison security

Bottyán Sándor:
A mesterséges intelligencia alkalmazását támogató környezet szabályozása a büntetés-végrehajtásban 29
Regulation of enviroments supporting the application of artificial intelligence in Prison Service

Schmehl Gábor Dániel:
SMART eszközök és egyedi alkalmazások a magyar büntetés-végrehajtásban 49
Smart tools and customs solutions in the Hungarian prison system

TANULMÁNYOK

Ács-Bíró Adrienn – Di Blasio Barbara:
Női fogvatartottak kognitív profilja 69
Cognitive profile of female prisoners

Ondok Roland:
A büntetés-végrehajtási szervezet helye, szerepe a védelmi igazgatás rendszerében – II. rész 85
The place and role of the Prison Service in the system of defense administration - Part II.

Előszó

Tisztelt Olvasó!

Tisztelettel tájékoztatom, hogy a következőkben a 2020. november 11-én megrendezett, *„Jövőformáló tudomány"* című konferencián elhangzott Prof. em. Dr. Vókó György DSc. elnöki köszöntője, Schmehl János bv. vezérőrnagy társelnöki köszöntője, illetve Hinkel Tamás bv. alezredes, Bottyán Sándor bv. őrmester és Schmehl Gábor bv. őrmester előadása olvasható, a szerzők által készített tanulmányok formájában.

Az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója és munkatársai – Prof. em. Dr. Vókó György DSc., Dr. Szabó Judit PhD, Dr. Bolyky Orsolya PhD, valamint Dr. Sárik Eszter PhD – által írt tanulmányok a Börtönügyi Szemle soron következő, 2021 áprilisában megjelenő számában kerülnek majd publikálásra.

Várkonyi Zsolt Kristóf
Főszerkesztő

Vókó György

Elnöki köszöntő

„Jövőformáló tudomány" c. konferencia
Az Országos Kriminológiai Intézet helyszínéről
2020. november 11., 9.00-12.00

Nagy tisztelettel köszöntök minden kedves – ünnepi tudományos konferenciánkhoz csatlakozott – résztvevőt. Legyen szabad megkülönböztetett módon is üdvözölnöm az – egész országra, sok-sok szervhez és személyhez eljutó – elektronikus kapcsolatot megszervező, létrehozó, az ezt példás együttműködéssel megteremtő BvOP-t, külön is az akadémikus, MTA doktor, professzor emeritus, professzor urakat, hölgyeket, de a gyakorlat vezetőit és munkatársaikat is; így az Alkotmánybíróság, a Kúria, az Ügyészség, a bv. szervezet kapcsolódó vezetőit, a főügyész urakat, hölgyeket, az OKRI munkatársait. A doktoranduszokról és doktorandákról, valamint a Magyar Börtönügyi Társaság és az MJE[1] tagjairól sem feledkeztem meg.

Hosszú évek óta – hagyományosan az MTA székházában – tartjuk meg sikeresen a Magyar Tudomány Ünnepe keretében ünnepi tudományos konferenciánkat akadémikusoknak, MTA doktoroknak, tanszékvezetőknek, egyetemi tanároknak, tudományos kutatómunkában élen járóknak és a gyakorlat kiváló vezetőinek (bíróságtól, ügyészségtől, büntetés-végrehajtási szervezettől, rendőrségtől, Pártfogó Felügyelői Szolgálattól stb.) a közreműködésével.

A szakmai és tudományos elismerést eredményező, évtizedekre visszanyúlóan rendszeresen megrendezésre kerülő tudományos konferenciát a járványügyi helyzet miatt most a tudomány szentélyének tekintett MTA székházában nem tarthatjuk meg, de a bevált, jó hagyományt folytatva – a meghívóban feltüntetett szervekkel koordinálva – megkíséreljük legalább online formában lebonyolítani, mert ennek szükségét látjuk.

A jövőformáló tudomány sohasem a könnyebb élet választása, művelője a szellemi világ gazdagságát választotta hivatásul, számára a megértés bizonyosságának keresése belső késztetéssé vált. *„Az erő… a legyőzhetetlen akaratban lakozik."* – Gandhit idézve.

1 Magyar Jogász Egylet

Több kerek évforduló közepette kerül sor a konferenciánkra. Emlékezünk így az OKRI 60 évvel ezelőtt alapított elődjére, egyben a már két évvel több mint 20 éve megújult intézetünkre, a Magyar Börtönügyi Társaság megalapításának 30., az Ügyészek Országos Egyesülete megalakításának szintén 30. évfordulójára, és pár hónap múlva lesz 150 éve, hogy létrejött az egységes ügyészi szervezet hazánkban – a királyi ügyészségről szóló 1871. évi XXXIII. törvénycikk kihirdetésével –, a büntetés-végrehajtást érintő komoly jogosítványokkal.

Deák Ferenc 1841-ben az őt hallgató ifjak tömegének mondta: „*… nem csupán lelkesedésre, de még inkább hideg, komoly megfontolásra és fáradhatatlan munkásságra van szükség… s a komoly megfontolás egyik legszükségesebb szövetségese a türelem egymás személye, egymás vélekedése iránt.*”

Eddig is ezt tartottuk szem előtt, ezért is voltak, vannak előremutató eredményeink.

Felkérem Schmehl János bv. vezérőrnagy urat, a BvOP parancsnokának helyettesét, szíveskedjék a köszöntőjét elmondani.

Prof. em. Dr. Vókó György DSc.
az MTA doktora,
igazgató, Országos Kriminológiai Intézet,
professor emeritus, Pázmány Péter Katolikus Egyetem,
Jog- és Államtudományi Kar

Schmehl János

Társelnöki köszöntő

„Jövőformáló tudomány" c. konferencia
A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága helyszínéről
2020. november 11., 9.00-12.00

Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Akadémikus és Professzor Urak! Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A büntetés-végrehajtási szervezet vezetése nevében tisztelettel és szeretettel köszöntöm Önöket a *„Jövőformáló tudomány"* című konferenciánkon.

Köszöntöm
- a konferencia előadóit, megtisztelő, hogy elfogadták felkérésünket.

Köszöntöm továbbá
- a Magyar Tudományos Akadémia Állam- és Jogtudományi Bizottságának tagjait,
- a társ rendvédelmi szervek meghívottait,
- a Magyar Börtönügyi Társaság részt vevő tagjait,
- a Nemzeti Közszolgálati Egyetem meghívott oktatóit és hallgatóit,

illetve sok kollégám is részt vesz a mai rendezvényen, Őket is tisztelettel és nagy szeretettel köszöntöm.

Rendhagyó konferencia ez a mai, de remélem, hogy bár élményében nem hasonlítható a Magyar Tudományos Akadémia falai között megrendezett, személyes beszélgetéseknek, véleménycseréknek is lehetőséget adó konferenciához, de szakmai mondanivalójában mindannyiunk számára értékhordozó, gondolatébresztő XXI. századi találkozás lesz ez a mai alkalom.

Jelen korban – az élet bármely területén – eredményes igazán csak az lehet, aki figyelemmel kíséri a modern kor technikai vívmányai adta lehetőségeket és azokat saját szakmai munkájának korszerűsítésére, innovatív módon történő beépítésére, továbbgondolásra felhasználja.

Külön öröm számomra, hogy a felsőoktatási intézmények – köztük a Nemzeti Közszolgálati Egyetem is – egyre nagyobb figyelmet fordítanak a szakma elsajátításán túl az informatikai, nyelvi vagy műszaki képességek átadására, ezzel valóban jövőt formálni tudó és akaró szakembereket képeznek a szervezet számára.

Konferenciánk címe tömör, de sokat sejtető. Az előadások egy kicsit a jövőbe tekintőek, gondolatébresztők lesznek. Rámutatnak arra, hogy 5-10 év múlva (reményeink szerint akár jóval előbb is) milyen – a gyakorlatban is működő – rendszeresített eszközök állnak majd rendelkezésünkre a napi feladatellátás során.

Engedjék meg, hogy röviden beszéljek az előzményekről.

Országos Parancsnok Úr elkötelezett abban, hogy a személyi állomány munkakörülményeit javítsuk, munkaterheit, leterheltségét csökkentsük. Ennek érdekében a 2018. év második felétől kezdődően egyes biztonsági és fogvatartási szakterületek által vezetett papíralapú szolgálati okmányok elektronikus kialakítása fejlesztés alatt áll, illetve a fejlesztés befejeződik. Az információk gyors rendelkezésre állása érdekében kifejlesztésre került a SAFE rendszer (Szolgálati Alkalmazás a Fogvatartás Elősegítésére), amelyet a fogvatartotti részlegeken szolgálatot ellátók mobileszközökön tudnak használni. Szintén mobileszközre került kifejlesztésre az Előállítási Tevékenységet Támogató Rendszer (ETTR), amelynek tesztelése elkezdődött.

De melyek a legfőbb elvárásaink ezen alrendszerek működése tekintetében? Az alábbiakat határoztuk meg:

- Gyorsaság, hatékonyság – (Azaz, hogy) biztosítsák az egymással történő kommunikációt, a gyors információáramlást és a gyors adatelérést,
- A leterheltség csökkentése – (Azaz, hogy) támogassák a bv. szervezet biztonsági rendszerének stabilitását, továbbá a személyi állomány szolgálati leterheltségének csökkentését,
- Digitalizáció – (Azaz, hogy) segítsék elő a szolgálatellátás alatt keletkező papíralapú dokumentáció visszaszorítását,
- Egyszerűség – (Azaz, hogy) felhasználóbarát, könnyen kezelhető fejlesztések valósuljanak meg.

Az informatikai alapú fejlesztéseknél van még egy nagyon lényeges szempont, amelyet figyelembe veszünk, ez pedig a rendszerszemlélet. Minden egyes fejlesztési elemnek megvan a maga helye a biztonsági és a büntetés-végrehajtási szakfeladatok egészét tekintve, amely a meglévő, továbbfejlesztett és új elemek egymásra épüléséből, egymás közötti kommunikációjából áll össze egy összehangolt, teljes struktúrává.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nem titkolt célunk, hogy a ma elhangzó előadások mutassák be egyfelől az eddig elért eredményeinket, másfelől iránytűként szolgáljanak a technikai fejlődés adta lehetőségek jövőbeni kiaknázása tekintetében.

Végezetül ne feledkezzünk meg a humán erőforrásról sem – hiszen jelenlegi helyzetünkben is –, a járvány idején egészen új ismeretekkel kellett felruháznunk magunkat és személyi állományunkat. A sikeres védekezés kulcsa a járványügyet és a büntetésvégrehajtási szakmát egyaránt jól ismerő, elkötelezett, lojális személyi állomány.

A mesterséges intelligencia, a modern technika nem zárhatja ki az emberi tényezőket, nem helyettesíthet bizonyos kompetenciákat, de legfőképpen nem az érzelmi intelligenciát.

Hiszem, hogy a szakmailag felkészült kollégáim és a tervszerű szakirányítási tevékenység, a szervezési feladatok biztosítottsága, valamint a mögöttünk álló innovációs és fejlesztési eredmények kellő segítséget nyújtanak ahhoz, hogy szervezetünk az innovációs mérföldkövek mentén egyre előrébb jusson, amellyel tovább erősítheti és szolgálhatja a magyar emberek biztonságát.

Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Résztvevők! Tisztelt Hallgatóság!

Úgy gondolom, hogy színvonalas programot sikerült összeállítanunk, elméleti és gyakorlati jellegű előadások egyaránt elhangzanak a délelőtt folyamán.

Köszönetemet fejezem ki elsősorban Dr. Vókó György professzor úrnak, a szervezésben és lebonyolításban résztvevőknek, az informatikai hátteret biztosítóknak és Várkonyi Zsolt főosztályvezető úrnak.

Kívánok mindenkinek nagyon hasznos tanácskozást!

A konferenciát ezennel megnyitom. Köszönöm, hogy meghallgattak.

Schmehl János bv. vezérőrnagy
az országos parancsnok
biztonsági és fogvatartási helyettese

Fotó: Bv. fotó

Hinkel Tamás

A mesterséges intelligencia térhódítása a büntetés-végrehajtásban

– Azaz a fogvatartás biztonságát támogató mesterséges intelligencia bevezetését megalapozó eszközök és tevékenységek vizsgálata

The spread of artificial intelligence in Prison Service

– The examination of tools and activities underpinning the introduction of artificial intelligence in support of prison security

A büntetés-végrehajtás sikerének kulcsa sosem egy személyben, eszközben vagy tevékenységben nyilvánul meg. Azonosan fontos a hatékony biztonság, valamint az eredményes reintegráció; szükséges hozzá az együttműködő fogvatartott és elengedhetetlen a felkészült személyi állomány. De van mégis valami, ami sokat tud tenni azért, hogy a hatékonyság, az eredményesség és felkészültség megfelelő alapot kapjon: ez pedig a technológia. Tanulmányomban igyekszem górcső alá venni azokat a fogvatartás biztonságát támogató eszközöket, amelyek technológiai háttere előrevetíti a mesterséges intelligencia bevezetését, és alkalmazhatóságának környezetét készítik elő. Bemutatom azokat a jelenleg alkalmazott rendszereket, amelyek által a hatékonyság és az automatizálás mind a biztonság, mind pedig a reintegráció területén megvalósul.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, biztonság, SMART eszközök, technológia, SAFE

The key to the successful Prison Service is never manifested in one person, device or activity. Equally important are the efficient security and the effective reintegration; it is necessary to add a cooperating inmate and a trained, prepared personnel. But there is something that can be done to get efficiency, effectiveness and preparedness right: and that is technology. In my study I try to examine those tools that support prison security and whose technological background predicts the introduction of artificial intelligence and prepares the environment for its applicability. I wish to present the currently used systems by which efficiency and automation are achieved in both prison security and reintegration as well.

Keywords: *artificial intelligence, security, smart devices, technology, SAFE*

Bevezető

Az elmúlt időszakban rendészeti területen is több tanulmány született a mesterséges intelligencia alkalmazhatóságával kapcsolatosan. Időszerű a téma, tekintettel arra, hogy 2020 szeptemberében elkészült Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája. Kiemelt cél tehát, hogy az elkövetkezendő években a mesterséges intelligencia alapú munkakörök és eszközök jelentősen átrajzolják azokat a munkafolyamatokat, amelyek a különböző rendészeti szervek minőségbiztosításának alapelemei is egyben. Ennek a célfolyamatnak az egyik zászlóshajója a büntetés-végrehajtás.

A magyar kormány a tavalyi évben is a büntetés-végrehajtási szervezet, azon belül kiemelten a bv. szervek statikus és dinamikus biztonsági elemeinek fejlesztéséhez, valamint azok biztonsági szintjének fokozása céljából egy jelentős fejlesztési támogatást nyújtott.[1] Ez és a korábbi támogatások lehetővé tették, hogy a magyar büntetés-végrehajtás jelentős lépéseket tegyen a digitalizáció, az arculat- és koncepcióváltás útján. Olyannyira, hogy ma már a magyar rendészeti terület egyik legjelentősebb szoftverfejlesztésének termékeit (SAFE, Navigator rendszer, KIOSZK stb.), valamint számos egységesített, automatizált és hatékony eszközt tudunk használni rendkívül eredményesen a fogvatartás biztonsága és az elítéltek reintegrációja céljából. Jelen tanulmány terjedelmi korlátok miatt csupán röviden tud górcső alá venni néhány – talán az elmúlt évek legjelentősebb biztonsági fejlesztéseinek eredményeiként számontartott –, a fogvatartás biztonságát és a reintegrációs elemek biztosítását támogató – mesterséges intelligencia alapú – eszközt. De mit is takar a mesterséges intelligencia kifejezés? Ha szűken vizsgáljuk, a mesterséges intelligencia az emberi intelligencia valamely részének leképezésére alkalmas szoftver, amely képes támogatni vagy önálló módon ellátni észlelési, értelmezési, döntési és cselekvési folyamatokat. A büntetés-végrehajtásban ilyen vagy hasonló technológia és koncepció alapjául szolgáló és működtetett eszközök és rendszerek: a SAFE rendszer, a Navigator és a KIOSZK.

A mesterséges intelligencia előfutárai a büntetés-végrehajtásban

Minden modern technikai eszköznek – amelyet a büntetés-végrehajtásban alkalmazunk – az a végső célja, hogy egyszerűsítse és könnyítse, ugyanakkor hatékonyabbá tegye a mindennapi munkánkat, minimálisra csökkentve a hibázás lehetőségét és a rendkívüli események kialakulását, emellett hatékony legyen az időgazdálkodás terén is. Ez az alapvető cél érvényesül akkor is, amikor okoseszközöket, valamint alkalmazásokat

1 1063/2019. (II. 25.) Korm. határozat a büntetés-végrehajtási szervek statikus és dinamikus biztonsági elemeinek fejlesztéséről

vezetünk be a munkafolyamatokba és akkor is, amikor a mesterséges intelligencia alapú fejlesztéseket próbálgatjuk. Ezek a modern, algoritmus alapú folyamatok elsősorban a személyi állomány támogatását célozzák olyan technikai háttért biztosítva, amely stabil, hatékony, könnyen kezelhető, csökkenti az adminisztrációs terheket és felhasználóbarát. S hogy mennyire ilyenek ezek az eszközök, az idei év rendkívüli helyzete (COVID-19 járványhelyzet) adta többletfeladatok eredményes végrehajtása bizonyította is. De vegyük szemügyre közelebbről ezeket az okoseszközöket és hatékonyságukat.

A SAFE rendszer

A SAFE egy mobiltelefon nagyságú, chip alapú információs készülék, amely jelenleg 17 bv. szerv minden fogvatartotti elhelyezési részlegén szolgálatot teljesítő állományi tag rendelkezésére áll, és amely tartalmazza a Fogvatartotti Alapnyilvántartásban szereplő adatokat. Célja a gyors, egyszerű adatlekérés és egyeztetés. Ez alapján elmondható, hogy a SAFE nem csak egy eszköz, hanem egy saját, a bv. szervezet egyedi igényeinek kiszolgálására fejlesztett alkalmazás, adatbázis-kezelő rendszer.

A büntetés-végrehajtás kiemelt célja, hogy a 2021. év végéig valamennyi bv. szerv elhelyezési részlegén, emellett a fogvatartotti foglalkoztatás során is ezen eszköz segítségével lássák el munkatársaink az adminisztrációs feladataikat. A rendszer – 2017-ben egy pilot projekt keretein belül – először a Heves Megyei Bv. Intézetben került bevezetésre. A tapasztalatok birtokában több módosításra került sor, ami magába foglalta úgy a grafikai megjelenítést, mint az alkalmazás működésének felhasználóbarátibbá tételét. A fejlesztésért felelős szervezeti elemek rendszeresen monitorozzák a használatból eredő tapasztalatokat, hatástanulmányokat készítenek, emellett a fejlesztésbe bevonják a végső felhasználókat, azaz a bv. szervek végrehajtó személyi állományát is. A SAFE rendszer kialakításának célja alapvetően az volt, hogy a munkatársak olyan eszközt kapjanak a kezükbe, amellyel mindennapi munkájuk eredményesebb lesz, ugyanakkor ez nem jelent többletfeladatot számukra. További racionalizálásokra folyamatosan kerül sor, ezáltal a munkaterhek is csökkennek, illetve az adminisztrációs fegyelem is emelkedik.

A rendszer WiFi vagy APN technológiával csatlakozik a központi szerverhez, amelyről szinkronizálja a rendelkezésre álló fogvatartotti adatokat (pl.: elhelyezés), majd ezt követően offline üzemel. Így biztosítható, hogy a részlegeken szolgálatot teljesítők nem csak az irodai munkaállomáson, hanem az épület bármely pontján tudnak adatot, információt kinyerni adott fogvatartottal kapcsolatban. E koncepció a dokumentálási folyamatok végrehajtását mobillá teszi. Amennyiben a személyi állomány tagja a szolgálati helyéhez közeledik, úgy a rendszer újabb szinkronizálást hajt végre, így szavatolva az adatok folyamatos aktualizáltságát a központi adatbázisban.

Nóvuma a rendszernek, hogy a különböző fogvatartotti mozgások regisztrációja nem manuálisan történik. A fogvatartottak részére biztosításra kerül egy NFC chippel ellátott plasztikkártya, amely – a kiétkezések során történő fizetés mellett – a részlegről történő kilépéseket az eszköz és a kártya összeérintésével dokumentálja. Így valamennyi fogvatartott tartózkodási helye azonnal lekérdezhető (pl.: szabad levegőn tartózkodás, munkahelyre történő kivonulás), a létszámok minden esetben egyeznek, a személyi állomány hibázási lehetősége e tekintetben minimálisra csökken. A rendszer naplózza a mozgásokat, így a büntetés-végrehajtásnak lehetősége nyílik lokálisan vagy akár országosan különböző elemzéseket készíteni tárgykört érintően.

A SAFE kiemelt feladata, hogy a részlegen szolgálatot teljesítők testi épségének, életének védelméhez segítséget nyújtson. Az egyes részlegek bejárati pontjain, folyosók szintelzáró rácsain, illetve az elhelyezési zárkák, lakóhelyiségek ajtóin felszerelt NFC chipekhez történő érintés során a rendszer megjeleníti azon fogvatartottakat, akik a bv. szervek rendjével szándékosan szembehelyezkedő magatartást tanúsítanak, ezzel a személyi állomány fel tud készülni egy esetleges támadásra. E preventív intézkedésre annak érdekében volt szükség, hogy a hivatalos személy elleni erőszak bűncselekmény gyanújának száma csökkenthető legyen, a személyi állomány védelme érdekében.

A rendszerből kinyerhető a fogvatartottaknál tartott technikai eszközökről szóló engedélyek megléte, a gyógyszerekről szóló tartási engedély, ugyanakkor a részükre biztosított fogvatartotti mobiltelefon sorszáma is helyben lekérhető. A végrehajtó személyi állományt a különböző fogvatartotti szállítások során megterheli azok „zárkára helyezése" a Fogvatartotti Alapnyilvántartásban, tekintettel arra, hogy azt ezidáig kizárólag az asztali munkaállomáson lehetett végrehajtani. A zárkába helyezést a SAFE rendszerrel a helyszínen, soron kívül lehet adminisztrálni az előzőekben már említett plasztikkártya és a SAFE eszköz összeérintésével. A személyi állomány tagjának lehetősége van egyéni háttérinformációk, bejegyzések rögzítésére (pl.: operatív információk, szolgálattal kapcsolatos észrevételek) is.

A SAFE újabb moduljának fejlesztése már folyamatban van, amely a bv. szerven kívüli bírósági, ügyészségi, valamint egészségügyi előállítások során fog segítséget nyújtani. Az elképzelés szerint az előállítási folyamat megkezdésétől (a fogvatartott zárkáról való kiemelése) a feladat utolsó mozzanatáig (a fogvatartott zárkára visszahelyezése) egy check-point rendszerű folyamatfigyelő fogja végig kísérni a tevékenységet, amelyben valamennyi eljárási mozzanatot dokumentálni kell a rendszerben (pl.: motozás, helyszínre megérkezés, ítélethirdetés megléte), anélkül nem kezdhető meg a következő feladat. A rendszer az előállítási utasítást is tárolni fogja, így a személyi állomány iratmentesen hajthatja végre feladatát, amelyből végső soron következik, hogy figyelmét maximálisan és kizárólag az őrzési feladatának végrehajtására tudja fordítani.

A Navigator rendszer

A Navigator rendszer a büntetés-végrehajtás egyik legmodernebb technológia alapú adatbázisa. Létrehozásának elsődleges célja az volt, hogy a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságának főügyeleti, valamint a bv. szervek ügyeleti tevékenységét elősegítse. A rendszer kezdeti feladata annyi volt, hogy a bv. szervezet különböző adatbázisai (FANY, munkáltatás stb.) által gyűjtött adatokat egy helyen, egységesen, modern formavilágban, a lehető leghatékonyabb formában prezentálja a felhasználónak. Ebből nőtte ki magát végül 2018-ban – számos egyedi igénynek megfelelően – a ma is használt Navigator rendszer. A rendszer nem végleges, a szervezet részéről jelentkező folyamatos fejlődési és fejlesztési igény miatt, jelenleg 5 modulból áll.

A „*Jelenlévők keresése*" egy olyan felület, amely valamennyi fogvatartotti adathoz hozzáférést biztosít, azonban a megjelenített információk szerkesztésére nincs lehetőség, azok csak olvashatóak. Ezzel a megoldással volt lehetséges egy rendkívül gyors adatelérést biztosítani, amely a rendkívüli események bekövetkezése során kiemelt jelnőséggel bír. A felület felhasználóbarát, a megjelenített adatok áttekinthetőek, logikus rendszer alapján megtalálhatóak. Az információk egy egyszerű gombnyomással nyomtathatóak, vagy akár e-mail formájában továbbküldhetőek akár a rendkívüli esemény felszámolásában érintett társszerv részére is. Fogolyszökés rendkívüli esemény felszámolása során az időfaktor kiemelt szerepet játszik, az elfogás során így minimális időbe telik például a szökevény fényképének továbbítása. E rendszer kialakítását megelőzően ezt kizárólag papíralapon lehetett végrehajtani.

1. ábra: Fogvatartotti adatlap a Navigator alkalmazásban

A *„Szállítások követése"* modul arra hivatott, hogy a kör- és célszállítások során az úton lévő fogvatartotti szállítójárműveket valós időben nyomon lehessen követni. A helymeghatározást a gépjárművekbe telepített EDR készülékek GPS jele segíti percenkénti többszörös frissítéssel. A járművek aktuális helyzete így pontosan behatárolható, tehát egy rendkívüli esemény során a pozicionálás nem jelent problémát. A szállítójárművekről lekérhető a fogvatartottak ülésrendje, amelyet előzőleg a Fogvatartotti Alapnyilvántartásban szükséges rögzíteni. Emellett a rendszeren keresztül lehetőség adódik a feladatot végrehajtókkal való kapcsolat felvételére. Amennyiben a gépjármű 10 percnél tovább egyhelyben tartózkodik, úgy a rendszer riasztással jelzi az esetleges problémát. A büntetés-végrehajtás e modul jövőbeni fejlesztése során prioráltan kezeli, hogy a gépjárművekbe installált elektronikus megfigyelési eszközök által közvetített képet nyomon lehessen követni.

Az *„E-naplók"* modul magában foglalja a bv. szervek területére belépő személyek és gépjárművek nyilvántartását, az ellenőrzési naplót, az előállítások nyilvántartását, illetve a jelentésre köteles események naplóját. A modul kialakítására azért volt szükség, mert a megjelölt okmányok korábban kizárólag papíralapon álltak rendelkezésre, így elemzési tevékenység céljából utólagosan adatot kinyerni vagy összesítéseket készíteni rendkívül megterhelő feladat volt. E mellett az információk sem álltak rendelkezésre soron kívül. Jelen naplók működtetésével szinte azonnal adathalmazt lehet generálni, az időintervallum, a bv. szerv, az egyes események típusa vagy a belépő személy nevének beállításával. A szűrési lehetőségek tárháza a rögzített adatok tekintetében végtelen.

A *„24 órás adatszolgáltatás"* modul a bv. szervek ügyeleti szolgálatai által a BvOP Főügyelet részére minden nap 24:00 óráig az előre meghatározott adatokat küldendő adatrögzítési felület. A modul kidolgozása során kiemelten jelentkezett azon igény, hogy olyan egységes felület álljon a kitöltő személyek rendelkezésére, amely meggyorsítja, egyszerűsíti az adatszolgáltatási kötelem végrehajtását. A BvOP Főügyelet egy országos táblázatot generál a rendszerből, így tudja teljesíteni továbbjelentési kötelezettségeit.

A *„COVID-19 adatszolgáltatás"* fejlesztésének igénye a koronavírus humánjárvány megjelenése okán vált relevánssá, tekintettel arra, hogy a BvOP Operatív Törzs elemző-értékelő munkájának támogatása érdekében a bv. szervek valamennyi szakterülete általi rendszeres adatszolgáltatás vált szükségessé. A modul kiemelten a védőeszközök leltárkészletével, a fertőzöttségi mutatókkal, illetve a rendelkezésre álló humán erővel, harcértékekkel kapcsolatos adatok továbbítására, valamint összegzésére szolgál. A modulból letölthető egy olyan felület, amely grafikonokkal, infografikákkal szemlélteti a vonatkozó adatokat napi bontásban.

2. ábra: „Covid-19 adatszolgáltatás" felület

Az *„E-naplók"* modult indokolt (és ez a projekt következő fejlesztési ciklusában prioráltan előtérbe kerül) kiegészíteni egy olyan felülettel, amelynek segítségével a tiltott tárgyak előtalálásával kapcsolatos körülményeket a bv. szervek jelentésre köteles személyei nem szóban fogják jelenteni, mert ez úgy a jelentést tevőnek, mint a fogadónak leterheltséget jelent tekintettel arra, hogy egy ilyen szóbeli jelentéstétel hozzávetőlegesen 30-60 percig tart. Egy olyan speciális online platform jelenti a megoldást, ahol űrlapszerűen, valamennyi releváns és megjelenhető körülményre csak előre meghatározott válaszokat lehet majd megadni. A kialakítással emelkedni fog az információáramlás, valamint a tiltott tárgyakra vonatkozóan automatikusan generált kimutatásokat, táblázatokat lehet vezetni az elemző-értékelő tevékenység megvalósulása érdekében.

A bv. szervekben a szolgálat ellátásához köthető okmányok, dokumentumok közül a biztonsági tiszti szolgálati napló elektronizálása már végrehajtásra került, de jelenleg egy előre programozott Excel táblázatban és azt a RobotZsaru integrált ügyviteli és ügykezelési rendszeren terjesztik fel szolgálati elöljárók részére jóváhagyásra. Az egységes arculat kialakítás, valamint szoftverhasználat szempontjából előnyös lesz, hogy a Szolgálati napló is a Navigator E-napló moduljába kerül integrálásra a 2021. év végéig. A körlet-főfelügyelők, körletfelügyelők szolgálati naplóinak beépítésével egyszerűsödni fog azok okmányvezetése, a visszaellenőrizhetőség biztosított lesz, valamint a SAFE rendszerrel történő kompatibilitás kialakítása után a naplóban automatikusan megjelennének az elvégzett biztonsági ellenőrzések.

A Navigator adatkezelési és adatrögzítési rendszer – elsősorban a bv. szervek ügyeleti szolgálatai részére – egy hiánypótló munkaeszköz, amelyet a 2018. évi kialakítását követően jelenleg már valamennyi szakterület alkalmaz az adatszolgáltatási kötelmek, valamint a gyors adatelérés érdekében. Jelen rendszer szavatolja az egyes adatbázisok (pl.: FANY) közötti átjárhatóságot, az információkat valamennyi fogvatartotti adatbankból migrálja. Indokolt és javasolt a jövőben a Navigator fejlesztése során számba venni egy olyan felület kidolgozását, amely a társ rendvédelmi és együttműködő szerveknek biztosít hozzáférést az adatokhoz, a vonatkozó normákban foglalt jogosultságoknak megfelelően.

A KIOSZK rendszer (Fogvatartotti Kezdeményezésű Kérelmek Modul)

A KIOSZK – Fogvatartotti Kezdeményezésű Kérelmek Modul olyan egyedi fejlesztésű büntetés-végrehajtási szakrendszer, melyben az adatrögzítések és lekérdezések jelentős részét fogvatartottak végzik el. A rendszer bevezetésének célja a személyi állomány adminisztratív terheinek csökkentése. A KIOSZK a pilot projekt általi tapasztalatok felhasználását követően valamennyi bv. intézetben ügyintézési pontként fog funkcionálni, melyhez egy számítógép, egy fogvatartotti kártyaleolvasó és egy speciális billentyűzet tartozik majd. A felszerelt konzol kialakításának célja, hogy a fogvatartottak közvetlenül hozzáférjenek a saját adataikhoz, irataikhoz, illetve ügyintézést tudjanak kezdeményezni a személyi állomány direkt közreműködése nélkül is.

2020 szeptemberében összesen 49 db készülék került bevezetésre a Heves megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Váci Fegyház és Börtönben. A tesztjellegű használat működése kapcsán pozitívak a visszajelzések, ezen időszak felhasználási szokásai folyamatos monitorozás alatt állnak. A fogvatartotti populáció a KIOSZK készüléken keresztül a saját adatait, dokumentumait, illetve a vonatkozó normákat, szabályzatokat tudja megtekinteni akár több nyelven is. A készüléken inaktivitás idején, illetve az elhelyezési részlegek faliújságjain – tájékoztató jelleggel – a KIOSZK használatáról ismertető videó kerül levetítésre a fogvatartottak részére, amely nagyban elősegíti a készségszintű használat elsajátítását. A jövőben a fogvatartottak a bv. saját fejlesztésű videotelefon szolgáltatásával fognak tudni hozzátartozóikkal kapcsolatot tartani konzolon keresztül, emellett a rendszer az autentifikáció érdekében ellátásra kerül arcfelismerő alkalmazással és/vagy biometrikus rendszerrel. E projekt a BvOP terveiben jelenleg középtávú fejlesztésként szerepel.

A KIOSZK konzol felületén az alábbi funkciók érhetők el, illetve lesznek a jövőben elérhetőek:

- ***Kérelemrögzítés:*** A fogvatartott önállóan nyújthat be kérelmet, melynek előterjesztésében és pontos kitöltésében a rendszer segítséget nyújt (a funkció jelenleg inaktív).
- ***Programra jelentkezés*:** A fogvatartott önállóan jelentkezhet valamennyi reintegrációs programra és ellátásra úgy, mint könyvtárlátogatás, ünnepi istentisztelet, orvosi vizsgálat (a funkció jelenleg inaktív).
- ***Saját adatok:*** A fogvatartott hozzáférése biztosított azon adatokhoz, amelyekhez eddig személyes meghallgatásra volt szükség (pl.: letéti pénz adatok, az aktuálisan töltött ítélet, vagy a folyamatban lévő tárgyalások következő időpontja).
- ***Elektronikus iratismertetés*:** A fogvatartottaknak lehetőségük van megtekinteni, elolvasni a rájuk vonatkozó hivatalos dokumentumokat. A tesztüzem alatt a KIOSZK rendszerben kizárólag a „*saját adatok és elektronikus iratismertetés*" funkciók válnak hozzáférhetővé.

A fogvatartottakat a reintegrációs szakterület csoportos foglalkozás keretében oktatja a KIOSZK használatáról, emellett a zártláncú televíziós hálózaton folyamatosan látható a rendszer használatával kapcsolatos tájékoztató anyag, ez szavatolja, hogy a fogvatartottak alaposan megismerkedjenek a rendszerrel. Az ügyintézési pontokat elektronikus megfigyelési eszközzel ellátott területre szükséges telepíteni úgy, hogy az elhelyezési részlegeken szolgálatot teljesítő felügyelőket a napi feladatellátásban ne korlátozzák. A kamera biztosítja a konzol üzembiztosságát, rongálás esetén az érintett fogvatartottal szemben büntető feljelentést és kártérítési eljárást kezdeményez a bv. szerv vezetője. Az egyenlő bánásmód elvének érvényesülése érdekében legalább egy eszközt olyan helyre szükséges kiépíteni, hogy azt mozgásában korlátozott fogvatartott is képes legyen rendeltetésszerűen alkalmazni. Az ügyintézési pontnál egy időben – a GDPR és az egyéb adatvédelmi szabályok betartása érdekében – csak a reintegrációs tiszt (a használat oktatása és segítségnyújtás alkalmával) és az ügyintézési pontot éppen használó fogvatartott tartózkodhat. A tényt és ennek be nem tartásával kapcsolatos szankciókat a fogvatartottak részére oktatni kell, érzékenyíteni szükséges őket annak érdekében, hogy a felhelyezett konzolok használhatósága biztosított legyen. Az ügyintézési pont területének környékét a más fogvatartott által történő betekintés megakadályozása érdekében ellátják majd a fogvatartotti mozgási útvonalakkal kompatibilis jelzéssel.

Fontos megjegyezni, hogy a rendszer a saját adatok közül a pénzügyi, a rezsim és a biztonsági kockázattal, valamint a végrehajtási és bírósági ítélettel kapcsolatos információkat a lekérdezés pillanatában érvényes és aktuális adatokkal jeleníti meg. Az előjegyzések és a munkáltatási adatok jövőbeli tervezett eseményekhez kapcsolódó adatokat tartalmaznak. Ennek megfelelően azok megváltozhatnak, például módosulhatnak vagy akár törlődhetnek is.

Pénzügyi adatok

A KIOSZK több pénzügyi adatot és információt is mutat, ezek mindig a bv. szerv nyilvántartásának aktuális állapotán alapulnak. A vásárlásra fordítható összeg az az összeg, amit az adott elszámolási időszakban a bv. intézeti boltban az érintett fogvatartott elköltheti. Ez nem a letéti számlán szereplő pénz, hanem a havi keretösszeg még fennmaradó része. A fogvatartott így tisztában van a kereteivel, ez alapján el tudja dönteni, hogy a kiétkezést igénybe veszi-e vagy sem. A vásárlást követően a fogvatartott ellenőrizheti az elköltött összeget, amely az adott elszámolási ciklusban a bv. intézeti boltban megtörtént vásárlások összértéke. További nyilvántartásként szerepel a letéti számlán rendelkezésre álló összeg lehívásának lehetősége. A szabadulásra tartalékolt összeg menüponttal a jogszabály szerint a szabadulásra kötelezően félretett pénzt mutatja a rendszer.

Rezsim, biztonsági kockázati adatok

A fogvatartottaknak lehetősége nyílik a rezsimbe helyezésük és a biztonsági kockázati besorolásuk lekérdezésére, amennyiben ezzel nincsenek tisztában. Tekintettel arra, hogy ezek a bv. intézetben számos módon befolyásolják az életüket, illetve mindennapi tevékenységüket, kiemelten fontos, hogy legyen egy felület, ahol erről informálódni tudnak. A végrehajtási fokozaton belül a tényleges végrehajtás rendje és az elérhető kedvezmények egyaránt ezektől függenek. A KIOSZK-ban mindig az aktuális rezsim és biztonsági kockázat adat látható.

Fogvatartási adatok

A KIOSZK-ba bekerült egy egyszerű áttekintő felület a legfontosabb fogvatartási adatokról. Fontos, hogy a szabadulási dátumokat csak a jelenleg töltött ítéletből mutatja meg a KIOSZK, a még végrehajtásra váró ítéleteket pedig csak felsorolja. A jelenleg töltött ítélet pontban a képernyő közepén a szabadságvesztés időtartama jelenik meg, emellett pedig a végrehajtási fokozat. Ha van végrehajtásra váró további ítélet, ennek tényét is megjeleníti a KIOSZK. Azon fogvatartottak részére, akik a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségével rendelkeznek, megjelenítésre kerül a jelenleg töltött ítéletben a feltételes szabadság esedékességének ideje is. Ha a feltételes szabadságra bocsátás kizárt, vagy azt nem engedélyezték, ez a lapfül nem jelenik meg. A további végrehajtásra váró ítéletekről szóló figyelmeztetés ezen az oldalon is szerepel. A kitöltött szabadulásra való keresés esetében a jelenleg töltött ítéletben a kitöltött szabadulás esedékessége látható. A további végrehajtásra váró ítéletekről szóló figyelmeztetés ezen az oldalon is szerepel. A végrehajtásra váró ítéletek alpontban megjelennek azok az ítéletek, amelyek végrehajtása még nem kezdődött meg. Ha van egy vagy több végrehajtásra váró

szabadságvesztés büntetése az érintettnek, azt ezen az oldalon listázza ki a KIOSZK. Mindegyik büntetésből megjelenik a képernyőn a tartam és a végrehajtási fokozat is.

Az előjegyzési adatok felületen az ismert előjegyzéseiket követhetik nyomon az elítéltek (pl.: bírósági előállítás). Az előjegyzések egy jobbra-balra mozgatható listán jelennek meg, ezek közül egyet kiválasztva annak részletes adatait jeleníti meg a KIOSZK.

A munkáltatási adatok menüpontban a soron következő egy hét munkáltatási eseményeit követheti nyomon az érintett, így felkészülhet a következő hét eseményeire, tervezhetővé válik a fogvatartás ideje. Amennyiben a lekérdező nincs munkába állítva, vagy a következő napokra nem jegyezték elő kivonulásra, a menüpont akkor is megjelenik és lila színű üzenetben tájékoztatja az érintettet a munkáltatási adat hiányáról.

Elektronikus iratismertetés funkció

A bv. szerv és a fogvatartottak közötti, hivatali jellegű kommunikációban a KIOSZK minden fogvatartottnak egy személyes iratgyűjtővel biztosítja a dokumentumok elérhetőségét. A főmenüben az „*Elektronikus iratismertetés*" lehetőségét kiválasztva egy almenübe jut a felhasználó, itt az alábbiakat látja.

Az *„olvasatlan dokumentumok"* az új, még meg nem nézett dokumentumok, és azok, amelyeket már megnyitott az érintett fogvatartott, de a fogvatartotti kártyájával még nem igazolta azok olvasását. Az „*olvasott dokumentumok*" azok a dokumentumok, amelyeknek olvasását a kártyájával már igazolta. A „*szabályzatok*" a jogokról, kötelességekről és egyéb előírt magatartási szabályokról szóló tájékoztatók. A szabályzatok minden fogvatartott számára elérhetőek, azok olvasását nem kell a fogvatartotti kártyával igazolni. Mindhárom menüponton belül egy két oszlopra tagolt képernyő jelenik meg. Ennek bal oldalán az elérhető dokumentumok nevei láthatóak, és közülük az éppen megjelenített dokumentum fehér kiemeléssel olvasható. A képernyő jobb oldalán a kiválasztott dokumentum képe jelenik meg.

A KIOSZK rendszer lehetőséget biztosít a fogvatartottak részére az önálló ügyintézés kezdeményezésére, ezzel felelősséggel ruházza fel őket, amely végső soron elősegíti a reintegrációs elvek érvényesülését. A manualitás következtében az iratbetekintés egyszerűsödik, emellett az érintett személyi állományú kör munkaterheiben is csökkentés érhető el. A BvOP kiemelt célja az egyes ügyintézési folyamatok további automatizálása, amely a hatékony munkavégzés egyik alappillére lehet a jövőben.

Skype

A koronavírus-fertőzés bv. intézetekbe történő bekerülésének és elterjedésének megelőzése érdekében – a 2020. március 27-én meghatározottak szerint – további intézkedésig felfüggesztésre kerültek a látogatófogadások, új látogatási engedélyek nem kerülhettek kiadásra. Ezzel összefüggésben valamennyi bv. szervben a fogvatartottak kapcsolattartásának megóvása, erősítése, valamint hangulatuk kontroll alatt tartása és a rendkívüli események megelőzése érdekében megteremtésre kerültek a Skype-hívások biztosításának technikai feltételei. A videóhívással megvalósuló elektronikus kapcsolattartás eljárásrendjéről szóló BvOP utasítás alapján Skype-hívás hetente legfeljebb két alkalommal, minimum 15 és maximum 60 perc közötti időtartamban engedélyezhető rezsimbe sorolástól függően.

Tekintettel arra, hogy a reintegráció sikerének egyik alapköve a fogvatartottak hozzátartozóikkal történő kapcsolattartása, valamennyi bv. szervben megteremtésre kerültek a Skype alkalmazáson keresztül végrehajtható videóhívások biztosításának technikai feltételei. Az intézkedés bevezetése óta a Skype-hívások száma folyamatosan emelkedik, ezzel együtt a biztosított percek száma is nőtt, 2020 novemberében alkalmanként átlagosan, hozzávetőlegesen 53 percen keresztül vehették igénybe a lehetőséget a fogvatartottak, a teljes fogvatartotti populáció 49%-a (8 187 fő) használta már az alkalmazást, ami a tavalyi évben látogatót fogadottak arányától is magasabb, hiszen az csupán 33% volt. Skype-hívás országosan 15 497 esetben történt, ami napi 515 db végrehajtást jelent.

Az intézkedés bevezetése – a pandémia miatt elrendelt negatív eljárásrendekkel szemben – pozitív hatást gyakorolt a fogvatartottakra, főként azokra, akiket anyagi, távolsági vagy egészségügyi, életkori okok miatt egyébként nem, vagy csak ritkán látogattak hozzátartozóik. Ezen felül a váratlan, rendkívüli családi események esetében soron kívül biztosítható a Skype-hívás. Ez az új kapcsolattartási forma költséghatékony a hozzátartozókra nézve, a fogvatartottaknak pedig jóleső érzés otthoni környezetüket látni.

Azon fogvatartottak, akik eddig egyetlen alkalommal sem éltek a Skype-hívás lehetőségével, többségében a hozzátartozók korlátozott internet-hozzáférési lehetőségeit és alacsony technikai ismereteiket jelölték meg indokként. Ennek áthidalása érdekében kiemelt célként tűzte ki a BvOP, azon belül a Fogvatartási Ügyek Szolgálata, hogy a jövőben a kapcsolattartókat hozzásegítsék a Skype-hívás lehetőségéhez a Magyarország Kormánya által létrehozott Digitális Jólét Pontokon, ahol az ingyenes internet-hozzáférésen túl a jelen lévő mentorok az alkalmazás használatát is segítenek elsajátítani. Az intézkedés bevezetése összességében megfelelően ellensúlyozza a látogatófogadás szüneteltetésének negatív hatásait, emellett a fogvatartottak hangulatára is jótékony hatással bír, a rendkívüli események számát csökkenti, ami egyben a fogvatartás biztonságát

fokozza. A fentiek mellett a Kommunikációs Főosztály bevonásával piktogramokkal ellátott tájékoztató anyagok készültek a használat könnyebb elsajátítása érdekében, amelyek a bv.gov.hu weboldal mellett a részlegek faliújságain is kifüggesztésre kerültek.

A BvOP folyamatosan monitorozza a videóhívással megvalósuló elektronikus kapcsolattartás eljárásrendjéről szóló BvOP utasításban, valamint az internet alapú, Skype-hívások alkalmazásának és ellenőrzésének gyakorlati végrehajtásához készült módszertani útmutatóban meghatározott feladatok bv. szervek által történő végrehajtását.

3. ábra: Fogvatartotti Skype-kapcsolattartási esetszámok 2020. március-november hónapokban

A Skype-hívás tapasztalatait tekintve az elemzések arra mutatnak rá, hogy ez a lehetőség a fogvatartottakra pozitív hatást gyakorolt, így folyamatosan nő az igénybe vevők száma. A kapcsolattartói Skype-hívásokhoz képest elenyésző mennyiségben van igény az ügyvédi Skype-hívásokra. A lényeges, halaszthatatlan ügyek a jóval egyszerűbben kivitelezhető telefonhívással is megoldhatóak, amennyiben pedig iratok áttekintésére, aláírására van szükség, az ügyvédek a személyes látogatást választják. A hívást a jelen lévő személyi állományi tag kezdeményezi, az ügyvédi igazolvány segítségével történő azonosítást követően a beszélgetést nem ellenőrzi.

A Skype-hívások lebonyolításában főként a bv. szakterületek érintettek. A Skype-rendszer úgy került kialakításra, hogy a fogvatartotti oldal két monitorral legyen ellátva, ezzel biztosítva a személyi állomány részére az ellenőrzés lehetőségét. A kontrollmonitorok útján többnyire a reintegrációs tiszt, a szociális segédelőadó ellenőrzi a hívásokat, néhány esetben ebben körlet- vagy biztonsági felügyelők is részt vesznek.

A bv. intézetek pozitívumként jelölték meg, hogy bár a bv. osztályok leterheltsége nőtt, ezzel párhuzamosan a biztonsági osztály tevékenységéből kikerülő látogatófogadásra történő előállítás és annak biztosítása miatt az ő terhük csökkent. A bv. szervek informatikai osztályainak munkatársai változóan meghatározott időközönként ellenőrzik az eszközöket. Az informatikai biztonság sérülése eddig egyetlen esetben sem merült fel.

A Skype-hívások népszerűek a fogvatartottak körében, azokról pozitív véleményt alkotnak. Az intézkedés bevezetése összességében megfelelően ellensúlyozza a látogatófogadás szünetelésének negatív hatásait. A bv. szervek ezzel kapcsolatos terhelését a látogatófogadó helyiségekben kialakítható, több állomásos „Skype-helyiség" létrehozása csökkentheti, ahol egy időben több fogvatartott videóhívása bonyolítható le, mint a jelenleg a legtöbb bv. intézetben erre a célra használt kisebb helyiségekben.

A bv. intézetekben jelenleg 274 db Skype-végpont áll rendelkezésre a kapcsolattartás ezen, elektronikus formájának biztosítására. A BvOP megállapította, hogy a Skype-hívások száma az intézkedés bevezetése óta folyamatosan emelkedik. A legtöbb Skype-hívást a Szombathelyi Országos Bv. Intézet bonyolítja le, de korábban is a nagy létszámú bv. intézetekre volt ez jellemző, éppen a fogvatartotti létszám miatt.

A bv. szervek részére folyamatos az a szakirányítói javaslat és iránymutatás, hogy a fogvatartottak kapcsolattartásának megőrzése és erősítése érdekében törekedjenek a Skype-hívások további fejlesztésére, a vezetékes internethálózat kiépítésére, valamint Skype-hívás végrehajtására alkalmas eszközök további beszerzésére, továbbá rendszeresen vizsgálják a látogatófogadó vagy más helyiségben történő Skype-helyiség kialakításának lehetőségét annak érdekében, hogy egy időben több fogvatartott vehessen részt a kapcsolattartásban, ezáltal csökkentve az érintett személyi állomány munkaterhét is.

Befejezés

Az elmúlt időszak technikai fejlesztéseinek nyomán megállapítható, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet egésze kiemelt prioritásként kezelte az innovatív technikai fejlesztések lehetőségét. E cél érdekében jelentős lépéseket tett a szervezet a technikai infrastruktúra fejlesztésére, melyek kiterjedtek a tervezés, a tesztelés és a bevezetés fázisaira is egyaránt. Az innováció által elérni kívánt priorizált cél a személyi állomány munkaterheinek csökkentése mellett, a feladatok racionalizálása.

A bevezetett technikai fejlesztések kezelése, a rendszerek alkalmazása többlet teherként nem jelentkezik a humánerőforrás szempontjából, éppen ellenkezőleg, a hatékonyság növekedése érhető el az azonos feladatok gyorsabb és egyszerűbb végrehajtása által.

A folyamatos fejlesztések lehetővé teszik a szervezet egésze számára az információáramlás rohamos gyorsulását, ugyanis kiemelt tényező a fejlesztések során az adatbázisok közötti átjárhatóság, megteremtve ezzel egy olyan adatbázist, melyből az adatkinyerési szempontok számtalan szűrési opciót biztosítanak, amely az elemző-értékelő munka kapcsán igen széles spektrumot biztosít.

A szervezet számára az eddig végrehajtott és a jövőbeni fejlesztések során a legfőbb vezérelvként a kompatibilitás megteremtése szerepel. Értekezésem konklúziójaként megállapítható annak ténye, hogy az általam ismertetett fejlesztések, rendszerszintű alkalmazások stabil és megbízható alapot biztosítanak a középtávú jövőben bevezetni kívánt legmagasabb szintű innováció, a mesterséges intelligencia alkalmazásához. Amennyiben elérhetővé válik a szervezet számára ennek kialakítása, úgy lehetőség nyílik arcképfelismerésre, különböző biometrikus rendszerek ötvözésére, szívdobbanás-érzékelők bevezetésére és viselkedés analízisre.

A büntetés-végrehajtási szervezet elkötelezett az innováció és technológiai vívmányok bevezetésének irányába, annak érdekében, hogy a normákban meghatározott feladatait és céljait a humánerőforráson, azaz az elhivatott és felkészült személyzeten túl a legkorszerűbb technikai háttérrel biztosítsa.

Felhasznált irodalom

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

1063/2019. (II. 25.) Korm. határozat a büntetés-végrehajtási szervek statikus és dinamikus biztonsági elemeinek fejlesztéséről

Fotó: Bv. fotó

Bottyán Sándor

A mesterséges intelligencia alkalmazását támogató környezet szabályozása a büntetés-végrehajtásban

Regulation of enviroments supporting the application of artificial intelligence in prison service

A mesterséges intelligencia – mint technológia – napjainkra már az életünk részévé vált, és hamarosan a büntetés-végrehajtási szervezet is saját céljai szolgálatába fogja állítani az ebben rejlő lehetőségeket. Ezek a változások a szervezet interperszonális kapcsolataiban, gazdasági helyzetében, valamint az adminisztratív területein kiemelt hatékonyságnövekedést fognak nyújtani. Szabályozással megbízhatóvá, valamint emberközpontúvá szükséges tenni a közelgő innovációt azért, hogy a leghatékonyabban nyerhessen teret, és alkalmazása jogszerű és etikus módon történjen.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, emberi jogok, technológia, szabályozás, innováció

Artificial intelligence as a technology has become an important part of our lives nowadays. The Hungarian Prison Service also sees the artificial intelligence as an outstanding potential for its own purposes. There is no question, this possibility will provide a significant increase in efficiency of the organization's interpersonal relationships, economic aspects and administrative areas. The regulation has to be ethical, needs to make this innovation credible, anthropocentric so it can gain ground in the most efficient way. This is the future's great challenge.

Keywords: *artificial intelligence, human rights, technology, regulation, innovation*

Bevezető

Milyen változásokat fog hozni a mesterséges intelligencia megjelenése a börtön bástyafalai között? Mire képes ez az új technológia ebben az elzárt és egyedi környezetben? Velünk, vagy ellenünk lesz? Hogyan képes szolgálni az interperszonális kapcsolatokat? Valószínűleg ilyen, vagy hasonló kérdések fogalmazódnak meg bennünk e téma kapcsán. A mesterséges intelligencia vonatkozásában folyamatosan új kérdések kerülnek napvilágra, melyekre a rohamosan fejlődő technológia naponta új válaszokat ad. Ezért vált fontossá, hogy szakmai szempontból mi is megadjuk a saját kérdéseinkre saját válaszainkat, mert a közeljövőben egy új, eddig példa nélküli szereplő fog megjelenni a büntetés-végrehajtási szervezetben. Egy olyan szereplő, melynek segítségével bizonyos feladatokat az eddigieknél gyorsabban, pontosabban, hatékonyabban fogunk tudni elvégezni. Képesek leszünk új megfigyelésekre és új felismerésekre, és ezeket megismerve elérhetjük az eddig csak elképzelt sikerek elérhetetlennek hitt határait. Az előző évben már országunk is elkötelezte magát egy stratégiai tervvel ezen lehetőségek mellett, ideje hát, hogy a büntetés-végrehajtásnak is bemutatkozzon az említett új szereplő, a mesterséges intelligencia.

Mi az a mesterséges intelligencia?

A mesterséges intelligencia kapcsán jó eséllyel az utóbbi évek nagy sikerű sci-fi filmjeiben szereplő robotok közül gondolhatunk egyre, vagy akár a zsebünkben található mobiltelefon eszköz valamelyik okos szoftverére, az interneten fellelhető chat botokra, esetleg az online keresőmotorok algoritmusaira, amelyek a számunkra legkedvezőbb hirdetéseket jelenítik meg az elénk táruló webfelületeken. Napjainkban már lépni sem tudunk úgy, hogy valamely mesterséges intelligencia alapú eszközzel ne kerüljünk kapcsolatba. Ebbe a tág fogalmi meghatározásba számtalan eszköz, szoftver beletartozik, a legtöbbről nem is gondolnánk, hogy ide sorolhatjuk. Ezen széles választékból a következő sorokban a mesterséges intelligencia, mint szoftver kerül ismertetésre. A téma körüljárása során az MI[1] rengeteg féle meghatározásával találkozhatunk. Újszerűsége, folyamatos és nagyléptékű fejlődése miatt a mesterséges intelligencia definiálására számos variáns létezik, de nincs egységesen, hivatalosan elfogadott közülük. A technológiai megközelítések általában csak a saját területükön belül határozzák meg és nevezik el azon tevékenységek halmazát, melyeknek célja azonos, vagyis az emberi intelligenciát igénylő feladatok megoldása magával a számítástechnológia eszköztárával.

Létezik azonban egy, az Európai Bizottság által kiadott közleményben rögzített definíció, mely filozófiai és technológiai oldalról is egységesen meghatározza a mesterséges intelligencia fogalmát: „*A mesterséges intelligencia intelligens viselkedésre utaló rendszereket*

1 MI vagy AI – Mesterséges intelligencia, vagy angol nyelven Artificial Intelligence.

takar, amelyek konkrét célok eléréséhez elemzik a környezetüket és – bizonyos mértékű autonómiával – intézkedéseket hajtanak végre. A mesterséges intelligencián alapuló rendszerek lehetnek kizárólag szoftveralapú rendszerek, amelyek a virtuális világban működnek (pl. hangasszisztensek, képelemző szoftverek, keresőprogramok, hang- és arcfelismerő rendszerek), illetve a mesterséges intelligencia beépíthető hardvereszközökbe is (pl. fejlett robotok, autonóm járművek, drónok és a tárgyak internetéhez kapcsolódó alkalmazások)"[2]. Ez a meghatározás két részre bontja a mesterséges intelligencia definícióját. Az első része jelen korunk technológiai helyzetére illően alkotja meg a filozófiai meghatározást, és hivatkozik az intelligens viselkedésre. A második része technológiai szempontból állapítja meg számítástechnikai fogalmakkal (szoftver, hardver), hogy mi minősül MI-n alapuló rendszernek.

Napjaink mesterséges intelligenciái

A XXI. században már meglepően nagy teret foglal el az MI az életünk mindennapjaiból. Az algoritmusok napról napra fejlődnek, egyre magasabb és összetettebb szintet képviselnek. Ha munkába indulunk, akár már választhatunk is, hogy ezt önvezető autóval, vagy vezető nélkül közlekedő metróval tesszük. Ha útba szeretnénk igazítani egy külföldi turistát, könnyedén megtehetjük ezt az okostelefonunkon használt olyan alkalmazással, amely már megfelelő mértékben alkalmazza sikeresen a nyelvfelismerés algoritmusát. A jelen korunkban alkalmazott mesterséges intelligenciákat listába szedni talán lehetetlen feladat lenne, hiszen már nem igazán találunk olyan iparágat, ahol még nem használják.

Az utóbbi időszak jegyzett mérföldköve volt, amikor Garry Kasparov sakkjátszmát vívott a Deep Blue-val, ami az IBM kifejezetten erre a célra fejlesztett mesterséges intelligenciája volt. A Deep Blue nemcsak szoftveresen, hanem hardver oldalon is a sakkjáték számításigényéhez volt optimalizálva. Számítástechnikailag nem volt túl kifinomult rendszer, hanem inkább a nyers erőt, vagyis a számításkapacitást helyezte előtérbe, ennek segítségével számolta ki az összes lehetséges lépésvariációt. A Kasparov elleni első mérkőzés 1996-ban a médiafigyelem központjában állt, mindenki várta a végeredményt, amely 4:2 lett Kasparov javára. Majd 1997-ben az IBM megduplázta a gép teljesítményét és ismét szembe állította a sakkbajnokkal. Ekkor Kasparov a visszavágó elvesztése mellett elszenvedte pályafutásának legrövidebb vereségét is. Bár az eredményt Kasparov megtámadta arra hivatkozva, hogy a meccsek között módosítottak az IBM szakemberei a programon – azért, hogy egy, a nagymester által állított, többször eredményesnek bizonyult csapdát kikerüljenek –, ám ezt a szabályok nem tiltották. Így megtörtént a történelemben először, hogy az ember egy szellemi képességeket igénylő játékban alulmaradt a mesterséges intelligenciával szemben.

2 https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/HU/COM-2018-237-F2-HU-MAIN-PART-1.PDF (Utolsó letöltés: 2020. 08. 12.)

Ugyanígy az IBM gyermeke, a Watson, amely leginkább azzal szerzett magának hírnevet, hogy 2011-ben kihívta egy játszmára maga ellen a Jeopardy! vetélkedőben a játék addigi két legjobb eredményt elérő játékosát. A vetélkedőt a Watson nyerte, ami azért volt érdekes, mert itt nem a logika volt versenyben, hanem a lexikális tudás. Az IBM meghatározása alapján a Watson *„egy összetett elemzésre tervezett kognitív számítástechnikai rendszer, amelyet a nagy mértékben párhuzamosított POWER® processzorok és a DeepQA technológia integrációja tett lehetővé"*. Érdekesség, hogy a Watson kereskedelmi forgalomban is bárki számára elérhető, és szabadon használható elemzési munkákra vagy üzleti döntésekre bármely területen.[3]

A DeepMind Technologies – brit székhelyű vállalat – 2010. évi alapítása óta foglalkozik a mesterséges intelligencia fejlesztésével és kutatásával. Céljuk az MI egy új alapú megközelítése volt, amely jelentős mértékben felgyorsíthatja a terület fejlődését. A Google a közös munka eredményessége érdekében felvásárolta a vállalatot 2014-ben, majd 2015-ben bemutatták az AlphaGo számítógépes programot, mely az MI fejlesztésének egyik fontos mérföldköve volt. Ez a program 2016-ban 4:1 arányban győzelmet aratott Lee Sedol, a világ egyik legkiemelkedőbb játékosa ellen a go nevezetű táblajátékban, mely egy bonyolultabb és stratégiában is összetettebb játék, mint a sakk. Az eredmény sikerességének titka talán az, hogy az AlphaGo nem a számítógépek kapacitását használta ki, mint eddig a sakkmesterek ellen teljesítő programok, hanem a neuronalapú modellt és a fabejárási[4] folyamatot együttesen alkalmazta. Egy hatalmas, már meglévő, profi go játékosok rögzített játszmáiból álló adatbázison tanulta meg az alapokat, majd saját maga ellen játszva finomította tovább játékmodelljét.

Hasonló elven működik a MuZero program is, amely 2019 novemberében került bemutatásra a Deepmind által. A MuZero elnevezésében is eltérő az eddigi DeepMind által produkált mesterséges intelligenciáktól, okkal. Míg az előzőekben említett go programok tökéletesen ismerték a go szabályrendszerét, addig a MuZero „szintet lépett", és úgy lett 57 Atari játékban (például: go, sógi, sakk) sikeres, hogy nem ismerte azok szabályait, de megtanulta.

A fenti példákból egyértelműen megállapítható, hogy a neuron alapú, vagyis az emberi neuronok működését szimuláló megközelítések hozzák napjaink áttörő eredményeit.

Mesterséges intelligencia a világ igazságszolgáltatási rendszereiben

A mesterséges intelligencia jelenkori térnyerése legnagyobb ütemben azokon a területeken érvényesül, ahol a fejlesztésre szánt idő és anyagi tőke gyorsan megtérül, és

3 Katonka Zs. (2017) p. 41.
4 Egy sajátságos típusú feldolgozási algoritmus az informatikában.

még nagyobb profit elérésével kecsegtet az MI eszközök bevetése. Beszélhetünk itt pénzügyi, számítástechnikai, vagy éppen orvosi területről. Kiemelkedően fejlődik e téren a börtönkörülményekhez jól illeszkedő privát biztonság területe is, és már nem példa nélküli az igazságszolgáltatáshoz köthető alkalmazás sem. Ismerjünk meg ezek közül párat, és érdemes megfigyelni az alkalmazási módjukat és elért eredményeiket.

COMPAS

Amerika több államában előszeretettel alkalmaznak bűnelkövetők visszaesési kockázatelemzésére algoritmusokat. Több tucat ilyen algoritmus van forgalomban, melyeket magáncégek fejlesztettek ki a bíróságok, a büntetés-végrehajtási intézetek, vagy a pártfogói munka számára, és kereskedelmi forgalomban is elérhetőek. Ilyen algoritmus a Northpointe Inc. egyik eszköze, a COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) is. A Northpointe Inc. már több modult tervezett letartóztatással, börtönbüntetéssel, próbaidővel, feltételes szabadságra helyezéssel kapcsolatos döntések megállapításának támogatására. A COMPAS egy webalapú értékelési és elítéltprofilozási rendszer az igazságszolgáltatásban dolgozók számára, mellyel megpróbálják meghatározni az elkövetők jövőbeli magatartását, vagy legalábbis egyfajta kockázati értékeket, például újabb bűnelkövetésre vonatkozóan. A program nem újkeletű, először 1998-ban fejlesztették ki, és az évek során többször átdolgozták. A jelenleg alkalmazott verziót már a negyedik generációnak tekinthetjük. Ezzel az algoritmussal az elkövetők profilozását végzik, majd meghatároznak egy bizonyos kockázati értéket, mely indikátorérték lehet a bíróság számára az ítélethozatalhoz. Ezeket az értékeket elfogadják és érvényesnek tekintik az államokban eljáró bíróságok. A COMPAS technikai útmutatója több kutatási eredménnyel támasztja alá, hogy a statisztikai értékkel kimutatott eredmények valóban jobbak az emberek által gondolt jövőképeknél. Azonban a COMPAS algoritmusa magánfejlesztés, így az alkalmazott forráskód nem nyilvános, védi a tulajdonjog. Az eljárásokban történő alkalmazás során sem a védelem, sem az ítélkező nem ismeri a kockázati értékek meghatározásának pontos mikéntjét, azonban a túlterhelt igazságszolgáltatási rendszerekben az általa biztosított kockázati és szükségleti adatok kritikus fontossággal bírhatnak az eljárások során.[5]

Úgy gondolhatjuk, hogy COMPAS vagy hasonló algoritmusok segítségével meghozott ítéletek közelebb helyezkedhetnek el az igazságossághoz, vagyis jobban előtérbe kerül a büntetések egyik célja, a társadalom védelme. De talán ebben a kérdésben a gondolatmenet nem lehet ilyen egyirányú. A statisztikai adatok által szolgáltatott eredményből eredeztethető bírói döntés nem biztos, hogy mindig helyes. Az így alkotott ítéletben a statisztikai adatok térnyerése a bírói lelkiismeretet és az ahhoz kapcsoló „emberi

5 http://www.northpointeinc.com/downloads/compas/Practitioners-Guide-COMPAS-ore-_031915.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 09. 03.)

megérzéseket" is meghatározott irányba tereli. Ha ismerjük a statisztikából leszűrhető előrejelzést az egyénre vonatkozóan, hajlamosak lehetünk önkéntelenül is erre az értékre alapozni döntésünket. Emellett az algoritmus tekintetében nem hagyhatjuk figyelmen kívül az alkalmazás során az egyik fontos jogot, a tisztességes eljáráshoz való alapjogot sem. Az ezen irányból történő megközelítés is felvet néhány kérdést, illetve konfliktust, utóbbi a fent említett alapjogokkal áll kapcsolatban.

Verus

A Verus – egy Los Angeles-i vállalat, a LEO Technologies produktuma – mottója, hogy *„halld a fontos hangokat"*. A LEO (law enforcement officers) alkotói rendészeti dolgozók. A Verus szintén egy harmadik féltől származó eszköz vagy szolgáltatás, ami a börtönök által használt telefonrendszerre kapcsolva valós idejű kulcsszókeresést végez a beszélgetések analizálását követően, és mintákat keresve egyezés esetén riasztásokat eszközöl. A Verus egy mesterséges intelligencia, de nem hangfelismerő szoftver, valamint biometrikus azonosításra sem képes. A Verus az egyik Amazon Web Services (AWS) szolgáltatásra épül, méghozzá a természetes nyelvfeldolgozó folyamatra (NLP), amely egy gépi tanulást alkalmazó szolgáltatás. Arra használják, hogy betekintsen és összefüggéseket találjon a strukturálatlan szövegben. Az NLP pontosan meg tudja határozni az összefüggéseket egy hatalmas szövegterületen belül. Képes felismerni a szöveg nyelvét, kivonatolja a legfontosabb kifejezéseket, helyeket, embereket vagy eseményeket. Az NLP nem arra fókuszál, hogy ki mondja, hanem arra, mit mond, hogyan mondja, milyen szavakat, milyen gyakran használ, figyel a hangerőre és a hangnemre. Képes akár komplett beszélgetéseket is rendszerezni témakörök szerint, illetve emocionális mintákat találni, így könnyen lehet kategorizálni emberek közötti interakciók jelentését. Ez egy kifejezetten hasznos eszköz, amelyet különböző szervezetek akár teljes mértékben a saját igényeikre tudnak szabni.[6]

A Verus nem korlátok nélkül működik, alkalmazását minősített nyomozó tisztek irányítják, figyelembe véve a jogi kereteket. Érdekes megemlíteni azt, hogy a Verus nem elfogult, úgy fejlesztették ki, hogy nem tárol fajra, életkorra, etnikumra, vallásra vagy szexuális beállítottságra vonatkozó adatokat. A szolgáltatást az Amerikai Egyesült Államok Alkotmánya, illetve a szövetségi és állami, valamint helyi törvények figyelembevételével alkották meg a szakemberek. A rendszer alkalmazásával kapcsolatban fontos tudni, hogy az amerikai törvények szerint a fogvatartottak ügyvédekkel történő beszélgetése nem a hagyományos telefonrendszeren történik, így erre a Verus nem kapcsolódik rá, tehát a védelemhez kapcsolódó privilégiumok nem sérülnek. Meg kell említeni a Verus azon eredményét, amely a fogvatartottak egészségügyi állapotának fenntartására és szuicid cselekményeinek megelőzésére vonatkozik. Köztudott, hogy

6 https://aws.amazon.com/comprehend/?did=ft_card&trk=ft_card (Utolsó letöltés: 2020. 09. 15.)

a fogvatartottak nehezen nyílnak meg a börtönben dolgozó hivatásos állomány számára, viszont a családnak, barátoknak könnyebben adnak ki ilyen információkat. Ezeket a Verus képes felismerni, valamint a személyi állomány elé tárni. Ez a rendszer a 2019. évben 88 öngyilkosság megelőzésére irányuló intézkedéshez járult hozzá. Hasonló segítséggel szolgált a különböző kábítószerrel kapcsolatos felderítési munkák kapcsán, illetve számos szexuális fenyegetés felismeréséhez. A börtönbe érkező és onnan kimenő hívások rögzítése valójában egy hatalmas adatbázis, melyben a Verus-szal böngészve eddig nem ismert előnyökhöz juthatnak a nyomozók. Több jegyzett eset is történt annak vonatkozásában, mikor eltűnt személyekkel kapcsolatos nyomozás során a Verus-ban futtatott keresések vezettek az eltűnt személyek megtalálásához és a nyomozás sikerességéhez.[7]

Ross és Lex Machina

Ez a két név nem mást takar, mint két – mesterséges intelligencia alapú – elemző robotot. Ross alkotói mérnökök, tudósok, tervezők és ügyvédek, akik az élvonalbeli technológiát állítják hadrendbe a saját oldalukon. Céljuk az, hogy termékükkel, a mesterséges intelligenciával növeljék az ügyvédek képességeit. A fejlesztői gárda 2014-ben alakult két MI-t kutató informatikusból és egy ügyvédből azért, hogy létrehozzanak egy olyan jogi szolgáltató technológiát, amely bárki számára elérhető. A ROSS adatbázisa állami és szövetségi jogszabályokból, ítélkezési gyakorlatokból, valamint speciális bírósági és közigazgatási határozatokból áll, melyeken a már a mesterséges intelligencia történetiségénél ismertetett IBM fejlesztésű Watson dolgozik. Az adatbázis tartalma néhány bíróság esetében 1783-ra nyúlik vissza, ez olyan hatalmas adathalmaz, amelyből már elég kifinomultan lehet dolgozni vagy akár megjósolni bizonyos kimeneteleket. Ross segít abban, hogy az elkészített dokumentumban az ügyvédi érvelés mennyire megkérdőjelezhető vagy megdönthető, illetve abban is, hogy egy adott üggyel kapcsolatban létezik-e hasonló eset, melynek az eredménye akár meg is tekinthető. Jelenleg ROSS eredményei egyértelműen igazolják létjogosultságát. Naponta több ezer ügyvédet szolgál ki, akik széles skálán és a jogalkalmazás minden területén használják ezt a lehetőséget.[8]

Ross „kolléganője" Lex Machina, akit a LexisNexis Company hozott létre, nem adatbázis-kezelésre helyezi a hangsúlyt, hanem kimagaslóan, szinte mindenre kiterjedően analizál. Sikerorientált, főleg arra koncentrál, hogy olyan előnyt szerezzen használójának, amivel biztosíthatja dominanciáját az üzleti életben vagy az ügyvédi gyakorlatban. Feldolgozza a peres adatokat, összefüggéseket és mintákat állapít meg a bírókról, ügyvédekről és az ügyek alanyairól. Olyan konzekvenciákat von le a másodperc töredéke alatt, melyeket önállóan a peranyag hónapokig tartó elemzése során is csekély eséllyel

7 https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/documents/060920_LeoTech_FactSheet.pdf (Utolsó letöltés: 2020. 09. 15.)

8 https://www.rossintelligence.com/ (Utolsó letöltés: 2020. 09. 15.)

tudnánk felfedezni mi magunk. Ezekkel az adatokkal az ügyvédek képesek lehetnek megjósolni a különböző stratégiák eredményeit és az általuk kiváltott szituációkat. Olyan kérdésekre kaphatunk választ, mint például, hogy mennyire valószínű, hogy az ügyben eljáró bíró az indítványnak helyt ad vagy elutasítja, illetve, hogy mennyi ideig fog tartani az indítvánnyal kapcsolatos ügymenet határozathozatalig. A Lex Machina alkalmazása inkább az üzleti életben jelentős, de az igazságszolgáltatásban is egyértelműen kiemelt előnyhöz juttatja azt, aki használja, akár a büntető igazságszolgáltatás során.[9]

DoNotPay

A következő szereplő talán „kakukktojásnak" tűnhet, de az ötlet annyira eredeti, hogy helyet kapott ebben a rövid „listában". Joshua Browder – egy autodidakta programozó – 2015-ben, tizenhét éves korában hozta létre a DoNotPay-t. Ez a program nem más, mint egy mesterséges intelligenciát alkalmazó, de végtelenül egyszerű telefonos alkalmazás. Az érdekessége a funkciójában van. Az alkalmazás használói pár egyszerű gombnyomással kismértékű, de legális fogyasztóvédelmi kártérítési követeléssel állhatnak elő a nagyobb cégek ellen Amerikában. Bár kezdetben a program csak parkolójegyek fellebbezésére szolgáló rendszer volt, mára viszont fogyasztóvédelmi eljárások sorozata indítható el rajta. A termék ingyenesen használható, és a kapott kártérítések teljes mértékben a felhasználónál maradnak. A jogászszakma kezdetben nem jósolt neki nagy jövőt, aztán Browder maga is meglepődött, amikor a felhasználói tízezer dollár közeli kártérítéseket nyertek sorban az Equifax hitelintézet ellen. A program mechanizmusa az, hogy a speciális probléma esetén az alkalmazás végigvezeti használóját egy kérdőíven, majd egy pár közvetlen kérdés után elkészíti a beadványokat és a hozzájuk tartozó szükséges dokumentumokat. Ajánlást tesz, hogy melyik bíróságra nyújtsuk be beadványunkat, valamint meghatározza a használó számára követendő utasításokat. Az alkalmazás sok peranyagnak ad otthont, például lehet küzdeni hitelintézetek ellen, vagy megpróbálhatunk pénzt kicsikarni a Facebookból és az Instagramból a magánélet védelmére hivatkozva, de akár kártérítést is igényelhetünk, ha az Uber sofőr rossz irányba fordult, amikor bennünket szállított, és ennek megfelelően számolta fel a díjat. A lista hosszú, de a modell működik.[10]

Amazon Rekognition

Természetesen az eddig bemutatott, igazságszolgáltatási rendszerhez köthető mesterséges intelligencia alapú eszközök némelyikének megismerése során már lehet ötletünk

9 https://lexmachina.com/about/ (Utolsó letöltés: 2020. 09. 15.)
10 https://www.lawsitesblog.com/2018/10/new-bots-donotpay-includes-one-lets-sue-small-claims-court-press-button.html (Utolsó letöltés: 2020. 09. 15.)

néhány alapjogi konfliktusra, de talán a következő sorokban bemutatott Amazon Rekognition szolgáltatás az, amelyet igazán nagy figyelem övez, és a vele kapcsolatos híreket feszülten figyelik a technológiai óriások, a versenyszféra résztvevői, az államok igazságszolgáltatással kapcsolatos szervei, valamint természetesen a civil jogvédő szervezetek is. Az Amazon Rekognition az Amazon Web Service mesterséges intelligencia alapú szolgáltatásainak egyike, az Amazon fejlesztette ki, majd mutatta be 2016-ban. Ez a szoftver egy felhőalapú képfelismerő szolgáltatás, mely a mélytanulás segítségével képes felismerni a megadott képeken tárgyakat, jeleneteket vagy akár az emberi arcokat is. Természetesen ez utóbbi képessége az, ami miatt ebben a tanulmányban figyelmet kapott. Az Amazon Rekognition képes arcok keresésére és azok adatbázissal történő összeegyeztetésére akár valós időben is. Főbb képessége még az azonosítás (például: járművek, háziállatok vagy bútorok), emellett képes élőfelvétel esetén érzékelni és kizárni a vizsgálati fókuszba nem tartozó, ugyanakkor változó tényezőket, mint például az időjárást vagy a naplementét. Az Amazon Rekognition-nek külön arcfelismerő, arcelemző és arc összehasonlító mechanizmusa is van. A rendszer képes az ember arcának jellemzőiből megállapítani az aktuális érzelmi állapotát, például a szomorúságot vagy vidámságot is. Az arc összehasonlítás pedig az, amikor a szolgáltatás valós időben határoz meg két minta közötti hasonlóságot, amely, ha megfelelő mértékű, megállapítja az azonosságot.[11] Az Oregoni Hillsboro seriff iroda már az elsők között alkalmazta az Amazon Rekognition-t, mivel szövetségi vagy állami jogi szabályozás hiánya miatt ennek nem volt akadálya. Az iroda technikusa lépett a tettek mezejére, és párszáz dollár befektetéssel integrálta a technológiát a rendőrség számára, majd konkrét azonosításokat próbáltak eszközölni a bűnügyi nyilvántartás alkalmazásával. Az elkövetkezendő években futótűzként terjedt el a szolgáltatás.

Mesterséges intelligenciák emberi jogokat érintő hatásai

Napjainkra már bizonyos, hogy oly mértékben elterjedtek az ilyen jellegű szolgáltatások és azok alkalmazása, hogy egyre erősebben avatkoznak bele a mindennapi életünkbe. Sokszor ezt a beavatkozást már észre sem vesszük, mert nem ér bennünket közvetlen sérelem. Az MI egyre nagyobb olyan területet szakít magának, amelybe beavatkozik, és ezen beavatkozások miatt már megfogalmazódnak az érintett személyek emberi jogi témával kapcsolatos kérdései. Nagyon nehéz megtalálni azt a határt, hogy hol káros a mesterséges intelligencia mechanizmusa, és még hol nem az. Az emberi jogok egyetemesek és kötelező érvényűek, a nemzetközi és hazai jogban is kiemelten vannak deklarálva, az alapvető jogok védelme az állam kötelessége. A mesterséges intelligencia viszont egy új szereplő ezen a téren, és az igazságszolgáltatás rendszerén keresztülhaladva veszélyessé válhat a börtön falai között elhelyezett fogvatartottak, valamint a személyi állományú tagok védendő alapjogaira is. A következőkben megismerhetjük

11 https://aws.amazon.com/rekognition/image-features/ (Utolsó letöltés: 2020. 09. 17.)

a mesterséges intelligenciák alapvető emberi jogokat érintő hatásait a már vizsgált MI alapú eszközök bemutatásával. Talán az általuk elsajátított tapasztalat jó példát szolgáltat annak kapcsán, hogy hogyan nem javasolt alkalmazni a mesterséges intelligenciát a börtönökben, valamint irányt mutathat arra vonatkozóan, merre induljunk, és mely dolgokat tartsuk fókuszban, ha használni fogjuk azt.

A COMPAS árnyoldala

A COMPAS alkalmazási területeit már az előzőekben ismertettem, ám a bemutatásból természetesen szándékosan kihagytam az algoritmus működése által tapasztalt negatív elemek megjelenítését. A COMPAS emberi jogokat sértő hatása a diszkrimináció. Fontos, hogy a mesterséges intelligenciának a fajra, nemre, szexuális irányultságra vonatkozó adattal való visszaélését teljes mértékben el kell kerülni, vagy kiemelt figyelemmel kell követni, okkal. A probléma a COMPAS tekintetében az volt, hogy fekete bőrű elkövetők esetén sokkal jobban valószínűsítette a visszaesés mértékét, mint fehérbőrűek esetén. Az így kapott visszaesési értékek felhasználása bírói ítélethozatal során egyértelműen és kiemelkedően diszkriminatív, vagyis sérti az egyenlő bánásmód elvét.[12]

A ProPublica[13] oknyomozó riportereinek egy részletes elemzéséből pontos megállapításokat tudhatunk meg. Visszamenőleg több mint 10 000 esetet vizsgáltak, hogy az előre jelzett kockázati értékek miképpen bizonyultak bekövetkezettnek. Az így kapott adatokból sikerült megállapítani azt, hogy a fekete alanyokat sokkal magasabb kockázattal látta el a program, mint a fehér bőrű alanyokat, valamint, hogy a magas kockázattal ellátott fekete bőrű elitéltek kétszer nagyobb arányban nem lettek visszaesők, mint a magas kockázatú fehér bőrű társaik. Ugyanennek a fordítottja is igaz, hogy azon fehér bőrű alanyokat, akik visszaesést követtek el a kockázatmeghatározást követő két évben, kétszer olyan magas arányban állapította meg a COMPAS alacsony kockázatúnak, mint fekete társaikat. Az elemzés kimutatta azt is, hogy a korábban elkövetett bűncselekmény, a visszaesés mértéke, az életkor és a nem figyelembe vételével kapott értékek szerint a fekete alanyok 77% valószínűséggel kaptak magasabb kockázati értéket, mint a fehér vádlottak.[14]

Egyértelmű, hogy nemcsak a tisztességes eljáráshoz való jog sérülhetett a COMPAS felhasználású eljárásokban, hanem az egyenlő bánásmód elve és számos más alapelv is, mivel a COMPAS által diszkriminatív jellemzők érintésével generált pontszámokat figyelembe vették a bírósági határozathozatal során.

12 https://dmlab.hu/blog/etika-a-mesterseges-intelligencia-vilagaban (Utolsó letöltés: 2020. 09. 26.)
13 A ProPublica egy nonprofit szervezet, melynek fő tevékenysége az oknyomozó újságírás.
14 https://www.propublica.org/article/how-we-analyzed-the-compas-recidivism-algorithm (Utolsó letöltés: 2020. 09. 26.)

Példaként említeném a COMPAS leghírhedtebb esetét, amelynek híre körbejárta a világot. Eric L. Loomis-t 2013 februárjában tartóztatták le, a vád szerint egy lövöldözés során vezette a bűncselekmény elkövetéséhez használt gépjárművet. Részben bűnösnek vallotta magát, emellett ismert bűnelkövető volt, 34 éves korára már három esetben ítélték el szexuális jellegű bűncselekmények elkövetése miatt. Loomis a COMPAS skálán magas kockázatú értéket kapott az ítélethozatal során, és megkezdte 6 éves szabadságvesztését. Az elsőfokú ítélet ellen fellebbezést nyújtott be, így másodfokú eljárásra az ügyet a wisconsini legfelsőbb bíróságra utalták.[15]

A fellebbezés szerint az eljárás – amiben felhasználták a COMPAS értékeit – sérti Loomis tisztességes eljáráshoz való jogát. Indoklása szerint, mivel nem ismeri a COMPAS döntéshozó algoritmusát, így azzal szemben nem tudott érdemi védekezést előterjeszteni, pedig ez fontos része lett volna a védekezési stratégiának. A bíróság Loomis ellen döntött, és döntését azzal indokolta, hogy ugyanezt a büntetést kapta volna, ha a COMPAS értékeket nem veszik figyelembe, és csak a szokásos tényezők alapján határozzák meg számára a büntetését. Érdekes jelenség, hogy mivel a COMPAS egy magáncég szoftvere, így természetesen a Northpointe Inc. a saját algoritmusának forrását üzleti titokként kezeli, és nem hajlandó megosztani, így lényegében egy titkos, átláthatatlan algoritmus segítségének a felhasználásával küldtek börtönbe embereket.[16]

Verus kontra személyiségi jogok

A Verus, és a hozzá hasonló hanganalízist alkalmazó mesterséges intelligenciák emberi jogi kérdései is igen vitathatóak. Alapvetően a telefonlehallgatás módszere nem újkeletű, nyomozati tevékenységként már jó ideje alkalmazzák a hatóságok, és a törvényi rendelkezések is adottak hozzá. Jelentőségük a jelenleg alkalmazott büntetőeljárási jog kapcsán kiemelt, hiszen egy megfelelően kivitelezett bűnüldözési vagy igazságszolgáltatási célú titkos információgyűjtés már a nyomozási szakasz előtt eldöntheti a büntetőeljárás kimenetelét. Így abban az esetben, ha a Verus-szal megegyező vagy hasonló alternatívát alkalmaznánk itthon, azzal kapcsolatban felmerülnek kérdések. A jelenlegi büntetőeljárás-jogi szabályozás alapján a technikai eszközök segítségével történő megfigyelés bírói engedélyhez kötött, tehát kontroll alatt működik.[17]

A Verus problematikája maga a módszer, vagyis a tömeges megfigyelés és adatgyűjtés. A Verus tevékenysége erősen érinti a személyhez fűződő jogokat, az itt megjelenő

15 https://www.nytimes.com/2016/06/23/us/backlash-in-wisconsin-against-using-data-to-foretell-defendants-futures.html (Utolsó letöltés: 2020. 09. 26.)

16 https://www.nytimes.com/2017/05/01/us/politics/sent-to-prison-by-a-software-programs-secret-algorithms.html (Utolsó letöltés: 2020. 09. 26.)

17 https://batki.info/telefonlehallgatas-a-buntetoeljarasban-es-elotte/ (Utolsó letöltés: 2020. 09. 27.)

emberi jogi konfliktus egyértelmű. Megfelelő alkalmazását meg kell előznie egy olyan szabályozásnak, amely az alkalmazót jogi keretek közé szorítja.

Arcfelismerés kontra emberi jogok

Az arcfelismerés az a technika, amely a mesterséges intelligencia és annak emberi jogi konfliktusában mondhatni a téma „zászlóshajója". Ez a technológia olyan gyorsan jelent meg az életünkben, hogy a jogalkotók nem voltak képesek lépést tartani vele sehol a világon. Több esetben alkalmazták már mindenféle szabályozás nélkül. Ez a fajta tevékenység természetesen hozta magával a problémákat is. Több civil szervezet foglal állást a technológia alkalmazása ellen, indoklásukban a személyiséghez fűződő alapvető jogok védelmét jelölik meg. Itt is megtaláljuk ugyan azt az emberi jogi konfliktust, mint a többi vizsgált eszköznél, ám az arcfelismerés problémaköre egyedülálló. Az MI fejlesztésének egy olyan aspektusa ez, amelyben hatalmas potenciál van, ugyanakkor kiemelt veszélyt is hordoz magában. A veszély alatt konkrétan azt érthetjük, hogy az embereket úgy tudják megfigyelni és úgy gyűjthetnek adatot, hogy az alanyok észre sem veszik azt. Ezért fontos az, hogy az arcfelismerés lehetőségét úgy használjuk, hogy ne a totális kontroll és nyomás irányába helyezzük a hangsúlyt, hanem arra, hogy a rendszer hatékonyan, de az emberi jogok és etikai elvek tiszteletben tartásával működjön. Az arcfelismerő technológia, ahogy már az Amazon Rekognition-t bemutató témában is említettem, bárki számára elérhető. Így a lehetőség adott bárkinek, hogy egy olyan technológiát alkalmazzon saját célra, amivel könnyen lehet illegálisan adatokat gyűjteni másokról.

Az ACLU[18] panasza szerint nem történt ez másképp a Clearview AI arcfelismerő cég esetében sem, vagyis a vállalat illegálisan, azok beleegyezése nélkül gyűjtött adatokat állampolgárokról, és az így kapott technológiát szolgáltatásként eladta bűnüldöző- és magánvállalkozásoknak. Így ezzel lehetőséget biztosított magánvállalatoknak, rendőrségeknek, szövetségi ügynökségeknek, és magánembereknek arra, hogy bárkit nyomon kövessenek ezzel a szolgáltatással. Az előzetes vizsgálat kifejezetten hatékonynak minősítette a Clearview AI-t, ennek valószínűsített oka az, hogy adatbázisát részben úgy hozta létre, hogy a közösségi oldalakon található képeket és adatokat dolgozta fel. A jogvédő szervezet egyértelműen megfogalmazta aggályait ezzel kapcsolatban, miszerint az efféle jellegű tevékenység sérti az anonimitáshoz és a magánélethez való jogokat.[19]

A nagymértékű társadalmi felháborodás és a megállapított emberi jogi sérelmek az arcfelismerést fejlesztő vállalatok témához való viszonyulására is hatással voltak.

18 American Civil Liberties Union

19 https://www.theverge.com/2020/5/28/21273388/aclu-clearview-ai-lawsuit-facial-recognition-database-illinois-biometric-laws (Utolsó letöltés: 2020. 09. 27.)

Az egyik ilyen nagy MI fejlesztő, az IBM vezetője, Arvind Krishna egy nyílt levéllel fordult az amerikai kongresszushoz, melyben tájékoztatta az illetékeseket, hogy az IBM leáll az arcfelismerő technológia fejlesztésével és szolgáltatásával, valamint az ezen a területen folytatott kutatásaival. Indoklása szerint a technológia különlegesen alkalmas tömeges megfigyelésre, faji profilozásra, valamint az alapvető emberi és szabadságjogok megsértésére, amit alapvetően az IBM ellenez.

Bár a technológia hatalmas teret és igazolást is nyert, de alkalmazásának szabályozása mégsem került még jogi keretek közé, emiatt hatalmas lett a bizonytalanság jogosultságát illetően. Ennek eredményeképpen az Amazon is intézkedésre kényszerült, és az idei év nyarán egy év időtartamra megtiltotta szolgáltatása alkalmazását a rendvédelmi szervek részére. Ezzel a moratóriummal biztosítanának lehetőséget arra, hogy a szövetségi jogalkotó szervek jogi normákat alkossanak az arcfelismerés használatának szabályozására, ugyanakkor az Amazon szakemberei is felajánlották segítségüket a munkához. Természetesen civil szervezetek továbbra is alkalmazhatják a szolgáltatást, de a fentebb taglalt események és konfliktusok is égető példaként szolgálnak a téma időszerűségének és fontosságának bizonyítására. [20]

A megtörtént esetek rávilágítanak arra, hogy az arcfelismeréses MI technológia sértheti az emberi jogokat, és adott esetben ennek a technológiának a túlzott alkalmazása még komolyabb kételyeket vet fel.

A mesterséges intelligencia szabályozási környezete a büntetés-végrehajtásban

A mesterséges intelligenciára vonatkozó kutatások már fél évszázada léteznek, ám az utóbbi időben meglepően rohamos fejlődésnek indult ez a technológia, és egyre váratlanabb és meglepőbb eredményeket produkál. Napjainkra ez már olyan mértéket ölt, hogy érezhetően jelen van a technológiai beavatkozás az emberek életében, melyre nem nagyon találunk hasonló példát. Sokszor ezt a beavatkozást az elszenvedő alanyok észre sem veszik. Néhány országban annyira elhatalmasodott, hogy eléri már a totális megfigyelés szintjét is. Utóbbi esetében természetesen nem tulajdonítanak olyan mértékű fontosságot az emberi jogok eszméinek, mint az európai országokban és Magyarországon, ahol az államnak elsőrendű kötelezettsége az alapvető emberi jogok védelme.[21] Ezen demokratikus alapelveket figyelembe véve, valamint az ENSZ

20 https://hvg.hu/tudomany/20200611_arcfelismero_szoftver_amazon_rekognition_moratorium_megfigyeles (Utolsó letöltés: 2020. 09. 18.)

21 Magyarország Alaptörvénye, I. cikk.

alkotta EJENY[22] és az ET[23] alkotta EJEE[24] eszméi mentén felelősségünk, hogy védjük ezeket az értékeket az újféle technológia káros hatásai ellen.

Kiemelten fontos ez a büntetés-végrehajtás szempontjából. Mint a fentiekben láthattuk, az igazságszolgáltatás körében alkalmazott mesterséges intelligencia alapú eszközök saját mechanizmusukban is képesek emberi jogokat sértő hatásokat produkálni. Az arcfelismerés rendszere és a körülötte fokozódó emberi jogi konfliktus jelentős, és mindenféleképpen itthoni szabályzásra szorul. Egy új eszköz ez a kezünkben, aminek a következményeit még nem ismerjük teljesen. Pár évtizeddel ezelőtt még a DNS mintavétellel kapcsolatban fogalmaztak meg aggályokat a szakértők, most pedig látjuk, hogy újra leporolt ügyeket oldanak meg a segítségével. Jó eséllyel az arcfelismerés lehetősége is teret nyer hamarosan, de fontos, hogy megszabjuk azt a területet és módszert, ahol és ahogyan alkalmazzuk. A mesterséges intelligenciával kapcsolatos szabályozási szükséglet komoly szakmai kihívás lesz minden területnek a következő években. Az MI alapú rendszerek és a velük kapcsolatos szabályozások megalkotásakor mindenféleképpen érdemes figyelembe venni nemzetközi tapasztalatokat és ajánlásokat. Ezen ajánlások figyelembevételével nagyobb valószínűséggel kerülhetjük el azt a problémát, hogy valamely alapvető jogát sértjük meg az egyénnek, akivel az MI ágensei kapcsolatba kerülnek. Az itthoni szabályozásban tapasztalható hiányosságok pótlása várhatóan hamarosan szükségessé fog válni, így hát érdemes lehet gondolatainkat tudatosan ebbe az irányba is terelni. A szabályozás lehet az alapja az MI büntetés-végrehajtás közegében történő hatékony térnyerésének és jogszerű alkalmazásának.

Léteznek már stratégiai tervek, valamint etikai és emberi jogi ajánlások és irányelvek a mesterséges intelligencia alkalmazásához, amelyek felhasználhatók egy szabályozási struktúra létrehozásához. Ilyen dokumentum például Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája, mely 2020 májusában került kiadásra a Mesterséges Intelligencia Koalíció, a Digitális Jólét Program, valamint az Innovációs és Technológiai Minisztérium által. Ezzel a dokumentummal Magyarország kifejezte elköteleződését a mesterséges intelligencia, és az abban rejlő lehetőségek felkutatása és alkalmazása iránt. Szintén megfelelő ajánlásokat tartalmaz az EB CEPEJ[25] bizottsága által 2018-ban kiadott „*A mesterséges intelligencia igazságszolgáltatási rendszerekben és azok környezetében való alkalmazásáról szóló európai etikai charta*"[26], továbbá az Amerikai Egyesült Államok Mesterséges Intelligencia Stratégiája is ajánlásokat fogalmaz meg a témában. Ezek a dokumentumok hosszas szakmai előkészület, és az azonos célok mentén végzett

22 Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
23 Európa Tanács
24 Emberi Jogok Európai Egyezménye
25 Európai Bizottság, European Commission for the Efficiency of Justice
26 A charta célja az igazságszolgáltatási rendszerekben alkalmazott MI hatékonyságának, minőségének és jogszerűségének a növelése.

kollektív munka eredményei. Főként a mesterséges intelligencia mechanizmusainak emberi jogi aspektusokat érintő kérdései tekintetében – alapelvek formájában – adnak javaslatot az etikus alkalmazás mikéntjére. Ezen dokumentumok tartalmát felhasználva megalkothatjuk a büntetés-végrehajtás mesterséges intelligencia alapú fejlesztését és az alkalmazását támogató és szabályozó környezeti keretrendszert, amely hatékonyan hozzájárulhat a mesterséges intelligencia alapú eszközök megfelelő, hatékony és jogszerű alkalmazásához. A keretrendszernek egyértelműen kijelölhetjük a legfontosabb feladatait, így tagolttá is tehetjük azt. Ám a megfelelő működés érdekében fontos, hogy a struktúra minden eleme egyszerre valósuljon meg, így nevezhetjük ezeket akár alappilléreknek is.

Az MI alkalmazásának főbb alappillérei a büntetés-végrehajtásban

A szabályozással úgy alkalmazhatjuk az új technológiát, hogy közben magunk határozhatjuk meg a mesterséges intelligencia emberi jogokra gyakorolt hatásának a mértékét. Szükséges egy generális és adaptív keretrendszer, ami kellő rugalmasságot biztosít a végponti felhasználásának, valamint új eszközök és módszerek bevezetését is lehetővé teszi. A struktúra, mely eleget tesz a fent említett követelményeknek, öt pontban határozható meg:

1. Adatszabályozási környezet
2. Általános szabályozási környezet
3. Speciális (ágazati vagy szakterületi) szabályozási környezet
4. Etikai és emberi jogi kontroll környezet
5. MI fejlesztési és szakmai környezet

Az MI adatszabályozási környezete a büntetés-végrehajtásban

A mesterséges intelligencia alkalmazása nem létezhet adatok nélkül. Az MI bevezetésének alapvető fundamentuma a hiteles adathalmaz és a hozzá társuló megbízható és adatvédelmi szempontból megfelelő kezelési tevékenység. Különös figyelemmel kell lenni a személyes adatok kezelésére, amelyből diszkriminatív mintaképzés lehetséges. Az esetleges diszkriminációs mechanizmus észlelése esetén, annak megszüntetése érdekében azonnal intézkedni kell.

Feladatunk lesz az adatbankban található személyes adatok védelme az Európai Unió és Magyarország jogi rendelkezésének megfelelően, valamint biztosítanunk kell az adatok folyamatos be- és kiáramlását. Adatgazdálkodási tevékenységként külön figyelmet kell fordítanunk arra, hogy az adattárba csak hiteles és megbízható adatok kerüljenek. A jövőben felmerülő esetleges, nemzetközi bűnügyi vonatkozású MI szolgálatú adatigényléssel kapcsolatos támogatás biztosítására is fel kell készülnünk.

Az MI általános szabályozási környezete a büntetés-végrehajtásban

Ahhoz, hogy a teljes területre kiterjedő szabályzási mechanizmust hozhassunk létre, szükség van egy általános, átfogó és iránymutató szabályozásra. Egy olyan rendszerre, amely illeszkedik az őt körbeölelő jogrendszerhez, illetve saját szabályozási rendszerében kellő teret és szabadságot biztosít az alacsonyabb szintű szabályozási lehetőségeknek is. Ennek a szabályozásnak a főbb feladatai a társadalom mesterséges intelligenciába vetett bizalmának a kialakítása, a megszerzett bizalom megőrzése, valamint a túlszabályozás elkerülése. Fontos, hogy igazodnunk kell majd a Magyarország Mesterséges Intelligencia Stratégiája általi jogalkotás eredményeihez, valamint meg kell alkotnunk saját, belső alkalmazási iránymutatásainkat, melyek természetesen speciális igényűek, és melyekhez a gyakorlatot kívánjuk közelíteni. Együtt kell működnünk szabályozási ügyekben az itthoni illetékesekkel, rajtuk keresztül az EB CAHAI[27] és a CEPEJ bizottságával. Be kell vonnunk a nyilvánosságot a szabályalkotási folyamatok során, a kapott visszajelzéseket ajánlatos figyelembe vennünk. Kiemelt feladatunk a mesterséges intelligencia rohamos technológiai fejlődésével párhuzamos naprakész szabályozási lépéstartás, amely biztosíthatja a folyamatos, stabil alkalmazást.

Az MI speciális (szakterületi) szabályozási környezete a büntetés-végrehajtásban

A speciális szabályozási környezet nem más, mint a végponti felhasználás környezetére vonatkozó szabályozási környezet. Ebben zajlik a mesterséges intelligencia szabályozásának finomhangolása szakmai szempontok alapján. Nevezhetjük akár ágazati vagy szakterületi szabályozásnak is. Ezen a szinten működnek együtt a büntetés-végrehajtás különböző szakterületei, vagyis a biztonság, a fogvatartotti ügyek, az igazgatás, a nyilvántartás, a pénzügy, a műszaki, az üzemeltetési, az egészségügyi, az ügykezelési terület és az informatika. Szükséges az együttműködés ahhoz, hogy olyan szabályozás jöhessen létre a mesterséges intelligencia kapcsán, melynek létjogosultsága és eredménye szakmai alapokon nyugszik. Szakmai ismeretek felhasználásával, a biztosítható előnyök és a költségek ismerete alapján, tudományos alapon kell végeznünk vizsgálatainkat, döntenünk kell az alkalmazásra vonatkozóan, majd megfelelően szabályoznunk azt. E környezet legfontosabb eredménye a multidiszciplináris alapokon nyugvó szabályozások kidolgozása, amelyek létrehozzák a mesterséges intelligencia büntetés-végrehajtásban történő alkalmazásának leghatékonyabb módját, és a hozzá tartozó biztonságos környezetet.

27 Ad hoc Committee on Artificial Intelligence

Az MI etikai és emberi jogi kontroll környezete a büntetés-végrehajtásban

A mesterséges intelligencia szempontjából alapvetően, de a büntetés-végrehajtás sajátosságaira nézve még inkább kiemelten fontos az emberi jogi kapcsolódások folyamatos vizsgálata, a belső, ugyanakkor a többi szabályozási környezettől független, a büntetés-végrehajtási szervezet emberi jogok területén elismert szakemberiből delegált bizottság általi kontroll. A bizottság feladata nem a többi szakterület akadályozása, hanem a hatékony, de jogszerű keretek mentén történő működés elősegítése. Fontos feladatunk a jövőre nézve egy, a büntetés-végrehajtásban alkalmazott mesterséges intelligenciára vonatkozó etikai kódex létrehozása a nemzetközi ajánlások és tapasztalatok figyelembevételével. Ajánlott folyamatosan figyelemmel kísérnünk az alkalmazott technikákat és módszereket a végpontokon, és meg kell akadályoznunk az emberi jogokat esetlegesen sértő alkalmazási módokat.

Az MI fejlesztési és szakmai környezete a büntetés-végrehajtásban

Egy új technológia új területen történő alkalmazása szakmai és fejlesztési támogatást, és koordinációt kíván. Az új lehetőségek megtalálása és azok dinamikus integrálása az alkalmazott rendszerekbe fontos tényezője a stabil működésnek, és azok felhasználásának kérdései meghozzák az egyéb szabályozási környezetek kapcsán a feladatokkal való ellátottságot is. A versenyképesség fenntartása, és a létrejött tudományos értékek kiszolgálhatják az ország MI stratégiájának elvárásait is. A hazai fejlesztőkkel történő együttműködés és új MI technológiák létrehozása és bevezetése a hazai büntetés-végrehajtás fontos feladata, ahogyan a nemzetközi kutatások és eredmények figyelemmel kísérése a hazai büntetés-végrehajtás vonatkozásában, és egy MI kutatóbázis létrehozása, koordinálása, szakmai törekvéseinek támogatása is. Feladatunk továbbá, hogy saját, aktuális stratégiai tervekkel rendelkezzünk, és az azokban kitűzött célok szerint koordináljuk a tevékenységeket. Létre kell hoznunk a folyamatos technikai támogatást, a szakterület képviselőinek oktatását, képzését.

Felhasznált irodalom

Európai Bizottság (2018): A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, az Európai Tanácsnak, a Tanácsnak, Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: Mesterséges intelligencia Európa számára

https://aws.amazon.com/comprehend/?did=ft_card&trk=ft_card

https://aws.amazon.com/rekognition/image-features/

https://batki.info/telefonlehallgatas-a-buntetoeljarasban-es-elotte/

https://dmlab.hu/blog/etika-a-mesterseges-intelligencia-vilagaban

https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/HU/COM-2018-237-F2-HU-MAIN-PART-1.PDF

https://hvg.hu/tudomany/20200611_arcfelismero_szoftver_amazon_rekognition_moratorium_megfigyeles

https://lexmachina.com/about/

https://www.business-humanrights.org/sites/default/files/documents/060920_LeoTech_FactSheet.pdf

https://www.lawsitesblog.com/2018/10/new-bots-donotpay-includes-one-lets-sue-small-claims-court-press-button.html

http://www.northpointeinc.com/downloads/compas/Practitioners-Guide-COMPAS-Core-_031915.pdf

https://www.nytimes.com/2016/06/23/us/backlash-in-wisconsin-against-using-data-to-foretell-defendants-futures.html

https://www.nytimes.com/2017/05/01/us/politics/sent-to-prison-by-a-software-programs-secret-algorithms.html

https://www.propublica.org/article/how-we-analyzed-the-compas-recidivism-algorithm

https://www.rossintelligence.com/

https://www.theverge.com/2020/5/28/21273388/aclu-clearview-ai-lawsuit-facial-recognition-database-illinois-biometric-laws

Katonka Zsolt (2017): A mesterséges intelligencia szerepe a mindennapi életben. Budapesti Gazdasági Egyetem, Gazdálkodási Kar, Zalaegerszeg

Magyarország Alaptörvénye

Russell Stuart – Norvig Peter (2005): A mesterséges intelligencia története. in Mesterséges Intelligencia modern megközelítésben -Második, átdolgozott. bővített kiadása Online: http://mialmanach.mit.bme.hu/aima/ch01s03 (Letöltve: 2020. 08. 12)

Fotó: Bv. fotó

Schmehl Gábor Dániel

SMART eszközök és egyedi alkalmazások a magyar büntetés-végrehajtásban

Smart tools and customs solutions in the Hungarian prison system

Jelen tanulmány a magyar büntetés-végrehajtásban alkalmazható mesterséges intelligencia alapú eszközök lehetőségeit vizsgálja. Bemutatásra kerülnek a bv. szervezet biztonsági rendszerének egyes elemei, a mesterséges intelligencia és a „SMART" eszközök tükrében. Rávilágítok több olyan eszközre is, amelyeket a bv. szervezetben jelenleg is használunk és elemzem azok hatékonyságát, illetve kitekintek néhány jövőt formáló lehetőségre, amelyek rövid időn belül segíthetik a szervezet hatékony feladatvégrehajtását. A személyi állomány védelme és biztonsága, nem utolsósorban az élőerő csökkentése modern technikai eszközökkel valósulhat meg. Vizsgálódásom tárgya a mesterséges intelligencia használata és annak jövőbeni hatása a szervezet teljesítményére és produktivitására.

Kulcsszavak: high-tech, innováció, produktivitás, SMART eszközök, biztonság

In this study I examine the possibilities of using artificial intelligence in the Hungarian Prison Service. I will present a few elements of the security system, in the light of the artificial intelligence and smart devices. I also highlight several AI based tools and methods that are currently in use in the Prison Service, and I analyze their effectiveness. I look at some future-shaping opportunities that can help the organization to accomplish its tasks effectively in the short term. The protection and safety of prison staff, and last but not least the reduction of living force can be achieved by modern technical means. As a result of the research, we can learn what impact of the use of AI based technology may have on the performance and productivity of the prison service in the future.

Keywords: *high-tech, innovation, productivity, smart devices, security*

Röviden a biztonságról

A büntetés-végrehajtási szervezetnél az egyik legfontosabb terület a biztonság. Jelen tanulmány célja bemutatni a biztonsági rendszer főbb elemeit, azok kapcsolódását a mesterséges intelligencia alapú technológiákhoz és hatékonyságukat a gyakorlat során.

A büntetés-végrehajtási szerv biztonsági rendszere egy komplex hálózat, amely tartalmazza mindazon szabályok, valamint tárgyi, személyi és szervezeti elemek összességét, amelyek biztosítják a bv. szervezet jogszabályokban meghatározott feladatainak biztonságos körülmények közötti ellátását. A bv. szervnek olyan biztonsági rendszert kellett kialakítania, amely folyamatosan biztosítja a fogvatartottak őrzését, felügyeletét, ellenőrzését, a bv. szerv őrzését, védelmét, a személyi állomány tagjainak és a bv. szerv területén tartózkodók (életének) testi épségének megóvását. A bv. szerv biztonsági rendszerének elemei a bv. szervezet tevékenységére vonatkozó jogszabályok, az alacsonyabb szintű rendelkezések, a szervezeti egységek, a rendelkezésre álló személyi állomány, a biztonsági létesítmények, a biztonsági berendezések, a technikai és kényszerítő eszközök, valamint az okmányok.[1]

A biztonságot két szempontból szoktuk vizsgálni, megkülönböztetjük a statikus és a dinamikus biztonságot. A statikus biztonság a büntetés-végrehajtási szervezetben elsősorban olyan protokollok, tevékenységek összessége, amelyek a fogvatartottak és más személyek biztonságra veszélyes cselekményeinek fizikai megakadályozására és megszüntetésére irányulnak. A statikus biztonság szegmenseiben nagyon ritka a változás, ez a legszámottevőbb jellemzője. A dinamikus biztonságban nagy szerepe van a személyi állománynak, ide sorolható a fogvatartottakkal való kommunikáció és bánásmód, valamint a viselkedésük megismerése. „*A fizikai korlátok és egyéb technikai eszközök segítségével fönntartott biztonságot a rájuk bízott fogvatartottakat jól ismerő, készenlétben álló személyzet által nyújtott dinamikus biztonsággal kell kiegészíteni.*"[2]

A büntetés-végrehajtási szervezeten belül a technikai eszközök alkalmazása nem csak pozitív, hanem negatív hatással is lehet a mindennapi feladatok végrehajtására. A mesterséges intelligencia számos területen segít a feladatok végrehajtásában, azonban, ha a technológiát nem a megfelelő szakmaisággal alkalmazzák, passzív hatást is kiválthat.[3] Ilyen például a kamera – melyhez rendkívül sok kamerakép párosul –, valamint a mozgásérzékelők – amelyek jelentős számban téves riasztást tudnak előidézni – túlzott mértékű alkalmazása. Továbbá rendkívül fontos, hogy csak a szakszerűen kiképzett

1 A büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzata
2 Európai Börtönszabályok (2006)
3 Czenczer O., Sztodola T. (2020)

személyi állomány képes intézkedni, hiába van a szerveken belül megfelelő mennyiségű kamera és mozgásérzékelő rendszer, ha nincs elegendő végrehajtói állomány, aki egy bekövetkezett rendkívüli eseményt fel tud számolni.

Biztonsági eszközeink a SMART eszközök tükrében

SAFE rendszer

A büntetés-végrehajtási szervezetnél néhány éve kezdődtek el a fejlesztések az okos technikai eszközök terén. Ezek az eszközök beváltak, jól alkalmazhatóak, azonban szakaszos fejlődés figyelhető meg ezen a téren. Tanulmányom célja, hogy részletesen megismertessem az eszközök jellemzőit, működésüket, valamint az azokkal kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat.

1. ábra: SAFE mobiltelefon

A SAFE rendszer egy szolgálati alkalmazás a fogvatartás elősegítésére.[4] A SAFE egy mobiltelefon nagyságú, chip alapú információs készülék, amely minden körleten dolgozó személyi állományi tag rendelkezésére áll, és amely tartalmazza a fogvatartottak adatait. Célja a gyors, egyszerű adatlekérés és egyeztetés. A büntetés-végrehajtási szervek vonatkozásában az elmúlt években megemelkedett adminisztrációs feladatok, valamint a hivatalos személy elleni erőszakos bűncselekmények miatti intézkedések technikai fejlesztéseket igényeltek. Ennek okán a 2018. év elején indult meg egy fejlesztési terv, koncepció a bv. intézetekben szolgálatot teljesítő végrehajtó állomány napi feladatellátásának elősegítse érdekében. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán lévő Biztonsági Szolgálat az Informatikai Főosztállyal együttműködésben alakított ki egy elképzelést, amelyhez egy külső informatikai cég tudott segítséget nyújtani. A szakterületek célja egy olyan innovatív rendszer bevezetése volt, amelynek segítségével – elsősorban – a részlegeken szolgálatot teljesítők folyamatosan tudják monitorozni a fogvatartottak mozgását, tartózkodását. Ezáltal a részlegeken szolgálatot teljesítők feladat-végrehajtása hatékonyabbá és gyorsabbá vált. Ennek megfelelően az országos üzemelés elősegítése érdekében az alkalmazás APN rendszeren keresztül történik. Az APN a bv. szervezet

4 Hinkel T. (2020)

rendszeréhez közvetlenül csatlakozó mobil adatkártya. Az adatkártyák használata – a továbbított adatmennyiség függvényében – díj ellenében történik.

A fogvatartottak intézeten belüli aktuális tartózkodási helyének (sétaudvar, munkaterület, közösségi helyiség, látogatófogadás stb.) meghatározása (karkötőbe rögzített) NFC chip leolvasásával valósul meg. Az áthaladás regisztrálását a felügyelet rendelkezésére bocsátott mobileszközökkel lehet végrehajtani. Ez jelenleg a legköltséghatékonyabb megoldás. A korábban említett mobileszközök beszerzésre kerültek, melyek egyszerűen kézben tarthatók, viseletük könnyen megoldott. Ezek a mobil készülékek por-, ütés- és vízállóak, melyek elengedhetetlenek a szolgálatellátás során. Az állomány esetleges visszaélési lehetőségeinek kiküszöbölése végett az eszközök használhatóságának korlátozása (további alkalmazások telepítése, használata, más WiFi hálózatokra történő csatlakozás stb.) egy külső alkalmazás segítségével biztosított.

Az alkalmazás segítségével szolgálatteljesítő hivatásos személyi állományú tag a részlegeken kialakított zárkákban, a kiválasztott zárkán belül meg tudja keresni a fényképpel ellátott fogvatartottakat, akiknek az adatait is tartalmazza a rendszer (név, nyilvántartási szám, végrehajtási fokozat, ítélet tartama, biztonsági kockázatba sorolás). Lehetőség van az adott listából zárkába ki- és behelyezni, valamint áthelyezni fogvatartottat. Az adatok online módban szinkronizálnak a Főnix rendszerrel. Amennyiben a felügyelet egy rá jogosult tagja az NFC chipet a mobilkészülékkel leolvassa, azt követően az eszköz képernyőjén megjelenik a fogvatartott kartonja. A fogvatartott alapadatai között megtalálható a jelenlegi tartózkodási helye. A karton jobb alsó sarkában lett elhelyezve a hely meghatározására szolgáló ikon, amire kattintva csoportosítottan jelennek meg a tartózkodási helyek (például: zárka, munkahely, egyéb, valamint a korábbi tartózkodások).

Összességében elmondható, hogy az alkalmazás a XXI. századnak megfelelő arculata, a tartalma, valamint a használhatósága miatt egy hiánypótló, szükséges kiegészítő eszköz a személyi állomány számára. A fokozatos bevezetés és a későbbi teljes országos alkalmazásba vétel segítséget fog nyújtani a büntetés-végrehajtás egészének a gördülékenyebb napi szintű feladat-végrehajtáshoz, valamint képes lesz információkat biztosítani az esetleges intézkedések előtt. A fogvatartottak által elkövetett egyes cselekmények kiemelten fognak megjelenni a felületen, amely a személyi állomány tagjainak védelmét hivatott elősegíteni. Az intézet végrehajtó személyi állománya rendkívül pozitívan fogadta a rendszer bevezetését, az érintett tagok hosszú távú lehetőségeket látnak a SAFE alkalmazásban.[5]

5 Hinkel T. (2020)

Kamerarendszer

A büntetés-végrehajtási intézetek kamerarendszerei az állomány „szemeként" funkcionálnak. Ezeknek a kamerarendszereknek 24 órás folyamatos megfigyelést kell biztosítaniuk. Az éjszakai felvételeken is értékelhető, jó minőségű képet kell adniuk, segítve ezzel az állomány munkáját. Amennyiben a kamerák, és a rögzítő állomások egymással szeretnének kommunikálni, azonos szabályrendszeren kell, hogy fussanak. Ezt a szabályrendszert mindkét félnek ismernie kell ahhoz, hogy a kommunikációt végre tudják hajtani. Az épületek közötti összeköttetés rágcsálóbiztos optikai kábellel van kialakítva.

A rendszer egyébként több funkciót is biztosít, például a központból, illetve távolról bármelyik kamera elérhető az élőképes megfigyelés és visszajátszás céljából, továbbá biztosítja a többszintű jogosultság-kezelést. A jogosultságok funkcionálisan és egyes csatornákra lebontva is szabályozhatók. Az aktív hálózati elemek jelszóval védettek, illetéktelenek a hálózat fizikai megbontása esetén sem férnek hozzá kameraképekhez vagy beállításokhoz. A rendszer továbbá érzékeli a mozgást, a kamerajelek elvesztését, valamint keresési lehetőség van az utólag megadott terület mozgástartalma szerint is. A szerver és a kliensszoftver naplózza az eseményeket, ezáltal a naplók legalább 30 napra visszamenőleg kereshetők.

A kamerákat több csoportra bonthatjuk. Az első kiemelendő a zárkamegfigyelő kamera, amelynek rendeltetése, hogy a fogvatartottak 0-24 órában megfigyelhetők legyenek, ezáltal minden viselkedésük rögzíthető. A burkolat kialakításánál figyelembe kell venni, hogy a lehető legnehezebben lehessen hozzáférni az eszköz bármely részéhez, így nem lehet leszakítani, valamint eltakarni azt. Az alumínium házzal szerelt eszköz minden ellenállást bír és kiváló pozitív minősítéssel rendelkezik.

Egy másik kamerafajta a folyosómegfigyelő kamera. Ez egy hagyományos videó megfigyelésre használható, kisméretű dómkamera. A fix optikával szerelt kamerák különböző látószögűek, így minden helyszínnek megfelelően lefedettséget biztosítanak. Ezek leginkább a részlegeken elhelyezett kamerák, melyek a körlet megfigyelésére alkalmasak. A kamera rendelkezik alapszintű viselkedésanalitikákkal, így a kritikus pontok figyelésénél alkalmazhatunk különböző szabályokat, melyek segíthetik az intézet munkáját.

Meg kell említeni a kültéri kompakt kamerákat is. Feladatuk, hogy minden olyan terület megfigyelhető legyen velük, mely nem kimondottan kerületvédelem, tehát például bejárati pontok, parkolók, nagyobb nyílt területek. Nagyszámú, fejlett viselkedésanalitikai szabály hozható létre, melyek segítségével a kiemelt fontosságú területek megfigyelése magasabb szintre emelhető. Fontos tulajdonságuk, hogy bejárati pontok megközelítése vagy elzárt területre történő behatolás esetén eszközriasztást generálnak a mozgásról.

Szintén fontos kamerafajta az, amely a külterületek megfigyelésére szolgál. A külterületek általános területfigyelésén felül a PTZ[6] kamerák biztosíthatják a kritikus pontok megfigyelését, részletgazdag, eseményközeli videó anyag segítségével. A nagy optika, a felbontás-érzékeny szenzor, valamint az infra megvilágítás lehetővé teszi, hogy a kamera éjszaka, vagy akár gyenge fényviszonyok mellett is éles, értékelhető képet mutasson, még a nagyon távoli pontokról is. A fejlett viselkedésanalitikai tudás mellett – mely önmagában is képes az ügyelet munkáját segíteni – ezen funkció lehetővé teszi, hogy a beállított szabályok (pl. területre történő belépés) megsértésekor automatikusan kövesse az objektumot. Képes osztályozni az objektumokat, így csak embert vagy járműveket fog követni, egyéb mozgó tárgyak nem zavarják meg a működését.

A mozgásérzékelős kamera olyan – mozgásérzékelő funkcióval ellátott – kamerarendszer, amely két csoportra osztható. A digitális rögzítő egység felvételi funkciójának mozgásra történő elindítása lehetővé teszi, hogy a tárhely-kapacitás optimális kihasználása, valamint a visszaellenőrzés megkönnyítése érdekében csak abban az időpontban kerüljön rögzítésre felvétel, amikor a megfigyelt területen bárminemű mozgás történik. A mozgásérzékelő funkcióval ellátott kamerák biztosítják, hogy a háttérben történő futást, vagy a folyamatos megfigyelés mellett a látótérben lokalizált mozgást riasztásként, vagy állapotváltozásként indukálja. Mindkét esetben kivetítésre kerül a riasztási monitoron az aktuális kamerakép. Állapotváltozási megjelenítés esetén csak a monitorra irányítja a technikai rendszerkezelő figyelmét, azonban riasztási rögzítés esetén az indok kivizsgálására kötelez.

2. ábra: Alváz scanner kamera

Végezetül az alváz scanner kamerát ismertetem. Ezt a kamerát az intézetek, valamint intézmények azon területein használják, ahol a gépjárművek közlekednek. A jármű

6 PTZ – Pan Tilt Zoom kamera, mely egy összetett funkcióval rendelkezik. Előnye, hogy távolról is mozgatható, valamint vezérelhető.

alvázképének pontos, valós idejű scannelése lehetővé teszi a jármű teljes képének megjelenítését a monitoron és a tárolt adatok rendezését. A rendszer hatékonyan kiszűri az autós bombákat, rejtett fegyvereket, valamint segíti az oda nem illő tárgyak felkutatását és észlelését. Kialakítását tekintve egy nagy látószögű kamera, melyet egy kimagasló besorolású burkolat véd.[7]

Rögzítők

A videó-, valamint kamerarendszerek egyik legkritikusabb pontja a rögzítés. Különböző tárolási megoldások léteznek, ezek közül a legelterjedtebb a hálózati rögzítők alkalmazása. Ezek olyan célhardverek, melyek saját operációs rendszerrel, valamint rugalmasan bővíthető, nagyméretű tárhely kapacitással rendelkeznek. A rögzítő rendszernek tartalmaznia kell egy feladat-átvételi funkciót, azaz valamelyik szerver teljes kiesése esetén a tartalék szerver átveszi a kamerák képének rögzítését, és legalább 2x1 hét időtartamban biztosítja a felvételek tárolását is. A korábbiakban már említett hálózati rögzítő a legelterjedtebb hazánkban. Az erős hardvernek köszönhetően ezek akár rendkívül jó minőségű kamerakép rögzítését is el tudják látni, ezen kívül pedig alkalmasak a jelenleg elérhető videó analitikák kezelésére (így például hőkamerák analitikái, sorfigyelés, rendszámolvasás). A magas fokú rendelkezésre állás érdekében a rendszer egy tartalékot képez arra az esetre, ha az egyik rögzítő leállna. Ilyenkor ez a tartalék rögzítő képes azonnal átvenni az azon lévő kamerákat és folytatja a rögzítést. Amint helyreáll a hibás rögzítő, az adatok szinkronizációja elkezdődik. A feladat-átvételi funkció segítségével – amennyiben a kamerában elhelyezésre került SD kártya – kisebb hálózati kiesés esetén a kamera automatikusan az SD kártyára kezd el rögzíteni, majd helyreállást követően az adatok szinkronizálásra kerülnek.[8]

Megjelenítők

A kameraképek megjelenítését három szinten kell biztosítani. Vannak passzív és aktív megjelenítők. „Passzív" megjelenítő állomások kerülnek telepítésre a részleg felügyelői irodában, illetve a bejárati helyiségekben. Ezeken a helyeken előre beprogramozott képkiosztások jelennek meg. A kiosztások központilag módosíthatók. A megjelenítés aktív és dinamikus az ügyeleten egy 12-16 monitoros monitorfalon. A monitorokon lehetőséget kell biztosítani osztott képes és egykamerás megjelenítésre, két kiemelt munkamonitoron pedig ezen felül térképes felület megjelenítésére és visszajátszásra is. A PTZ kamerák vezérlését joystick-os kezelőegységgel végzi a személyzet. Kisebb helyszínek lokális megfigyelésére 1-2 monitorkimenettel ellátott dekóder kerül telepítésre, melyen megjeleníthetők a folyosókon, illetve a zárkákban elhelyezett kamerák

7 Bogotyán R. (2020)
8 Bogotyán R. (2020)

képei. A szoftver segítségével távolról beállítható, hogy a felügyelők mit lássanak azokon a pontokon. A technikai ügyeleten nagyobb videófalak kerülnek kialakításra, melyek több dekódert tartalmaznak, a szoftver tudja ezeket egy megjelenítési csoportként kezelni. Egy dekóderen belül a monitorok közötti képmozgatás teljesen szabadon elvégezhető. A videófal kezelését lokálisan joystick segítségével lehetséges megoldani. Erről a kezelőről indítható a visszajátszás, a PTZ vezérlés, a nézetváltás stb.

IP[9] alapú kamerarendszerek

A jelenlegi analóg kamerarendszerek IP alapú rendszerekkel történő kiváltása lehetővé teszi a jobb minőségű felvételek készítését bármilyen megvilágítási, illetve környezeti körülmények fennállása esetén is. A kameraképek kezelését a központilag menedzselhető, mesterséges intelligenciával bővíthető szoftver biztosítja. A szoftveres elemzési háttér rendelkezésre állásának lehetősége szavatolja – a kezelő koncentrációjának csökkenése esetén is – a fogvatartás biztonságát veszélyeztető eseményeket jelző riasztás bekövetkezésekor, az azokra történő gyors reagálást. A kézi hőkamerák a feltűnés nélküli megfigyelést teszik lehetővé a felderítést végző személyek számára.[10]

Kézi hőkamera

A kézi hőkamera segítségével a felderítést végző személyek – nappal és éjszakai sötétségben egyaránt – feltűnés nélkül tudják a környezetüket megfigyelni. A bispektrális kamera egy hőkamera és egy nagy érzékenységű, de látható fény tartományban működő kamera képét tudja egyesíteni – a kombinációkat és a palettákat a felhasználó gombnyomásra tudja változtatni. Lehetőség van képek mentésére és videófelvételek készítésére is, valamint GPS adatok

3. ábra: Kézi hőkamera

9 Internet Protokoll alapú hálózat, melyen kommunikálnak az internetre kötött eszközök.
10 Id. m. p.25-43.

megjelenítésére és tárolására. A kamerára rá lehet csatlakozni okostelefonnal, tablettel vagy számítógéppel, mely egy másodlagos megjelenítést jelent. A kamera kép és videó rögzítésére alkalmas, az azonosítási tartomány gépjárművek esetében 158 méter, az emberekében pedig 51 méter. Az eszköz rendelkezik 16 GB belső memóriával, valamint 2 szett akkumulátorral, amelyek szettenként 8 óra folyamatos használatra képesek. A felvételeken megjeleníthetőek a GPS koordináták, emellett a készülék testhőmérséklet, valamint bármely tárgy mögé megbúvó ember hő jeleinek megjelenítésére alkalmas.[11]

Mikrohullámú áthatolásjelzők

A büntetés-végrehajtási intézetek biztonságtechnikai rendszereiben megtalálhatóak még az 1980-1990-es években telepített kapacitív érzékelő rendszerek. Ezek túlnyomó részt az intézetek bástyafalainak belső felén kerültek kialakításra. A kapacitív rendszerek mikrohullámú áthatolásjelzővel kerülnek kiváltásra azon intézetekben, ahol még használatban vannak ezek a jelzőrendszerek. A kiváltás során fel kell mérni az alap biztonságtechnikai rendszert üzemeltető külső vállalkozókat, mivel a jelzőrendszerek leválasztását, integrálását csak az üzemeltetővel közösen lehet végrehajtani.

4. ábra: Kapacitív rendszer

Csomagvizsgáló berendezés

A tiltott tárgyak bejutásának megakadályozására a büntetés-végrehajtási szervezet elsősorban a csomagröntgen berendezést használja. Ezek az eszközök leginkább

11 Bogotyán R. (2020)

a személybejárati kapukon, valamint a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló körleteken vannak rendszeresítve. A csomagátvizsgáló röntgenberendezés alkalmas kisebb és nagyobb csomagok ellenőrzésére, átvizsgálására. A kezelő munkáját támogató online képelemző módszerek, és ergonomikus szempontok szerint kialakított kezelőfelület segíti. Az innovatív technológia és a magas fokú megbízhatóság teszi ezt a csomagátvizsgáló röntgenberendezést kiváló eszközzé a kritikus területeken való vizsgálati feladatok ellátására.

5. ábra: Csomagvizsgáló berendezés

A berendezés optimális támogatást nyújt a kezelőszemélyzet számára a szükséges döntések meghozatalában és jelentősen lecsökkenti a vizsgálati időt. Az eszköz kétoldali görgősorral került bevezetésre, így a használata komfortos, és kezelhetőbb a nagyszámú csomagok áthaladása.[12]

Kapukeretes fémkereső

A kapukeretes fémdetektor iparvezető eszköz a pontos helymeghatározás és a céltárgy diszkrimináció terén. Ezek szintén a személybejárati kapun, valamint a fogvatartottak elhelyezési körletein találhatóak meg. A maximális áteresztési sebességre lettek kifejlesztve. A fémdetektor jelzi, hogy a bal vagy a jobb oldalon, illetve középen, milyen magasságban helyezkedik el a céltárgy. Az eszközben 30 érzékelési zóna található, a precíz azonosítás érdekében. A rendszer fejtől talpig vizsgálja a rajta áthaladó személyt, és a szélessávú keresési technológia segítségével kiváló céltárgy analízist ad

12 Id. m. p. 25-43.

vasat tartalmazó és nem tartalmazó fegyverekre, valamint megnöveli az átbocsátási sebességet.[13]

Kézi fémkereső

A kézi fémkereső a detektorok legmodernebb változata, mely vibráló funkcióval van ellátva. Amennyiben fémet vagy vasat érzékel, az eszköz jelzést ad hang, illetve vibráció formájában. A kézi fémkereső eszköz az intézet területén lévő fogvatartottak ruházatának átvizsgálására szolgál, emellett nagyon hasznos a személybejárati kapun, ahol az intézet területére belépő személyek által esetlegesen elrejtett céltárgy kiszűrésére is alkalmas.[14]

6. ábra: Kézi fémkereső készülék

Intelligens zárka oda-vissza beszélő rendszer

Az intelligens zárka oda-vissza beszélő rendszer hanganalízis funkcióval került üzembe helyezésre, mely alkalmas a kétirányú hangalapú kommunikációra. A körletfelügyelő a fogvatartottak elhelyezési körletein, minden fogvatartotti zárkába, lakóhelyiségbe egy gombnyomással tud közölni információkat. Technikai újdonság, hogy a rendszer felismeri a fogvatartottak egymás sérelmére elkövetett cselekményeinek hangmintáit, illetve a napirendtől eltérő rendellenes mozgásformát. Várhatóan az erőszakos cselekmények, illetve a látencia csökkenése prognosztizálható ezen újdonság alkalmazásával.[15]

Központi műveletirányító terem

A központi műveletirányító terem a kialakult rendkívüli események felszámolása miatt került létrehozásra. Az eddigi tapasztalatok alapján elmondható, hogy a műveleti terem kialakításánál 6 darab munkaállomást – duplamonitoros kiterjesztéssel – szükséges telepíteni a folyamatosan beáramló információk feldolgozására. Az érintett bv. szervvel történő összeköttetés biztosítására a technikai rendszerkezelőben elhelyezésre került egy nagy méretű monitorfal. A monitorokon az intézet helyi igényeinek megfelelően jelennek meg a megfigyelt területek. Minden technikai ügyeleten elhelyezésre kerül

13 Bogotyán R. (2020)
14 Id. m. p. 25-43.
15 Id. m. p. 25-43.

továbbá egy RACK szekrény. Ebbe az eszközbe kerülnek a megjelenítéshez használt számítógépek, dekóderek, valamint a szünetmentes tápegységek.

A szolgálatot ellátó technikai rendszerkezelő számára kivetítésre kerül az intézet digitalizált alaprajza az elhelyezett kamerák megjelölésével. A térképen közvetlenül kiválaszthatóak a kamerák, melyeknek a képe azonnal megjelenítésre kerül. Az előre definiált események (pl. mozgásérzékelés, vonalátlépés) riasztást generálnak, mely azonnal megjelenik a technikai rendszerkezelő számára. Az eseményt nyugtáznia kell, amennyiben ez nem történik meg, a rendszer értesíti a biztonsági tisztet.[16]

7. ábra: Monitorfal

Gépjárműkövetés

A Belügyminisztérium a járműkövetési rendszer bevezetésével biztosítja az üzemeltetési hatékonyság növekedését és a vagyonvédelmet, továbbá az elektronikus menetlevél alkalmazásával csökkenteni kívánja a manuális menetlevél vezetéséből származó többlet adminisztrációs terheket. Minden személyi állományú tag, aki rendelkezik – a büntetés-végrehajtás tulajdonában álló – gépjármű vezetői engedéllyel, kap egy JKR chippet. Ez a chip a gépjármű beindítását követően érintésre kerül, ezáltal a rendszer érzékeli, hogy melyik személyi állományú tag melyik gépjárművet használja. A JKR telematikai eszköz a jármű igénybevételével kapcsolatos adatokat rögzíti, mint például a jármű pozíciója; a jármű gyorsulása; a megkülönböztető jelzéssel felszerelt járművek esetén a különböző, egymástól függetlenül be- és kikapcsolható megkülönböztető hang- és fényjelzések egymástól független állapota; üzemanyag fogyasztás; a jármű igénybevételének módja. A felsorolt adatok rögzítése vezetési

16 Bogotyán R. (2020)

8. ábra: JKR chip

stíluselemzést tesz lehetővé a gépjárművet üzemeltető intézetek számára, amely kíméletes gépjárműhasználatot és ez által üzemanyag megtakarítást, valamint a járművek hasznos élettartamának növekedését eredményezi. A szolgálati gépjármű törzsadatok a JKR Admin felületen érhetőek el. Végleges szolgálati gépjármű átadás-átvételeket az Admin felületen szükséges végrehajtani.[17]

Navigator

A Navigator egy külső céggel kötött szerződés alapján jött létre. Az alkalmazás célja, hogy a büntetés-végrehajtás ügyeleti munkáját segítse főügyeleti – Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága – és intézeti szinten. Feladata, hogy a FŐNIX és FŐNIX2 alkalmazások (FANY, Munkáltatás, Telefon stb.) által gyűjtött adatokat egy helyen, egységesen, modern formavilágban, a lehető leghatékonyabb formában prezentálja a felhasználónak. Az alkalmazás használatával olyan adatokat tud előhívni az igénybe vevő, amelyek egy rendkívüli esemény felszámolása során relevánsak lehetnek. Ezeket a rendszer pillanatok alatt a felhasználó elé tárja, így időveszteség nélkül meghatározó információkat tud szolgáltatni.[18] Az alkalmazásból lehetőség nyílik linkeken keresztül más rendszerekbe is belépni, mint például a Befogadási és Fogvatartási Bizottság fülbe, vagy a Vezetői Információs Rendszerbe. Ez később változtatható, bármely FŐNIX-es modul felvehető a listába.

Távtárgyalási rendszer

A telekommunikációs eszközök alkalmazásának elsődleges célja a fogvatartottak büntetés- végrehajtási intézeten kívüli előállításával kapcsolatos biztonsági kockázatok, illetve

17 Bogotyán R. (2020)
18 Bv. Hírlevél (2019)

ideiglenesen történő átszállításuk esetszámainak csökkentése, amelyet a nyomozati célú cselekmények távmeghallgatás útján történő megvalósításával is biztosítani kell, erősítve ezzel a fogvatartás rendjét és biztonságát. A telekommunikációs eszköz az eltérő földrajzi helyszínek – eljárási cselekmény helyszíne (bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság) és az elkülönített helyszín (bv. intézet) – közötti összeköttetés közvetlenségét és kölcsönösségét kép- és hangfelvétel vagy folyamatos hangfelvétel továbbítása útján biztosítja. A telekommunikációs rendszer működtetése során a gyakorlati feladatok végrehajtásáért és a helyi feltételek megteremtéséért a bv. intézetek vezetői felelősek. A fogvatartott más bv. intézetben elhelyezett kapcsolattartójával engedélyezett látogatófogadását (továbbiakban: házi beszélő) elsősorban telekommunikációs eszközön keresztül kell lebonyolítani. Amennyiben a fogvatartott végleg másik bv. intézetbe kerül átszállításra, akkor a személyes jelenlétet nem igénylő fegyelmi eljárási cselekmény végrehajtása telekommunikációs eszközön keresztül is folytatható. Fegyelmi eljárásban történő meghallgatást elsősorban a hét első munkanapján, a délutáni időszakra kell előjegyezni.

A nyilvántartási szakterület a bíróság, ügyészség, vagy nyomozó hatóság idézését, értesítését, vagy a szolgálati jegyen feltüntetett kihallgatási időpontját rögzíti a Fogvatartotti Alapnyilvántartásban. A bv. intézet nyilvántartási szakterülete a megkeresés beérkezését követően haladéktalanul rögzíti a megkeresésben megjelölt időpontot a nyilvántartásban, és rövid úton – elektronikus levélben vagy telefonon – felveszi a kapcsolatot az elrendelő szerv eljárási cselekmény végrehajtásáért felelős tagjával, ha a végrehajtáshoz további adatok vagy iratok rendelkezésre bocsátása szükséges.[19]

Csomagrendelés

A fogvatartottak részére történő megfelelő kínálat biztosítására a bv. intézet parancsnokának jóváhagyásával négy, különböző értékű és árkategóriájú termékeket tartalmazó – 2 500, 5 000, 7 500 és 10 000 forint összegbe kerülő – csomag megrendelése biztosított. A látogatás során vásárolt fix árkategóriájú csomag kizárólag dohánytermékkel bővíthető ki. A parancsnok gondoskodik a fogvatartotti zárt láncú csomagküldés és kiétkezés végrehajtásának ellenőrzéséről a felelősök és határidők, valamint a dokumentálás módjának meghatározásával. A kapcsolattartó egységcsomagokat vásárolhat meg, vagy összeállíttathatja a csomagot a kiétkezési bolt árukínálatából, mely a webshop felületéhez hasonló. Ez kizárólag az üzemeltető által elérhető felületen valósulhat meg oly módon, hogy a rendelést a kapcsolattartó igénye alapján az alkalmazott adja le, a megrendelést a kapcsolattartó jóváhagyásával és írásos igazolását követően lehet a rendszerbe elküldeni. A látogatás során vásárolt csomagot a kapcsolattartó készpénzzel vagy bankkártyával fizetheti ki az üzemeltető alkalmazottjánál. A bv. szerv területén

19 Bogotyán R. (2020)

kívülről érkező csomagban élelmiszer, tisztálkodási szer, dohánytermék egyáltalán nem küldhető a fogvatartottak részére. Gyógyszer, gyógyászati segédeszköz vagy gyógyhatású készítmény – amennyiben a bv. intézet az adott termékeket nem tudja biztosítani vagy beszerezni – a bv. orvos javaslatára, a bv. intézet parancsnokának előzetes engedélyével küldhető. Az ebbe a kategóriába tartozó termékek a webshop felületén nem rendelhetőek. A fogvatartott engedélyezett kapcsolattartója az élelmiszert, tisztálkodási szert, dohánytermékет tartalmazó csomagot ellenérték megfizetése mellett a bv. intézet területén működő, a személyes szükségletekre fordítható összeg levásárlására kijelölt üzletben is összeállíttathatja, jogszabályban meghatározott módon. Az ilyen csomag fogadása beleszámít a havi keretbe.

Elektronikus távfelügyeleti rendszer

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága előterjesztést tett a Belügyminisztérium felé, hogy a rendőrségnél már alkalmazott és bevált reintegrációs őrizet kialakításra kerüljön a bv. szervezetben is. Ezt követően került be a 2013. évi CCXL. törvénybe (Bv. Kódexbe[20]) a reintegrációs őrizet jogintézménye. Az elektronikus távfelügyeleti eszköz magába foglalja a jeladót, és a jel fogadására szolgáló vevőt. Azon kényszerintézkedés hatálya alatt álló személy lábára, akinek a reintegrációs őrizetét rendelte el a bíróság, egy jeladót rögzítenek, amelybe a gyártás során egy SIM kártyát helyeznek, mely képes az összeköttetést fenntartani a központtal. A bv. szervezet a reintegrációs őrizetben lévő személy nyomon követését a már korábban említett műholdas helymeghatározási navigációval viszi véghez. Ha a műholdas elérhetőség megszűnik, vagy nem alkalmas a helymeghatározásra, akkor a SIM kártyát szolgáltató központ adótornyairól is elérhető a személy pozíciója. A rendszer nem csak a jeladó pontos helyét határozza meg, hanem az eszköz állapotadatait is. Például, ha a reintegrációs őrizetben lévő személy megkísérli a jeladó lábról való eltávolítását, vagy megrongálását, akkor a próbálkozást követően a rendszer azonnal riasztást küld a reintegrációs felügyeletet ellátó bv. intézetnek.[21] Ahhoz, hogy a bv. szervezet a reintegrációs őrizetben lévő személyt folyamatosan nyomon tudja követni, szükség van egy távfelügyeleti szoftverre. A program magába foglalja az előre meghatározott szabad mozgási zónákat, ezek a szektorok jelölik ki

9. ábra: Elektronikus távfelügyeleti eszköz

20 2013. évi CCXL. törvény
21 Veszeli D. (2015)

az érintett mozgási területeit. Ha ezt a körzetet az érintett személy engedély nélkül elhagyja, a rendszer haladéktalanul értesítést küld a felügyeletet ellátó bv. szervnek. A beérkező riasztást követően előre meghatározott protokollok alapján történik a megfelelő intézkedés.[22]

Jövőt formáló lehetőségek

Arcképfelismerés

Véleményem szerint számos olyan lehetőség rejlik még az okoseszközökben, melyek megkönnyíthetik a büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységét. Ilyen például az arcképfelismerés. A bv. szervek területén tartózkodó személyek (fogvatartottak, személyi állomány, hivatalos ügyben eljárók, hozzátartozók) beazonosítása érdekében arcképfelismerési funkcióval ellátott terminálok telepítése szolgálhatja a biztonság további fokozását. Az eszközök működtetését a bv. szervek területének stratégiai pontjain javasolt tervezni, így első lépésként kettő fő alkalmazási helyet lenne szükséges kialakítani. Az egyik a bv. szervek területére belépni kívánó személyek ellenőrzésének helyszíne (gépjármű és személybejárat), a másik pedig a fogvatartotti állomány mozgatásakor történő vizsgálaté, így alapvetően a fogvatartottak elhelyezésére szolgáló részleg központi bejáratain lenne javasolt kialakítani. A funkció megkönnyítené a civil személyek bv. szervekbe történő beléptetése előtti előzetes ellenőrzést úgy, hogy a belépő arcképének felismerését követően a körözési és egyéb bűnügyi nyilvántartásokban történő adatbázis elemeivel egyezőséget keresve arckép-hasonlósági szempontú összehasonlítást végezne a rendszer. Ezáltal előzetesen kiszűrhető lenne az a belépni szándékozó személy, aki körözés alatt áll, vagy aki ellen bűncselekmény elkövetése miatt elfogatóparancsot adtak ki. A másik, biztonság kapcsán kiemelkedő szempont a fogvatartottak arcképellenőrzése a mozgatásuk, illetve kísérésük alkalmával. Az alkalmazás megkönnyítené a személyes ellenőrzést (személyazonosság megállapítását). Hatékonyan megelőzhetővé és megakadályozhatóvá válna, hogy a fogvatartott személyek számukra nem meghatározott mozgásokat végezzenek, illetve nem engedélyezett területen helyezkedjenek el vagy haladjanak át. E vonatkozásban, a részlegeken belüli stratégiai pontok azok a területek, ahol a fogvatartotti csoportokat sorakoztatják, átvonultatják (pl. munkára, foglalkozásra, programra, szabadlevegőn tartózkodásra), ezért a funkció alkalmazható lenne például a fogvatartotti elhelyezési épületek bejáratainál, a részlegbejáratoknál és a foglalkoztatási egységekben egyaránt.

22 Czenczer O., Szenczi A. (2020)

Viselkedésanalízis

Egy másik fontos, jövőbe mutató vívmány a kamerarendszer-fejlesztés terén, a viselkedésanalízis funkció. A fejlett szoftveres megoldásokkal rendelkező kamerarendszerek már képesek az egyes megfigyelt személyek viselkedésmintáit, fizikálisan megmutatkozó attitűdjeit érzékelni, azokból következtetéseket levonni, majd amennyiben szükséges, akkor a biztonságtechnikai rendszer kezelője részére riasztást generálni. Ezeket az akár statikus, akár dinamikus jellemzőket a rendszer képes memorizálni, így, ha a későbbiekben hasonló esetek történnek, akkor a jelzésre való szoftveres döntés is gyorsabbá válhat. Lényeges lehet a viselkedésanalízis például a szabadlevegőn tartózkodás során, vagy más fogvatartotti programokon történő csoportosulások, erőszakos cselekmények észlelésére, majd jelzésére, amellyel a rendkívüli események bekövetkezése, vagy a már bekövetkezett esemény eszkalálódása hatékonyan megelőzhető. Ha a megfigyelt személy (akár fogvatartott, akár kolléga) rosszul lesz és a földre kerül, a kamera abban az esetben is képes ezt a tartós mozdulatlanságot, életfunkciók megszűnését érzékelni és jelzést küldeni, ami által a segítségnyújtás és az életmentés is gyorsabban és hatékonyabban történhet.

Fogvatartottak biometrikus adatainak nyilvántartása

A bv. szervezet jelenleg is kezeli a bűnügyi nyilvántartáshoz levett biometrikus személyi adatokat (befogadás során ujjlenyomat és DNS mintavétel). A gyors és pontos személyazonosítás az elhelyezési részlegeken jelenleg nem áll rendelkezésre, mivel a fogvatartottak a személyazonosításra alkalmas igazolványaikat a fogvatartásuk alatt nem tarthatják maguknál. Azonosításuk „bemondás alapján" történik. Fényképpel ellátott vonalkódos, illetve QR kódos kiétkező kártyával ugyan rendelkeznek, azonban azon a név nem szerepel, és elsődleges funkciója a kiétkező boltban történő azonosítás. Készítése első alkalommal ingyenes, azt követően azonban a fogvatartott költségére történhet, ezért többnyire elhasználódottak és nem követik a fogvatartottak külsejének változását. A személyazonosítást megkönnyítené a biometrikus adatkezelés és -használat, tekintettel arra, hogy az ilyen azonosítási lehetőségek átadás-átvétele, elidegenítése nem lehetséges. Ha egy fogvatartott a bv. intézetben a számára engedélyezett útvonalon biometrikus adatait használva lenne képes mozogni, akkor a mozgatáshoz szükséges belső felügyelet létszáma, ezáltal az egy főre jutó leterheltség csökkenthető volna. A mozgási útvonal használata egyszeri alkalomra (pl. kiétkezés, csomagátvétel) vagy állandó jelleggel is engedélyezhető. Úgy gondolom, hogy az ujjlenyomat-nyilvántartás szükséges az olyan kiemelt biztonsági zónákban, mint például a fegyverszoba, vagy a kiemelt raktárak. A személyazonosítást megkönnyítené az ujjlenyomat adatkezelés, valamint az előbb említett arcképfelismerés.

Összegzés

A magyar büntetés-végrehajtásban kétségkívül jelen van a modern technika és azt napi gyakorisággal és készség szintjén használja az állomány. A tanulmányomból kitűnik, hogy a magyar büntetés-végrehajtásban számos innovatív technikai megoldás kialakítására került sor az elmúlt időszakban, azonban a mesterséges intelligencia teljes körű bevezetése és alkalmazása még várat magára. Hiányosság jelenleg a jogszabályi háttér megléte, amely az emberi jogi kérdéseket is egyértelműen kell, hogy szabályozza. Ennek kialakítása, valamint annak felismerése, hogy ez valóban szolgálja az állomány és a társadalom biztonságát, elengedhetetlen ahhoz, hogy a börtön falain belül dolgozók is elfogadják a mesterséges intelligencia szükségszerű jelenlétének fontosságát. Úgy gondolom, hogy a mesterséges intelligencia növelni fogja a fogvatartás rendjét és biztonságát. Az új innovatív eszközök használata segítené a rendkívüli események felszámolását. Véleményem szerint egyértelmű, hogy a mesterséges intelligencia bevezetése a börtönökben szolgálni fogja mind a dinamikus, mind pedig a statikus biztonsági rendszert.

Felhasznált irodalom

2013. évi CCXL. törvény a büntetések az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

A büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzata, 2015.

Bogotyán Róbert (2020): A büntetés-végrehajtási szervek. In: Börtönügyi szemle 2020/1. Budapest

Bv. Hírlevél, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 2019., old.: 20-22.

Czenczer Orsolya – Szenczi Attila (2020): A reintegrációs őrizet jogi, technikai, biztonsági és társadalmi aspektusai, In: Börtönügyi Szemle 2020/2. Budapest

Czenczer Orsolya – Sztodola Tibor (2020): A biztonsági tiszti munka jogi és szakmai vonatkozásai. Budapest, NKE Szolgáltató Kft., 2020.

Európa Tanács, Európai Börtönszabályok, 2006.

Hinkel Tamás (2020): Az innovatív technaikai megoldások hatása a fogvatartás biztonságára. In: Börtönügyi Szemle 2020/2. Budapest

Russell, Stuart – Norvig, Peter (2005): A mesterséges intelligencia története: A Mesterséges intelligencia modern megközelítésben., Budapest, Hungarian Translation Panem, 2005.

Veszeli Dániel (2015): A reintegrációs őrizet bevezetése a büntetés-végrehajtás tevékenységrendszerébe. In: Börtönügyi Szemle. 2015/3. Budapest

Felhasznált ábrák

A tanulmányban felhasznált ábrák a büntetés-végrehajtási szervezet megvalósítási tervdokumentumaiból származnak.

Fotó: Bv. fotó

Ács-Bíró Adrienn – Di Blasio Barbara

Női fogvatartottak kognitív profilja

Cognitive profile of female prisoners

Tanulmányunkban a női fogvatartottak képességprofiljának vizsgálati eredményeit mutatjuk be. Arra a kutatói kérdésünkre kerestük a választ, hogy a jelenlegi börtönoktatás módszertana és tematikája adekvátan illeszkedik-e a női fogvatartottak képességeihez, speciális oktatási igényeihez, hatékonyan segíti-e a szabadulás utáni társadalmi reintegrációt. Azokat a lehetséges képességfejlesztési irányokat is megmutatjuk, melyek által az általános képességszint emelése sikeresebb lehet. A képességek javulása, a mentalitás változása mind a nők szabadulás utáni életstratégiáját kedvezőbb irányba befolyásolja.

Kulcsszavak: képességprofil, női fogvatartottak, börtönoktatás, reintegráció, mentalitásváltozás

In our study, we present the test results of the ability profile of female prisoners. We sought an answer to our research question as to whether the methodology and themes of current prison education adequately fit the abilities and special educational needs of female prisoners, and effectively support social reintegration after release. In our study, we also show the possible directions of ability development by which raising the general level of ability can be more successful. The improvement of abilities and the change of mentality all have a more positive effect on women's life strategy after release.

Keywords: *ability profile, female prisoners, prison education, reintegration, mentality change*

Bevezető

A büntetés-végrehajtás egyik fő célja a fogvatartottak sikeres reintegrációja, amelynek az oktatás-képzés az egyik alappillére. A felnőtt tanulók számára a tanulás nemcsak a művelődés és fejlődés természetes eszköze,[1] de feltétele a munkavégzésnek is.[2] A tudás megszerzése és megújítása meghatározó az életút sikerességében, befolyással bír az életvitel kialakítására, valamint a személyiség formálódására. A büntetés-végrehajtás feladata kettős, hiszen az ideiglenes szegregálás mellett a későbbi társadalomba való visszailleszkedés megfelelő előkészítéséért is felel, ezért prioritást élvez a reszocializáció, illetve a társadalmi dezintegráció (énkép, motiváció, viselkedés, értékrend) elleni hatásmechanizmus kidolgozása. Jelenleg az intézetekben – habár az oktatást nagymértékben preferálják a visszaesés elkerülése miatt – bekerüléskor nincs képességbeli felmérés, diagnosztikus értékelés, amely az egyéni fejlesztési irányt, valamint az intézményi és az általános neveléstudományi paradigmát kijelölné.

Vizsgálatunkat a Kalocsai Fegyház és Börtönben szabadságvesztésüket töltő nők körében folytattuk. A sajátos csoport állandó populációt képez a fogvatartottak körében. Megismerve a célcsoport hazai helyzetét, a rendszer és az egyén képzési jellemzőit, feltárva lehetőségeiket, kutatási eredményeink segíthetik a sikeres reintegrációs tevékenységek megtervezését. A téma napjainkban talán még aktuálisabb, mint valaha, amely egy régóta fennálló problémakört kíván mélységében megismerni, és azokra megoldási (kezelési) alternatívákat kínálni. Vizsgálatunkban olyan mérőeszközt alkalmaztunk, amely nemcsak beépíthető a börtönoktatás rendszerébe, de pedagógus által felvehető, kiértékelhető. Így került kiválasztásra a Gyarmathy Éva[3] által bevezetett Kognitív Profil Teszt, amely egy olyan átfogó vizsgáló eljárás, amely a megfelelő, egyéni sajátosságokat figyelembevevő fejlesztés és tanítás alapját adhatja. A teszt három fő területen vizsgálja a kognitív működést: értelmi képességek, információfeldolgozás, valamint iskolai készségek. Alapvető hipotézisünk szerint „*A női fogvatartottak kognitív profilját alkotó képességstruktúra a börtönbeli oktatás-nevelés ellenére kiegyensúlyozatlan, éppen a reintegrációt elősegíteni képes területek maradnak gyengék. Ezért a börtönbeli oktatás-nevelés a sikeres reintegrációs felkészülést nem segíti elő kellő mértékben.*”

Kutatási cél

Célunk, hogy megismerjük a női bűnözői csoport sajátosságait és a csoport működésének hatótényezőit. Vizsgálatunk empirikus része kiterjed ezen speciális csoport jellemzőinek

1 Mócz D. (2010)
2 Móré M., Szabados Gy. N. (2012)
3 Gyarmathy É., Herskovits M. (1999)

mennyiségi és minőségi feltárása mellett arra, hogy milyen készségekkel-képességekkel, kulcskompetenciákkal rendelkeznek. Keressük a választ arra, hogy a női fogvatartottak vizsgált jellemzői támogatják-e az elvárt társadalmi szerepvállalásukat. A profil meghatározása révén a tanulási lehetőségek megjóslása válik lehetővé, a tanítás hatékonysága mérhető lesz, illetve ismereteket szerzünk az érdeklődési és motivációs jellemzőikről. A társadalmi-viselkedéstudományi paradigma mentén vizsgált eredményeink[4] a büntetés-végrehajtási reintegrációs elvek és célok eredményes megvalósításához kívánnak segítséget nyújtani. A profilállításhoz szükséges eszközök kiválasztásánál fontos szempontként fogalmaztuk meg a pedagógus szakember általi használhatóságot. Így a többi érintett szakemberrel együttműködve, de önálló felvételre, valamint kiértékelésre alkalmas mérést képes végezni a hatékony egyéni fejlesztési terv kidolgozása és a későbbi monitoring érdekében. A kutatás során alkalmazott eszközök segítségével a pedagógus szakember megismerheti az elítélt egyéni adottságait, és az optimális fejlődéshez hozzájáruló környezetet, illetve külső beavatkozási lehetőségeket alakíthat ki célcsoport specifikusan.

A téma relevanciája

Az előzetes szakirodalmi vizsgálat rávilágít arra, hogy a női bűnözés nem elhanyagolható téma, volumene és etiológiája már az 1850-es évektől foglalkoztatja a kriminológusokat.[5] Az olykor spekulatív jellegű, moralizáló, empirikus anyagra alig támaszkodó, vagy egyes részterületeket érintő publikációk azóta hektikus gyakorisággal, de rendszeresnek mondhatók.

Az ENSZ 1970. évi IV. és 1975. évi V. kongresszusa is megállapította, hogy a női bűnözés nem elhanyagolható témakör. Hazánkban a büntetés-végrehajtás fejlesztése főirányon belül, önálló kutatási témaként határozta meg az Igazságügyi Minisztérium a női elítéltek komplex vizsgálatát már 1980-ban.[6] A fogvatartottak kategória-kutatása kapcsán a differenciálás és átnevelés fejlesztésének fontosságát tűzték ki célul. Az eltérő kriminológiai, szociológiai, pszichológiai és pedagógiai sajátosságokkal rendelkező csoportok nevelésének és reszocializációs tevékenységeik hatékonyságának növelése érdekében kategóriákra szabott nevelési eszközök, módszerek, valamint eljárások kidolgozását látták szükségesnek. Az 1970-es években Raskó Gabriella komplex kutatásokra alapozott írásain kívül azonban azóta a problémát átfogó, monografikus feldolgozás alig található,[7] a téma így máig kidolgozatlan maradt.

A kutatás fontosságát hangsúlyozza, hogy olyan réteg kerül fókuszba, amely minden büntetés-végrehajtási rendszerben sajátos kategóriát képez. Azonban a vonatkozó

4 Kozma T. (2002)
5 Langó K. (1981)
6 Langó K. (1981)
7 Langó K. (1981)

jogszabályi feltételek – kevés kivétellel – megegyeznek a férfiakra vonatkozó normatívákkal.[8] Az elítéltek között a női bűnelkövetők bár kisebbséget, de állandó populációt képeznek, az összbűnözés szerves részét adják. Csoportjuk heterogén, ebből fakadóan differenciált a kategória bűnözése. A büntetés-végrehajtási intézetben való kezelésük eltérő bánásmódot igényelne, azonban ez nem kapott kellő figyelmet.

A női elítéltek létszámát figyelembe véve az oktatás hatékonysága nemzetgazdaságilag sem elhanyagolható. Társadalmi szempontból is meghatározó, hiszen a család egyik alappillére az anya, ezért kriminalitása fokozott hatású, hiszen a következő nemzedék szocializációjában a legfontosabb szereppel bír. Az egri büntetés-végrehajtási intézet 2012-es felmérése szerint az átlagosan 17 000 fős fogvatartotti állományhoz közel 40 000 gyermek kapcsolódik.[9] A fizikai és érzelmi gondoskodás hiánya, valamint a negatív minta a felnövekvő generációk számára komoly sérülést okoz[10] – így nemcsak kriminológiai, jogi, büntetés-végrehajtási, de össztársadalmi problémáról is beszélünk.

A börtönoktatás sikerét az adhatja, hogy az egyénre a legnagyobb társadalmi és kulturális hatást a tevékenységek által a határokra helyezett átmeneti állapotban lehet gyakorolni. A célcsoportnak eleve a marginalitásából ered a sérülékenysége, de ezzel együtt állandósága és ereje is.[11] A büntetés-végrehajtási intézetben tartózkodás olyan életszakasz, amely az előző szerepek átalakulásával, illetve egy speciális szerep jelentkezésével fizikai, mentális és lelki változást, eltérő helyzetet, valamint azzal új feladatokat generál. Ez a határhelyzet könnyen előidézi a határátlépést. Az átmenet három szakasza tetten érhető. A szabadságvesztés-büntetést megelőzően a szabad élet a meglévő, rögzített szabályok és feltételek közege, melyből kiszakad az egyén, egészen a szabadulást követő reszocializációig. Az első és harmadik fázis között az átmenetet a büntetés-végrehajtási intézetben töltött idő jelenti ezen értelmezésben, ahol sem a múlt, sem a jövő tulajdonságai nem teljesülnek. Az egyén státusza megváltozik.[12] Felnőttkorban már nem beszélhetünk szenzitív periódusokról, így ez az átmeneti állapot adhat lehetőséget az egyén fejlesztésére.

Célcsoport

A vizsgált nemzetközi szakirodalom alapján megállapítható, hogy a nők az átlagos börtönnépességnek csak nagyon kis részét, átlagosan 4-5%-át teszik ki, jellemzően kevesebb bűncselekményt követnek el, mint a férfiak.[13] A figyelem arányuk – bár

8 Ács-Bíró A. (2016)
9 Nagy A. (2014)
10 Kovács B. (2017)
11 Di Blasio B. (2014)
12 Gennep, A. van (2007)
13 WHO (2020), El Sayed, S. A. et al. (2017), Gobeil, R. et al. (2016)

változó intenzitású, de – növekvő tendenciája miatt irányult rájuk az utóbbi időben;[14] hazánkban azonban jelentősebb változás nem tapasztalható.[15]

1. ábra: Női és férfi fogvatartottak megoszlási aránya 1983-2018 között[16]

A női bűnelkövetők arányának történeti áttekintése alapján látható, hogy mindig is kisebb arányban képviseltették magukat a populáción belül, mint a férfiak. Többek között erre vezethető vissza, hogy a téma kutatása kevesebb figyelmet kapott.

A büntetés-végrehajtás zárt világa bizonyos eltérést mutat a női és férfi házak tekintetében.[17] A nők nehezebben válnak a börtönvilág részévé,[18] amelyet a szegregáció, a stigmatizáció, a szociális kapcsolatok és gondoskodás hiánya, valamint a bezártságtól való félelem okoz.[19] A nők előéletéből fakadó tapasztalatok, illetve a személyes kapcsolati minták hatására a fogvatartotti lét is a hagyományos szerepek alapján szerveződik. A női házak rugalmasabb, kapcsolatorientált világával szemben, ami személyes ismeretségen alapul, a férfi populációt az elveken alapuló, genghez való szolidaritás jellemzi. A női és férfi fogvatartotti populáció társadalma így markánsan különbözik.

A női kriminalitás kapcsán ellentétes álláspontokkal találkozunk, amelyek a sajátosságokat elfogadva vagy önálló problémaként kezelik, vagy azokat cáfolva az általános bűnözés részeként tekintik. Bizonyos szinten mindkét álláspont megállja a helyét,

14 El Sayed, S. A. et al. (2017), Gobeil, R. et al. (2016), King, E. A. (2015)
15 King, E. A. (2015), Rutkai K., Sánta L. (2018), Kovács B. (2017)
16 Forrás: Lőrincz J., Nagy F. (1997) 1983-1996., MSÉ 1884-1949., KSH 1990-2018., saját szerkesztés
17 Owen, B. (1998)
18 Greer, K. R. (2002)
19 Tóth M. (2011)

mivel függetleníteni nem lehet az általános bűnözéstől, azonban kutatások által alátámasztott specifikus jellemzőik miatt külön vizsgálatokra érdemes a csoport,[20] elsősorban a populáció állandósága, másodsorban aránya, harmadsorban pedig társadalmi vonatkozása miatt. Hans Göppinger szerint a nők és a férfiak személyiségvonásai kriminalitás szempontjából nem különböznek. Azonban, ha a bűnözést nemi hovatartozás szempontjából vizsgáljuk, a találtboríték-kísérlet adhat választ.[21] Kisebb összegnél a jómódúbb eltulajdonítók a gyakoribbak, akik különbség nélkül a férfiak és a nők köréből kerültek ki, míg amennyiben magasabb pénzösszeget találtak, a férfiak majdnem fele, a nők alig negyede lopta csak el a pénzt. A női sajátosságok biológiai, pszichológiai, társadalmi egyediségeket mutatnak.

Felismerték, hogy a férfiaktól eltérő, sajátos csoportként érdemes kezelni őket, mivel jellemzőik, bűnözői attitűdjük, személyes igényeik tekintetében eltérést mutatnak.[22] A szabadságvesztésüket töltő nők többsége – az Egyesült Államokban 80%-a, Oroszországban 80%-a, az Egyesült Királyságban 66%-a, Thaiföldön 82%-a – anya,[23] amely a pozitív szerepkép miatt az egyik legfontosabb tényező és erőforrás lehet a fogvatartásuk során. Mivel általában gyermekeik elsődleges vagy egyedüli gondozói, becslések szerint több ezer csecsemőt és gyermeket érint bebörtönzésük, így a probléma társadalmi méreteket ölt.

Háromszor nagyobb valószínűséggel érte őket a szabadságvesztés-büntetés előtt fizikai vagy szexuális bántalmazás, s nagyobb valószínűséggel ártanak maguknak szuicid tevékenység által. A mentális betegségek felülreprezentáltak a fogvatartott nők körében, 80%-uk azonosítható mentális betegséggel rendelkezik. Egészségügyi állapotuk kapcsán elmondható, hogy a fertőző betegségek gyakorisága esetükben magasabb, továbbá 75%-ának problémái vannak a kábítószer és az alkoholfogyasztással is.

Börtönoktatás – Reintegráció

A hazai büntetés-végrehajtás részéről az elméleti törekvések dicséretesek, a nevelési irányok kapcsán nagyon pozitív, előremutató gondolatokkal találkozunk. Azonban ezek a valóságban egyrészt a szervezet személyi, tárgyi, infrastrukturális és technikai determináltsága, másrészt a társadalom korlátozott elvárásai és nézetei miatt kevéssé valósulhatnak meg.[24]

20 Palmer, E. J. (2015), Stone, U. et al. (2017), Degiorgio, L. (2015)
21 Farrington, D. P., Kidd, R. F. (1980)
22 Stone, U. et al. (2017), Michalsen, V., Flavin, J. (2014), Celinska, K., Sung, H. (2014), Scott C. et al. (2016)
23 UNODC (2014)
24 Ács-Bíró A. (2016)

Az elítéltek felmérése, elkülönítése és kategorizálása kriminológiai, szociológiai, kezelési, illetve büntetés-végrehajtási szempontok alapján történik, a neveléstudomány kizárásával. A különböző szakterületek együttes munkája által valósul meg a végrehajtás, amelyből a pedagógiai hatásrendszer szintetizáló szerepe hiányzik, a klasszifikációs rendszer alapját lényegében a biztonsági kockázat és a kezelési szükséglet adja. Az intézményekben hatékonyságvizsgálat nem történik, ahogy hiányzik a monitoring rendszer is. Az eredmények tükrében javasolt az iskolába kerüléskor diagnosztikus értékelést végezni, mely képet ad az egyén képességszerkezetéről, továbbá lehetőséget teremt az oktatás hatékonyságának, valamint az egyén fejlődésének mérhetővé tételére.[25]

A készségek, képességek (pl.: problémamegoldó, rendszerező stb.) fejlesztése helyett a tanulók a tanítás-tanulás folyamatának passzív részesei. A gyakorlati képzés aránya alacsonynak tekinthető. Ez a börtön korlátozott lehetőségeinek (anyagi, infrastrukturális, szakmai), illetve a képzéseken belül az elméleti oktatás arányának túlsúlyából fakad. Az Európai Unió által támogatott irányvonal azonban nem ezt preferálja.

Ahogy a többségi iskolákban, úgy a börtöniskolában is a többrétű kompetenciafejlesztés lenne a cél.[26] Ahogy számos tanulmány rávilágít, a fogvatartottak alapvetően összetett problémahálóval küzdenek, mely szabaduláskor csak tovább fokozódik a börtönártalmak, illetve a büntetett előélet miatt. A büntetés-végrehajtási intézetbe való bekerülést megelőzően már kognitív deficitek, részképesség zavarok, iskoláztatási hátrány, alapvető műveltség hiánya, illetve funkcionális analfabetizmus jellemzi őket.[27] A prizonizáció hatása nyomot hagy a beilleszkedés, a kommunikáció, a problémamegoldás, illetve az önbecsülés területén, valamint nagyobb arányban komoly magatartás-, viselkedés- és személyiségzavart okozhat.[28]

A versenyképes, tudásalapú társadalom létrehozásával együtt minőségi oktatást, könnyen elérhető tanulási lehetőségeket szükséges életre hívni, hogy legyen esélyük a munkavállalásra, és az önfenntartásra.

Módszertani apparátus

A XX. század végén már úgy tartották, hogy a bűnismétlés elkerülése a társadalmi követelményeket betartó magatartással és attitűddel lehetséges, amelynek feltétele a pozitív irányú befolyásolás.[29] A speciálprevenció alapkövetelménye, hogy

25 Ács-Bíró A. (2016)
26 Komlóssy Á., Vass V. (2004)
27 Eggleston, C. R. (1991) p. 16., Gemignani, R. (1994) p. 2., Stephens, R. (1992)
28 Gemignani, R. (1994) p. 3., Paul, M. (1991)
29 Földvári J. (1970)

a szabadságvesztés-büntetés alatt az egyén tulajdonságaira, személyiségére alapozva, őt minél jobban megismerve a hozzá igazított kezelésben részesítse.

A hatékony fejlesztés létfontosságú eszköze a fejlesztési terv. Ennek alapkövetelménye, hogy a szakember által összeállított, elegendő és alapos információra támaszkodó, sajátosságokat figyelembe vevő, egyénre szabott megoldásokat tartalmazó dokumentum legyen, amelyet a résztvevő felek maradéktalanul elfogadnak. Siker szakszerű és hatékony beavatkozás következményeként érhető el a személyes, valamint környezeti tényezőket figyelembe véve. Az egyén társadalomban való „beválásához" a neveléstudomány feladata a szükséges tartalmak, módszerek, kompetenciák feltárása, és rendszerezése.[30] *„Nincs jelenleg még megfelelő módszer a büntetés-végrehajtási nevelés hatékonyságának vizsgálatára"*.[31] Ezért nem elegendő a nevelés hatékonyságával oksági kapcsolatban álló feltételrendszerrel tisztában lenni – azaz a keretrendszerrel, amelyet pontosan meghatároznak a szabályzók –, a külsős szakemberek (pedagógusok, civil szervezetek) szerepvállalásával, valamint a személyi állomány aktorainak jellemzőivel. Az eredményes fejlesztéshez differenciált képpel kell rendelkezzünk az egyénről, ezért a következőkben bemutatjuk a Kalocsai Fegyház és Börtönben szabadságvesztésüket töltő női elítéltek vizsgált csoportjának kognitív sajátosságait.

Kognitív Profil Teszt

A vizsgálat során kombinált paradigma szerint dolgoztunk, illetve szakirodalmi metaanalízist végeztünk. Tanulmányunkban a terjedelmi korlátokra való tekintettel nem áll módunkban a teljes kutatást ismertetni, így annak egy részeként megvalósult tesztelés eredményeit tesszük közzé a női fogvatartottak képességprofilja kapcsán.

A képességek vizsgálata, így vizsgálati módszerei is szerteágazóak. A Kognitív Profil Teszt egy nemzetközi összehasonlító vizsgálatban használt teszt magyar adaptációjának átdolgozott változata. Az Ian Smythe által kidolgozott International Cognitive Profil Test[32] egy több nyelvre lefordított vizsgálati eljárás, ami a diszlexia különböző nyelveken való megjelenésének sajátosságait vizsgálja.[33] Ennek a tesztnek a magyar változata képezte a Kognitív Profil Teszt alapját. A teszt méri a kognitív képesség (absztrakció, szemantika) mellett a memóriát és a figyelmet, az információfeldolgozási (verbális, vizuális, auditív, illetve a holisztikus és szeriális) jellemzőket, valamint az iskolai készségeket (olvasás, írás, számolás). Az eredményeket nem egy adatban rögzíti. Az altesztekből álló, több területet mérő komplex teszteljárás által kirajzolódik a fogvatartottak profilja – annak erősségei és gyengeségei –, az egyént elsődlegesen önmagához

30 Di Blasio B. (2017)
31 Balogh L. A. (2000)
32 Smythe, I. (2002)
33 Gyarmathy É., Smythe, I. (2000), Smythe, I., Gyarmathy É., Everatt, J. (2002)

és a csoporthoz hasonlítja, képességstruktúrájáról adva képet. A képességek személyes jellegéből adódóan fejlődési ütemük egyénenként eltérő lehet, összekapcsolódásuk miatt önmagukban nem értelmezhetők. A teszt – figyelembe véve ezt – rámutat az esetleges problémák hátterére, azonban nem tér ki például egyéb speciális területek mérésére, vagy például a kreativitásmérésre. Az általunk felvett teszt a felnőtt korosztálynak megfelelő változat, amely a felkínált feladatokból válogatva 11 feladatot és 6 kérdést tartalmazott úgy, hogy egy-egy feladat egyszerre több képességterületről adott információt, illetve egy-egy területen mutatott szint több feladatból kapott eredményből áll össze.

Mintavétel

A mintavételi eljárás a próbatesztelés, a sokrétű engedélyeztetés, valamint a résztvevők tájékoztatása után valósult meg. A felvételre 81 fő részvételével került sor 2020. 01. 25-e és 2020. 01. 29-e között. Az alapsokaság egyrészt a teljes felnőtt korú fegyház és börtön végrehajtási fokozaton a Kalocsai Fegyház és Börtönben jogerős szabadságvesztését töltő női fogvatartotti állomány – 2019. évi átlaglétszám 274 fő (Kalocsai Fegyház és Börtön, 2019. 12. 31.) –, másrészt mivel ez az egyedüli ház fegyház végrehajtási fokozat szabadságvesztés letöltésére nők számára, a fegyház tekintetében országos alapsokaságról beszélhetünk. A mintasokaság 81 fő volt (N=81). A tesztelés csoportosan valósult meg, személyesen, önállóan végezhető feladatokkal, módszertani segítséggel kísérve.

Az alapsokaság, valamint a minta sajátos hátterének, jellemzőinek és igényeinek feltárására egyrészt a 2019-es országos és helyi adatok, valamint a Kalocsai Fegyház és Börtönben felvett 2019-es Kérdőív szolgált forrásként. Emellett a fogvatartottakkal készített Képesség, Motivációs Profil és Érdeklődés Térkép, illetve kiegészítésként az interjúk. A tanulmány a Kognitív Profil Teszt eredményeit mutatja be.

Eredmények

A női fogvatartottak kognitív képességeinek elemzésénél Gardner[34] többszörös intelligenciák elméletét hívtuk segítségül, mely szerint az egyéni különbségek jelentős mértékűek lehetnek, de sohasem teljesen következetesek. Az emberek különböznek azon képességükben, hogy a gondolkodás segítségével megértsenek bonyolult összefüggéseket, hatékonyan alkalmazkodjanak a környezetükhöz, tanuljanak a tapasztalataikból, különféle akadályokat győzzenek le. Egy adott személy intellektuális teljesítménye alkalomtól, helytől és adott kritériumtól függően változik. Gardner felfogása szerint az IQ fejleszthető, összetett, nem meghatározható, problémahelyzetben nyilvánul meg, és a változatos beteljesítés eszköze.

34 Gardner, H. (1983)

A vizsgált célcsoport esetén (N=81) elkészítettük egyénenként is az eredmények kimutatását, visszajelzést adva a résztvevők számára. Az eredmények alapján lehetősége nyílt a nőknek nemcsak a maximum értékekhez, de a viszonyítási felnőtt, valamint a fogvatartotti csoportátlaghoz való összehasonlításra is, képet kapva a képességstruktúrájukról. Jelen esetben azonban a csoport átlagának eredményeit ismertetjük, kitérve a fogvatartotti csoportprofil erősségeire és gyengeségeire.

A kiértékelés során fontos tényező, ha az egyén profilja a csoporttól jelentős eltérést mutat, ebben az esetben tehetséggondozásra vagy fejlesztésre szorul. A kategóriák másrészt a csoportról is megfelelő képet adnak a feladatok kidolgozása során. Az eredmény öt kategóriába sorolható, amelyek kijelölésénél minden feladatnál adott feladat átlagának és a szórásának felhasználásával dolgoztunk – ez alapján meghatároztunk erősen fejlesztendő, fejlesztendő, tipikus, erős, valamint kiemelkedő kategóriákat. A kategória meghatározást minden vizsgált szempontnál csak addig folytattuk, amíg valamelyik alsó kategória le nem fedte a női elkövetők által elért minimális, vagy valamelyik felső kategória le nem fedte a női elkövetők által elért maximális pontszámot. Az elemzéshez továbbá meghatároztuk a véletlenszerű kitöltés várható pontértékeit.

2. ábra: A vizsgálatban részt vett női fogvatartottak kognitív profiljának területek szerinti eredményei[35] (N=81)

35 Forrás: saját szerkesztés

Az eredmények alapján elmondható, hogy a női fogvatartotti csoport kognitív profilja esetünkben jelentősen eltér a viszonyítási pontként szolgáló felnőtt populáció jellemzőitől, nem tekinthető kiegyensúlyozottnak. Az alakrajz és a figyelem feladat azonban kivételt képez, mert ezeknél a teljesítménymutatóknál a női fogvatartottak átlaga magasabb lett statisztikailag is kimutatható módon (p=0,000), mint a felnőtt viszonyítási populációé. Tehát ezen szempontokból a hipotézis nem igaz. A szóértelmezés az a szempont, ahol szintén el kell vetni a kiinduló hipotézist, mivel a női fogvatartottak és a felnőtt viszonyítási populáció átlagos eredménye nem tér el egymástól érdemben (p=0,192). A többi teljesítménymutató esetén viszont az adatok alátámasztották az alternatív hipotézist, mivel 1%-os szignifikancia szint mellett érdemben alulmúlja a női fogvatartottak átlageredménye a felnőtt viszonyítási populációét (p<0,01).

A szókincs terén mutatkozó elmaradás utalhat a szociokulturális hátrányra, de látjuk, hogy a szóértelmezési feladatokban nincs különbség a viszonyítási populációhoz mérten, így jellemzően nem tanulási zavarokra utalnak a kapott eredmények. Az absztrakciós feladatokban jelentős az elmaradás, azonban a mélyebb megismeréshez további vizsgálatok szükségesek, például intelligencia teszt felvétele. A figyelem területén látható eltérés van a fogvatartottak javára, mely arra enged következtetni, hogy motiváltság esetén hiperfókuszálással a koncentrációs képesség időlegesen javul. A vizsgált csoportot jellemző holisztikus gondolkodás nem a szerialitás előtérbe helyezését, az elemző, logikai, sorba rendezéses gondolkodást preferálja. A holisztikus gondolkodással így általában nem tudnak az iskolai elvárásoknak megfelelni, az iskolai készségeket lassabban sajátítják el.[36] Az iskolai készségek terén is eltérő a csoport profilja: az olvasás kapcsán nincs jelentős különbség, de az aritmetikai és ortográfiai területeken jelentős elmaradás mutatkozik. Ezen kognitív területek kapcsolatban állnak a fent említett absztrakciós képességgel. További elmélyítő vizsgálatokra lenne azonban szükségünk annak megállapításához, hogy a specifikus tanulási zavarok, az intellektuális képességzavar és a figyelemzavar milyen arányban mutatkozik az általában jellemző szociokulturális hátrány mellett.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a társadalmilag elfogadott, a devianciákat kerülő életvezetési stratégia kialakításához szükséges kognitív területek, a képességstruktúra ezen szempontból kiemelten fontos elemeinek működési zavara lehetetlenné vagy rendkívül nehézzé teszi a reintegráció elveinek gyakorlati megvalósulását a szabadulás után. A visszaesés valószínűsége magas a női fogvatartottak szempontjából, amennyiben az egyén életkörülményeiben nem következik be változás. A büntetés-végrehajtási intézetben az egyén képességprofilja véletlenszerűen formálódik, a felkínált lehetőségek hatékonysága kevéssé biztosított. Javasolt a hagyományos alapokon szerveződő

36 Gyarmathy É. (2007), Gyarmathy É. (2009)

oktató-nevelő munka újragondolása, mely nem képes differenciált képességfejlesztésre, főként ezen különösen sokszínű környezetben.

Konklúzió, kitekintés

A kulturális szint meghatározza a társadalmi szereplők gazdasági és társadalmi feltételeit, valamint körülményeit,[37] melyek révén egy társadalmi csoport magáénak érezhet egy adott reprezentációs rendszert vagy értékrendet.[38] Az egyén mentalitását pozitívan befolyásolja a képzési hatásrendszer, de csak abban az esetben, ha a felnőttoktatás és kompetenciafejlesztés képes eredményesen felvértezni az embereket azzal a tudással, amelynek segítségével le tudják győzni az életük során jelentkező nehézségeket, és meg tudják oldani az újabbnál újabb feladatokat.[39]

A kutatás holisztikusan igyekszik széles merítéssel bemutatni a női fogvatartottak képzési-oktatási lehetőségeit, vizsgálva a törvényi keretet, illetve szabályzók mellett a börtönoktatás tapasztalatait, valamint a célcsoport közeg-specifikus jellemzőit. Jelen tanulmány a vizsgálati eredmények közül a nők kognitív profilját mutatta be, valamint az intézeti sajátosságokat szem előtt tartva fogalmazta meg javaslatait.

A kutatás célja az eredeti környezeti háttér meghatározása mellett a hatékony fejlődést biztosító környezeti háttér feltárása volt. A mérés folytán igyekeztünk azonosítani a célcsoport profiljának jellemzőit a reproduktív képességeik, érdeklődésük és motivációjuk vizsgálatával. Ez biztosít alapot egy valós eredményekre támaszkodó egyéni fejlesztési terv kidolgozására, amely segítségével a fogvatartottak megvalósítható, adekvát támogatást kaphatnak önmaguk kibontakoztatásában, céljaik elérésében.

Eredményeink alapján a képességstruktúra tekintetében elmondható, hogy a vizsgált csoport jelentős eltérést mutat a viszonyítási pontként szolgáló felnőtt populáció jellemzőihez képest. A figyelem, illetve a holisztikus gondolkodás kivételével nagy elmaradás van az iskolai készségek (olvasás, írás, számolás) mellett a szókincs, az absztrakció, valamint a szekvenciális gondolkodás terén. Az edukatív intelligencia ezen területei nemcsak az iskolai beválás, de a konstruktív életvezetés alapfeltételei is, így fejlesztésük bármilyen oktatást-képzést megelőzően javasolt. Megállapítható tehát, hogy a reintegrációt támogató életvezetési stratégia kialakításához szükséges kognitív területek hiánya jelentős.

37 Durkheim, É. (1996), Revel, J. (1986), Burke, P. (1997)
38 Di Blasio B., Ács-Bíró A. (2019)
39 Harangi L. (2004)

Olyan célcsoportnál, amelynél az eddigi családi és intézményi nevelés, szocializáció nem hozta meg a kívánt eredményt, fokozott figyelemmel határozhatók meg a nevelés formái, módszerei, eszközei, illetve tartalma, amely során alapvetőek az egyéni jellemzők – tulajdonságaik, életkori sajátosságaik, felnőttkorban megvalósítható nevelési lehetőségeik, nevelési időtartam, élettapasztalat, tanulásra való képesség, továbbá motiváció.[40] Az eredményes munkavégzéshez egyrészt az egyén szükségleteire szabott megfelelő bánásmód, szakszerű és hatékony nevelési-oktatási programokon való önkéntes részvétel, másrészt a szakemberek részéről gyógypedagógiai (pszichopedagógiai), pszichológiai, szociológiai és kriminológiai ismeretek szükségesek. Az elítéltek oktatása-nevelése a neveléstudomány egyik alkalmazási területe, ahol a kitűzött cél elérése érdekében a pedagógia alapvető elveinek és módszereinek kell érvényesülnie a büntetés-végrehajtás sajátos igényei, valamint feltételei között. A változtatás első lépése a probléma azonosítása. Amennyiben ez nem történik meg, nem kezdhető el a fejlesztés, nincs reflektálás, nem generálódik változás. Kutatásunk a pedagógia, mint rendszerszervező elmélyítéséhez szolgál segítségül a büntetés-végrehajtás és a neveléstudományok diskurzusában.

Felhasznált irodalom

Ács-Bíró Adrienn (2016): Szakképzés és foglalkoztatás a rácsok mögött. Tapasztalatok a Kalocsai Fegyház és Börtönben. In: Lükő István – Molnár György – Sik Dávid – Szűts Zoltán (szerk. 2016): EDU Szakképzés- és Környezetpedagógia Elektronikus Szakfolyóirat 2016/3.

Balogh László Attila (2000): A szabadságvesztésre ítélt nők nevelése. Szakdolgozat. Rendőrtiszti Főiskola. Budapest

Burke, Peter (1997): Strengths and Weaknesses of the History of Mentalities. In: Varieties of Cultural History

Celinska, K. – Sung, H. (2014): Gender differences in the determinants of prison rule violations. In: The Prison Journal. Vol. 94. No. 2. 220-241.

Degiorgio, L. (2015): Establishing construct and predictive validity of the Prison Inmate Inventory for use with female inmates. In: International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology. Vol. 59. No. 2. 196-210.

Di Blasio Barbara – Ács-Bíró Adrienn (2019): Mentalitáskutatás pszichopedagógiai szempontból női fogvatartottak körében. In: Tóth Péter – Horváth Kinga – Maior Enikő – Bartal Mária – Duchon Jenő (szerk. 2019): Neveléstudományi kutatások a Kárpát-medencei oktatási térben. IV. Kárpát-medencei Oktatási Konferencia Tanulmánykötete. Nagyvárad

Di Blasio Barbara (2014): Pedagógiai lehetőségek tárháza: a társadalmi színházról. In: Iskolakultúra 24. (4) 44-62.

Di Blasio Barbara (2017): Módszertani útkeresés a neveléstudományban. Habilitációs értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, „Oktatás és Társadalom" Neveléstudományi Doktori Iskola. Pécs

40 Di Blasio B., Ács-Bíró A. (2019), Hartung V. (1981)

Durkheim, É. (1996): Tudás és társadalom. Áron Kiadó Internet: https://www.tankonyvtar.hu › tkt › durkheim-durkheim › durkheim-durkheim [2020. 05. 24.]

Eggleston, C. R. (1991): Correctional education professional development. Journal of Correctional Education (42) 1. 16-22.

El Sayed, S. A. – Piquero, A. R. – TenEyck, M. (2017): Differentiating between Moffitt's developmental taxonomy and Silverthorn and Frick's delayed-onset models of female offending. In: Criminal Justice and Behavior. Vol. 44. No. 4. 631-650.

Farrington, D. P. - Kidd, R. F.: Is financial dishonesty a rational decision? British Journal of Criminal Justice and Behavior. 1980. 7. 423-436. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/009385488000700406 [2020. 02. 26.]

Földvári József (1970): A büntetés tana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest

Gardner, Howard (1983): Frames of Mind: The theory of multiple intelligences, New York

Gemignani, R. (1994): Juvenile correctional education: A time for change. Office on juvenile justice and deliquency preventation. Juvenile Justice Bulletin (8) 10. 2-4.

Gennep, A. van (2007): Átmeneti sítusok. L'Harmattan Kiadó. Budapest

Gobeil, R. – Blanchette, K. – Stewart, L. (2016): A meta-analytic review of correctional interventions for women offenders. In: Criminal Justice and Behavior. Vol. 43. No. 3. 301-322.

Greer, K. R. (2002): A személyes, elkülönülő kapcsolatok változó jellege a nők számára fenntartott büntetés-végrehajtási intézetekben, az Egyesült Államokban. In: Börtönügyi Szemle. 2002/1. 77-92.

Gyarmathy Éva – Smythe, I. (2000): Többnyelvűség és az olvasási zavarok. In: Erdélyi Pszichológiai Szemle. 2000. december 63-76.

Gyarmathy Éva – Herskovits Mária (1999): Képességek vizsgálata az érdeklődés térképének segítségével. Egy új eljárás kidolgozása és az első gyakorlati tapasztalatok tehetséges gyerekekkel végzett vizsgálatokban. In: Pszichológia (19) 4. 437-458.

Gyarmathy Éva (2007): Diszlexia. Specifikus tanítási zavar. Lélekben Otthon Kiadó. Budapest

Gyarmathy Éva (2009): Kognitív Profil Teszt. In: Iskolakultúra. 3-4. 60-74. http://misc.bibl.u-szeged.hu/45366/1/iskolakultura_2009_003_004.pdf

Harangi László (2004): Az élethosszig tartó tanulás minőségi követelményei az európai oktatásban. In: Új Pedagógiai Szemle 6. 77-82.

Hartung Vilmosné (1981): A női bűnözés alakulása, az elítélt nők átnevelésének sajátosságai és problémái a büntetésvégrehajtás alatt. Szakdolgozat. Juhász Gyula Tanárképző Főiskola. Szeged

King, E. A. (2015): Outcomes of trauma-informed interventions for incarcerated women. In: International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology. Vol. 61. No. 6. 1-22.

Komlóssy Ákos – Vass Vilmos (2004): Demokratikus nevelés, polgári értékek és európai tudat. https://epa.oszk.hu/00000/00035/00083/2004-07-Ta-Tobbek-Demokratikus.html [2018. 04. 12.]

Kovács Bernadett (2017): Anyák és gyermekek. Élet a rácsok mögött. In: Börtönügyi Szemle. 2017/2.

Kozma Tamás (2002): „Pedagógiáink paradigmái." In: Csapó Benő – Vidákovics Tibor: Neveléstudomány az ezredfordulón. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 23-38.

Langó Katalin (1981): A női elítéltek komplex vizsgálata. Tervtanulmány. Igazságügyi Minisztérium Tudományos és Tájékoztatási Főosztály. Budapest

Lőrincz József – Nagy Ferenc (1997): Börtönügy Magyarországon, Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság

Michalsen, V. – Flavin, J. (2014): Not all women are mothers. Addressing the invisibility of women under the control of the criminal justice system who do not have children. In: The Prison Journal. Vol. 94. No. 3. 328-346.

Mócz Dóra (2010): Az élethosszig tartó tanulás jelentősége a 40-50 éves korosztály életútjában. In: Iskolakultúra. 20. évf. 4. sz. 3-15.

Móré Mariann – Szabados György Norbert (2012): A felnőttképzésben szerzett munkatapasztalatból származó tudás elismertetése a felsőoktatásban. In: Acta Andragogiae et Culturae 24. 352-358.

Nagy Adrienn (2014): Oktatás és lelki gondozás a dualizmus kori magyar börtönügy történetében. In: Börtönügyi Szemle 2014/4.

Owen, B. (1998): In the mix. Struggle and survival in a women's prison. State University of New York Press. Albany

Palmer, E. J. (2015): Cognitive skills programs for female offenders in the community. In: Criminal Justice and Behavior. Vol. 42. No. 4. 1-16.

Paul, M. (1991): When words are bars. Core Literacy. Kitchener. Ohio

Revel, J. (1986): Outillage mental. In Dictionnaire des sciences historiques. Dir. A. Burguiere. Paris, Presses Universitaires de France, 497-498.

Rutkai Kata – Sánta Lívia (szerk., 2018): Börtönstatisztikai Szemle 1. sz. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága. Budapest

Scott, C. – Grella, C. E. – Dennis, M. L. – Funk, R. R. (2016): A time. Varying model of risk for predicting recidivism among women offenders over 3 years following their release from jail. In: Criminal Justice and Behavior, Vol. 43. No. 9. 1-22.

Smythe, I. – Gyarmathy É. – Everatt, J.: Olvasási zavarok különböző nyelveken: egy nyelvközi kutatás elméleti és gyakorlati kérdései. In: Pszichológia. (22) 4. 2002. 387-406.

Smythe, I. (2002): Cognitive factors underlying reading and spelling difficulties: a cross linguistic study. Thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Department of Psychology, School of Human Sciences, University of Surrey, Guildford, UK

Stephens, R. (1992): To what extent and why do inmates attend school in prison. Journal of Correctional Education (43) 1. 52-56.

Stone, U. – Liddell, M. – Martinovic, M. (2017): Incarcerated mothers. Issues and barriers for regaining custody of children. In: The Prison Journal. Vol. 97. No. 3. 1-22.

Tóth Mariann (2011): Női elítéltek mentális egészségének pszichoszociális meghatározói börtönkörnyezetben. In: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.): Pécsi Határőr Tudományos Közlemények. 12. szám 125-132.

UNODC (2014): Handbook on women and imprisonment. Criminal Justice Handbook Series. United Nations Office on Drugs and Crime. New York. 10.

WHO (2020): 10 things to know about women in prison. http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/prisons-and-health/focus-areas/womens-health/10-things-to-know-about-women-in-prison [2020. 02. 18.]

Fotó: Bv. fotó

Ondok Roland

A büntetés-végrehajtási szervezet helye, szerepe a védelmi igazgatás rendszerében

II. rész

The place and role of the Prison Service in the system of defense administration

Part II.

A tanulmányom első részében tárgyaltak megfelelő alapot biztosítanak az e részben vizsgálni kívánt fő témakör bemutatásához, amely a büntetés-végrehajtási szervezet védelmi tevékenységének egyes elemeit foglalja magába. Ebben a tárgykörben vizsgálat alá vonom többek között a védelmi szakterület büntetés-végrehajtási szervezetben való elhelyezkedését a központi irányítástól a bv. szervek szintjéig, a védelmi igazgatás rendszerével fennálló és további lehetséges kapcsolódási területeket, valamint a védelmi felkészülési és tervezési feladatokat, ennek keretében részletezve a honvédelemmel és katasztrófavédelemmel összefüggő felkészülési és tervezési feladatokat. Kifejtem a közreműködési lehetőségeket a különleges jogrendi, valamint az azt megelőző helyzetek kezelése során történő feladatellátásban, továbbá vizsgálom a fogvatartottak személyes honvédelmi kötelezettségeinek kérdéseit, lehetőségeit. A védelmi feladatok ellátásának további elősegítése érdekében javaslatokat fogalmazok meg.
Kulcsszavak: bv. szervezet, védelmi tevékenység, honvédelem, védelmi igazgatás, katasztrófavédelem, együttműködés

What has been discussed in the first part of my study provides a good basis for presenting the main topic to be examined in this part, which includes some elements of the defense activity of a Prison Service. I examine, among other things, the location of the defense area of activity in a penitentiary organization from the central management area to the individual prison units, the existing and other possible areas of connection with the defense administration system, as well as defense preparedness and planning tasks, including the preparation and planning tasks related to national defense and disaster management. I elaborate on the possibilities of co-operation in the performance of tasks during the management of special legal order and the situations preceding it, and I also examine the issues and possibilities of the personal defense obligations of prisoners. I make proposals to further facilitate the performance of security tasks.

Keywords: *Prison Service, defense activity, national defense, defense administration, disaster management, cooperation*

A büntetés-végrehajtási szervezet védelmi tevékenysége

A tanulmányom második részében elsőként a védelmi szakterület büntetés-végrehajtási szervezetben (a továbbiakban: bv. szervezet) való elhelyezkedése kerül bemutatásra. A következő alfejezet a bv. szervezet védelmi igazgatás rendszerével fennálló és további lehetséges kapcsolódási pontjait, a felkészülési és tervezési feladatokat ismerteti, végül pedig a közreműködési lehetőségek vizsgálata kerül a középpontba.

A védelmi szakterület bv. szervezetben való elhelyezkedése, a központi irányítástól a bv. szervek szintjéig

Úgy gondolom, hogy a fő témakör kifejtésének elején célszerű a bv. szervezet védelmi szakterületét a szervezeti struktúrában való elhelyezkedése szempontjából a teljes vertikumban, tehát a bv. szervezeten belüli központi irányítástól egészen a bv. szervekig terjedően bemutatni.

A bv. szervezetre vonatkozóan a védelmi szakterület központi irányítása a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága (a továbbiakban: BvOP) szervezetében valósul meg. A bv. szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (a továbbiakban: Bv. Sztv.) 5. § e) pontja alapján a BvOP végzi a honvédelemmel, a polgári és katasztrófavédelmi tevékenységgel kapcsolatos központi feladatokat. Ennek megvalósulása érdekében, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2016. (IV. 15.) BvOP utasításban (a továbbiakban: BvOP SZMSZ) rögzítettek szerint az országos parancsnok irányítja a honvédelmi, katasztrófavédelmi tevékenységgel összefüggő ágazati feladatokat, valamint azok tervezését, szervezését, továbbá gondoskodik a bv. szervezet polgári védelemi felkészítéséről.

Az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese felügyeli, ellenőrzi és szakmailag irányítja a hatáskörébe utalt szolgálati feladatok végrehajtását, így többek között a védelmi feladatokkal kapcsolatos tevékenységet is, továbbá vezeti a bv. szervek katasztrófavédelmi, valamint a terrorizmus elleni feladatainak koordinálása érdekében létrehozott Operatív Csoportot.[1] Az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettesének szakmai irányítása alatt álló szolgálatok és főosztályok közül – szervezeti tagozódás szerint – a Biztonsági Szolgálaton belül működő Ügyeleti és Védelmi Osztály (a továbbiakban: ÜVO) tevékenységei között találjuk meg a védelmi szakfeladatok központi ellátását, valamint a szakirányítási tevékenységet. Így elmondható, hogy az ügyeleti és a védelmi tevékenység központi szinten a Biztonsági Szolgálaton belül egy önálló, osztályszintű szervezeti egységben valósul meg. Az alábbi ábra mutatja be

1 BvOP SZMSZ 11. *b)-c)* pont

a központi védelmi szakfeladatokat és szakirányítási tevékenységet ellátó szervezeti egység, az ÜVO szervezeti hierarchiában történő elhelyezkedését.

1. ábra: A BvOP organogram részlete, az Ügyeleti és Védelmi Osztály elhelyezkedésére fókuszálva[2]

Véleményem szerint a védelmi szakfeladatokat ellátó szervezeti egység elhelyezése központi szinten a Biztonsági Szolgálaton belül indokolt és célszerű. Ezzel kapcsolatos álláspontom, hogy a bv. szervezet speciális feladat- és hatásköréből adódóan, a – bv. szervek és a büntetés-végrehajtás rendjének, valamint a fogvatartás biztonságának szavatolásával kapcsolatos – biztonsági szakfeladatokkal (mint alapfeladattal) összefüggő szakirányítási feladatok végrehajtására hivatott Biztonsági Szolgálat tevékenységével szoros összhangban és a biztonsági szempontokra való figyelemmel hajtható végre a védelmi szaktevékenység. Megjegyzendő, hogy ennek az összhangnak szükségképpen a bv. szervek védelmi tevékenysége során is érvényesülnie kell.

Az ÜVO személyi állományát egy fő osztályvezető, egy fő kiemelt (védelmi) főreferens, valamint 10 fő főügyeletes alkotja. Az osztályvezető hivatali munkarendben, a kiemelt (védelmi) főreferens vezényléses, míg a 10 fő főügyeletes 24/72 órás váltásos szolgálati időrendszerben látja el feladatát.

2 Forrás: https://bv.gov.hu/hu/szervezeti-szemelyzeti-adatok
Letöltés ideje: 2020. 01. 11. (szerkesztve)

Az ÜVO feladatai többek között a következők:

- A BvOP főügyeleti tevékenységét szervezi és folyamatosan biztosítja.
- Indokolt esetben a rendkívüli vagy egyéb jelentésköteles eseménnyel összefüggésben további jelentéseket, adatszolgáltatásokat kér, valamint azok felszámolásával, kivizsgálásával kapcsolatosan szakmai iránymutatást ad. A beérkező jelentéseket, adatszolgáltatásokat dokumentálja, értékeli, elemzi, továbbá az egyes eseményekről nyilvántartásokat vezet.
- Végrehajtja a személyi állomány értesítésével, készenlétbe helyezésével kapcsolatosan, valamint a különleges jogrend kihirdetése esetén rá háruló feladatokat.
- A különleges jogrendre vonatkozó személyi, anyagi-technikai és egészségügyi ellátás megszervezése, biztosítása érdekében együttműködik a BvOP szakterületeivel.
- Elkészíti, és szükségszerűen aktualizálja a rendkívüli esemény megelőzése, megszakítása, felszámolása érdekében a szolgálati feladatok erő-eszköz szükségletének biztosítására, a különleges jogrend bevezetésére, a készenlétbe helyezésre, a katasztrófavédelmi, valamint a nukleárisbaleset-elhárítási intézkedések megtételére, végrehajtására és továbbítására szolgáló felkészülési okmányokat.
- Kapcsolatot tart a BvOP szervezeti egységeivel, a bv. szervek, a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek és a Magyar Honvédség ügyeleteivel, a BM kijelölt szervezeti egységével, valamint a védelmi igazgatásban részt vevő szervek azonos feladatot ellátó szervezeti egységeivel.
- Végzi a bv. szervezet központi honvédelmi, polgári védelmi és katasztrófavédelmi feladatait, koordinálja a személyi biztosítással, egyéni és kollektív védelemmel és értesítéssel összefüggő feladatok központi ellátását, kidolgozza a BvOP felkészülési okmányait.
- Figyelemmel kíséri a BvOP, továbbá a bv. szervek irányába a polgári válságkezeléssel kapcsolatosan jelentkező elméleti és tájékoztatási feladatokat.
- Koordinálja a bv. szervek és a BvOP szakterületeinek gazdaságfelkészítési, illetve gazdaságmozgósítási tevékenységét.
- Szakmailag ellenőrzi a bv. szervek felkészülési tevékenységére vonatkozó dokumentumainak, adathordozóinak elkészítését, kezelését.
- Kidolgozza, illetve egyeztetésre előkészíti az ügyeleti és védelmi szakterületre vonatkozó belső szabályozó eszközök tervezeteit.
- A BvOP szakterületeivel együttműködésben gondoskodik a Kormány védelmi felkészülésre vonatkozó határozataiban a bv. szervezet részére meghatározott feladatok teljesítéséről.
- Eleget tesz a vonatkozó utasításokban meghatározott jelentési kötelezettségeknek.

- A tudomására jutott, a bv. szerv rendjét, a fogva tartás biztonságát veszélyeztető körülmények esetén az intézkedés alapjául szolgáló információkról az érintett bv. szervet, illetve szükség szerint az illetékes rendvédelmi szervet értesíti.
- Ellátja az Egységes Digitális Rádiótávközlő Rendszer (a továbbiakban: EDR), a Marathon Terra védelmi igazgatási célú infokommunikációs alkalmazás és az elektronikus távfelügyeleti rendszerek működtetésével összefüggő, országos felügyeleti feladatokat.

A védelmi szakterület vonatkozásában is érvényesül, hogy az egyes bv. szervek között alá-, fölérendeltségi viszony nem áll fenn, a szakmai irányításukat egyaránt a BvOP látja el. A központi szintről a bv. szervek szintjének bemutatására áttérve, a védelmi szakterületi feladatellátást a jogszabályokon, közjogi szervezetszabályozó eszközökön túl több szervezeti szabályzó, belső rendelkezés határozza meg. A bv. szervekben a védelmi tevékenység ellátására mozgósítási megbízottak kerülnek kijelölésre, melynek szabályait és a mozgósítási megbízottak által ellátandó feladatok meghatározását utasítás tartalmazza. A mozgósítási megbízottá történő kijelölés célja az Alaptörvényben nevesített különleges jogrendi helyzetekre történő felkészülés, az azokban történő működés biztosítása, a honvédelmi és katasztrófavédelmi feladatok ellátása, a polgári védelmi kötelezettség szervezése, koordinálása. Mozgósítási megbízottnak kizárólag hivatali szolgálati időrendszerben szolgálatot teljesítő, tiszti besorolási osztályba tartozó hivatásos állományú tag jelölhető ki. Tevékenységét kapcsolt munkakörben a szolgálati beosztásához nem tartozó feladatkörként, megbízás alapján kell ellátnia, így azt függetlenített munkakörben nem végezheti. A védelmi igazgatással összefüggő feladatait a bv. intézet vezetőjének közvetlen alárendeltségében végzi, így az adott bv. szerv egészének védelmi igazgatási feladataival összefüggésben tervezési, szervezési, koordinálási, ellenőrzési hatáskörrel rendelkezik. A Biztonsági Szolgálat védelmi igazgatási tevékenységet ellátó személyi állománytagjai a mozgósítási megbízott feladatainak végrehajtását ellenőrzik, szakmai elöljáróként támogatják, valamint ahhoz szakmai iránymutatást adnak. A bv. szervezetben jelenleg országos szinten 35 fő mozgósítási megbízott lát el feladatot. A bv. szervek mozgósítási megbízottjainak főbb feladatai az alábbiak:

- Ismeri a védelmi igazgatási feladatok tekintetében a szakterületre vonatkozó jogszabályokban, közjogi szervezetszabályozó eszközökben meghatározottakat.
- Kidolgozza, és szükség esetén felülvizsgálja a bv. szerv védelmi igazgatási tevékenységéhez kötődő terveit, különösen a bv. szervre vonatkozó veszélyelhárítási feladattervet, valamint készenlétbe helyezési tervet.
- Az értesítési terv, valamint a készenlétbe helyezésre vonatkozó intézkedési és végrehajtási tervek elkészítésében együttműködik.

- A gazdasági szakterület általi védelemgazdasági felkészüléssel, továbbá a személyügyi szakterület meghagyással kapcsolatos feladatainak végrehajtásához támogatást nyújt.
- Együttműködik az egészségügyi szakterülettel az egészségügyi válsághelyzetben, katasztrófaveszélyben és veszélyhelyzetben adódó feladatok ellátása során.
- Védelmi igazgatási tárgyú beszerzéseket kezdeményez.
- Figyelemmel kíséri a védelmi igazgatási feladatokhoz szükséges anyagok, eszközök elkülönített tárolását, rendszeres karbantartását, szavatossági idejét és koordinálja az egyéni és kollektív védelem végrehajtását.
- Felméri a befogadó nemzeti támogatáshoz felajánlható képességeket.
- Részt vesz a társ- és együttműködő szervekkel történő kapcsolattartásban, kijelölés esetén bekapcsolódik a megyei/helyi védelmi bizottság tevékenységébe.
- Kezdeményezi, szervezi, előkészíti a bv. szerv védelmi igazgatási feladatai gyakoroltatása érdekében lebonyolított törzsfoglalkozások, oktatások, végrehajtását, részt vesz a tárgyban tervezett együttműködési gyakorlatok előkészítésében.
- Végrehajtja a nemzetgazdasági ingatlanok, szolgáltatások, valamint technikai eszközök igénybevételi célú kijelölésével és az igénybevétel elrendelésének megtervezésével összefüggő adminisztratív és ellenőrzési feladatokat.
- Ismeri, és tevékenységéhez igénybe veszi a védelmi igazgatási célú kommunikációs alkalmazásokat.
- A bv. szerv védelmi igazgatási feladatok végrehajtásába történő bevonása során, a bv. szerv vezetőjének utasítása szerint:
  - Kapcsolatot tart az együttműködő szervekkel, indokolt esetben a BvOP Operatív Csoportjával, a BvOP főügyeletesével, illetve az NVK-ban szolgálatot teljesítő ágazati szakértővel.
  - Elkészíti a szükséges dokumentumokat, a meghatározott jelentéseket, adatszolgáltatásokat határidőre teljesíti.
  - Támogatja a döntés-előkészítő tevékenységet, ellenőrzi a kiadott utasítások teljesítését.
  - Kijelölés alapján részt vesz a Biztonsági Szolgálat által teljesítendő, folyamatos szolgálatellátással járó védelmi igazgatási feladatok végrehajtásában (pl.: NVK).

A biztonsági és védelmi szakterület összefüggései, egyes kapcsolódási pontjai

Ha a bv. szervezet által ellátott szakfeladatok és a védelmi szakterületi feladatok egymáshoz való viszonyát és a feladatrendszerbeli horizontális elhelyezkedését mélyebb vizsgálat tárgyává tesszük, akkor előtűnik az, hogy a védelmi szakterületi tevékenység ugyan a kapcsolt szakfeladatok közé tartozik, de a biztonsági szakfeladattal több fontos

összefüggése és kapcsolódási pontja létezik. Az egyik ilyen jellemző átfedés, hogy mindkettő szakterület esetében előfordul a rendkívüli esemény fogalma bizonyos értelmezésben és keretek között, valamint mindkét szakterület célja az arra való megfelelő felkészülés, megelőzés, vagy az adott esetben bekövetkezett rendkívüli esemény megszakítása, felszámolása és következményeinek a minimális szintre csökkentése. Ugyanakkor fontos megjegyezni a következőket. A biztonsági szakterület a bv. szervek vonatkozásában, az alapfeladataik ellátása során bekövetkező és a fogvatartás biztonságát súlyosan sértő vagy veszélyeztető és szükségképpen külön intézkedések bevezetését igénylő eseményeket sorolja a rendkívüli esemény kategóriába. Így ezek a rendkívüli események elsősorban a bv. szervezeten belüli, alaptevékenység ellátása során kialakuló események köré koncentrálódnak. Ilyen rendkívüli események különösen a fogolyszökés, a fogvatartott öngyilkossága, a fogvatartott halála, a fogolyzendülés, a terrorcselekmény, a bv. szerv létesítményéből vagy járművéből való erőszakos kitörés, továbbá a bv. szerv létesítményét, eszközeit, járműveit, a személyi állomány tagjait vagy a fogvatartottat ért támadás, valamint a bv. szerv létesítményét vagy járművét veszélyeztető elemi csapás vagy jelentős tűzeset.[3] Azonban védelmi szakterületi szempontból rendkívüli esemény[4] elsősorban a bv. szervek alapfeladatainak ellátásán, a bv. szervezeten és tevékenységén túlmutató, akár – különleges jogrend bevezetését igénylő – települési, megyei, regionális vagy adott esetben országos kiterjedésű események. Ezek a rendkívüli események ugyan hatással lehetnek a bv. szervezetre vagy egyes bv. szervekre, de azok kezelése a védelmi igazgatás szervezetrendszerének feladata, amelyben a bv. szervezet – a vonatkozó jogszabályok és előírások által meghatározottak szerint – közreműködőként vehet részt. A két rendkívüli esemény fogalomkörének tartalma közötti átfedés valamelyest a bv. szerv létesítményét vagy járművét veszélyeztető elemi csapás vagy jelentős tűzeset rendkívüli események kapcsán mutatkozik meg. Azonban lényeges, hogy a bv. szervezetnek a védelmi igazgatási rendszerben való helye és szerepe szerinti tervezési és felkészülési tevékenysége útján a szükségszerű, de előre meghatározott keretek közötti együttműködés biztosítottságát fenn kell tartani a bv. szervezeten túlmutató rendkívüli események kezelésében való közreműködés érdekében.

Előbbi közös metszettel szorosan összefügg a személyi állomány – meghatározott esetekben történő – értesítésének (berendelésének) szabályozásával kapcsolatos kérdéskör. A Belügyminisztérium szervezetére és a belügyminiszter által irányított szervekre, és így a bv. szervezetre is vonatkozó 2/2016. (II. 25.) BM utasítás határozza meg a szervezetek és személyi állományuk értesítési rendjét. E szabályzó fontos jellemzője a bv. szervezet szempontjából, hogy keretet szab mind a bv. szervezet alapfeladatainak

3 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 48. § (1) bekezdés

4 Jelen okfejtésemben védelmi szakterületi szempontból vizsgált rendkívüli esemény alatt a honvédelemmel és a katasztrófavédelemmel összefüggő eseményeket egyaránt értem.

ellátása során bekövetkező rendkívüli események kezelése céljából bevezetett rendkívüli intézkedések részeként elrendelt, és mind a bv. szervezeten és tevékenységén túlmutató, attól független rendkívüli események kapcsán elrendelt[5] értesítési feladatoknak is.

A fentieken túlmenően a védelmi szakterület biztonsági és fogvatartási szakfeladatokkal való további kapcsolódási pontja fedezhető fel a különleges jogrendben, valamint az azt megelőző helyzetek során történő védelmi igazgatási feladatok ellátásában történő közreműködés során. E kapcsolódási pont kifejtése – annak jelentősége és hangsúlyossága miatt – tanulmányom külön alfejezetében történik.

A védelmi igazgatás rendszerével fennálló és további lehetséges kapcsolódási területek, valamint a védelmi felkészülési és tervezési feladatok

A védelmi szakterület bv. szervezetben való elhelyezkedésének ismertetését követően, ebben az alfejezetben célom bemutatni a bv. szervezet és a védelmi igazgatás rendszere közötti, jelenleg már meglévő és esetlegesen javasolt további lehetséges kapcsolódási területeket, úgy, hogy annak külön-külön vizsgálom a honvédelmi igazgatással, valamint a katasztrófavédelemmel összefüggő oldalát. Ezenfelül külön alfejezetben nyújtok áttekintést a bv. szervezet védelmi felkészülési és tervezési feladatairól.

Kapcsolódási területek a védelmi igazgatással honvédelmi és katasztrófavédelmi vonatkozásban

A bv. szervezet védelmi igazgatásban résztvevő szervezetekkel fennálló viszonya és kapcsolata normálidőszakban elsősorban a felkészülési tevékenység során történő együttműködésben mutatkozik meg. Ez kiterjed egyrészt a védelmi szakterületi kérdésekben rendelkező jogszabályok előírásai alapján történő formális, másrészt a szabályzóktól független informális kapcsolatokra is. A védelmi igazgatás rendszerének komplexitása okán lényeges követelménynek tartom a normálidőszakban történő felkészülési feladatok ellátásával és az annak során történő együttműködéssel szemben, hogy az a védelmi igazgatás teljes struktúrájában, azaz a honvédelmi igazgatási és a katasztrófavédelmi oldalát tekintve a szervezetek teljes vertikumában (tehát központi és helyi szinten is) egyaránt megtörténjen. A BvOP a védelmi igazgatás országos hatáskörű szerveivel, a bv. szervek pedig meghatározott rend szerint a védelmi igazgatás területi (megyei védelmi bizottságok, megyei illetékességi területű rendvédelmi szervek stb.) és helyi szerveivel (helyi védelmi bizottságok, helyi illetékességű rendvédelmi szervek)

5 Például a különleges jogrend kihirdetése okán elrendelt készenlétbe helyezés érdekében végrehajtott értesítési feladatok.

működnek együtt. Mindennek, és a további közös érdekű feladatok ellátása céljából a BvOP és az együttműködő szervezetek központi szervei együttműködési megállapodásokat kötöttek. Ezek alapján a bv. szervek az együttműködő szervezetek illetékes szerveivel további együttműködési megállapodásokat hoztak létre. A meghatározott bv. szervek képviseletet biztosítanak a megyei védelmi bizottságok operatív munkaszerveibe, valamint felkérés alapján a helyi védelmi bizottságok operatív munkaszerveibe is.

A bv. szervezet a honvédelmi igazgatás szerveivel történő (normálidőszaki) együttműködés tartalmát elsősorban az alábbiak adják:

- A meghatározott tervezési, felkészülési feladatok végrehajtása, továbbá gyakorlatokon való részvétel, vagy azok megfigyelése.
- A rögzített hadiipari, továbbá a stratégiai érdekű kapacitások meghatározásában, illetve a gazdaságmozgósítással összefüggő konzultációban és feladatokban való együttműködés.
- A befogadó nemzeti támogatáshoz való hozzájárulás (amennyiben felajánlható képesség rendelkezésre áll).
- A meghagyással összefüggő adatszolgáltatások teljesítése, valamint a gazdasági és anyagi szolgáltatások igénybevételi célú tervezése (a veszélyhelyzet kivételével, a különleges jogrendi időszakok tekintetében az adott bv. szervre vonatkozóan).

Az első részben már említésre került, hogy a Kormány két fő szervet működtet az irányítási jogköre gyakorlásának elősegítésére, javaslattételi, véleményezési és tanácsadói feladatok ellátására, ezek a KKB és a HIKOM. A honvédelmi igazgatáshoz kapcsolódó HIKOM-ban – a vonatkozó kormányhatározat meghatározásai szerint – a bv. szervezet állandó szakértői képviselettel nem vesz részt. A munkacsoportban való esetleges részvételre a HIKOM vezetője általi meghívás alapján nyílhat lehetőség. Azonban úgy gondolom, hogy javasolt megfontolás tárgyává tenni a bv. szervezet HIKOM-ban való rendszeres képviseletét, tekintettel arra, hogy a belügyminiszter feladatkörét érintő ágazati honvédelmi feladatokról szóló 16/2013. (V. 9.) BM rendelet 2. §-ában foglaltak szerint a bv. szervezet, mint rendvédelmi szerv feladataként is jelentkezik:

- a Magyar Honvédség és a szövetséges fegyveres erők egyes feladatok végrehajtásában való támogatása,
- a befogadó nemzeti támogatással kapcsolatos feladatainak végrehajtása,
- a fegyveres összeütközések időszakában végrehajtandó polgári védelmi feladatok ellátásában való részvétel,
- a védelmi igazgatás szerveivel a honvédelmi feladatok ellátásában történő együttműködés, továbbá
- honvédelmi intézkedési terv készítése.

Mindezeken túl a bv. szervezet speciális honvédelmi feladataként jelentkezhet a fegyveres összeütközések időszakában (pl.: honvédelmi típusú különleges jogrendi időszakokban) a Magyar Honvédség, valamint a szövetséges fegyveres erők által elfogott személyek őrzése.[6] Elmondható, hogy ennek a speciális honvédelmi feladatnak az alapja egyértelműen az egyedülálló speciális hatáskörből adódik, ugyanakkor véleményem szerint a meghatározás szerinti őrzés kifejezés alatt nem kizárólag a biztonsági szakterületi terminológiában használatos őrzés fogalmát érthetjük, hanem a fogvatartással összefüggő feladatok során fellépő felügyelet és ellenőrzés biztonsági tevékenységeket is.

A védelmi igazgatás komplexitásából adódóan ki kell, hogy térjünk a szervezeti feladatok katasztrófavédelemmel kapcsolatos területére is. A bv. szervezet a katasztrófavédelemben történő (normálidőszaki) együttműködési feladatait elsősorban a következők képezik:

- A meghatározott tervezési, felkészülési feladatok (például: veszély-elhárítási tervezés, törzsfoglalkozások) végrehajtása, valamint gyakorlatokon való részvétel, vagy azok megfigyelése. Továbbá a bv. szervezet rendelkezik élelmezési kapacitásokkal, amelyeket az adott gyakorlatok (vagy akár éles helyezetek) során is képes biztosítani.
- Részvétel a koordinációs egyeztetéseken, felkészítéseken (KKB, NVK, BM OKF).
- Részvétel az ONER keretében működtetett FMCS munkájában az Országos Nukleárisbaleset-elhárítási Intézkedési Terv folyamatos felülvizsgálata érdekében.
- A gazdasági és anyagi szolgáltatások igénybevételi célú tervezése (a veszélyhelyzet különleges jogrendi időszak tekintetében az adott bv. szervre vonatkozóan).
- A BM OKF koordinálásával a BvOP közreműködik a kritikus infrastruktúrák védelmével összefüggően azok horizontális kritériumrendszerének kialakításában, továbbá a beazonosítási folyamatban, és mindezekhez adatot szolgáltat.[7]

A bv. szervezet honvédelemmel és katasztrófavédelemmel összefüggő felkészülési és tervezési feladatai

A bv. szervezet a védelmi igazgatás tervrendszerére, valamint a bv. szervezetet irányító belügyminiszter által kiadott jogszabályokra, közjogi szervezetszabályozó eszközökre és a belügyi tárca szakmai iránymutatásaira figyelemmel készíti el a védelmi szakterületre vonatkozó belső szabályzóit, felkészülési dokumentumait és terveit.

6 16/2013. (V. 9.) BM rendelet 7. §)
7 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet 5. §. (2) bekezdés)

Tervnek nevezünk egy elgondolást, amely meghatározza a jövőbeli cselekvést, annak idejét, módját és eszközeit. A tervezés eredményének a szervezet valamely elérni szándékozott állapotához tartozó működés modelljét tekintjük, ami magába foglalja a szervezet és a környezet állapotváltozásainak a kitűzött cél eléréséig való előre látását, tehát a szervezet működésének programját.

A védelmi igazgatás tervrendszeréről alapvetően elmondható, hogy a honvédelmi igazgatás részéről a honvédelmi intézkedési tervvel, a katasztrófavédelem részéről a veszély-elhárítási tervvel, a védelemgazdaság részéről pedig a védelemgazdasági alaptervvel együttesen alkot egy teljesen egész, komplett és egységes tervrendszert. Ez az összetettség és komplexitás a tervezési feladatok jelenleg más-más tárca szakpolitikai feladat- és hatáskörébe tartozása miatt áll fenn.[8]

Ennek a komplexitásnak megfelelően kerül végrehajtásra a bv. szervezet tervezési és felkészülési tevékenysége, amelynek aktualitások szerinti folyamatos monitorozása is biztosított.

A védelemmel összefüggő feladatok ellátására történő felkészüléshez úgy gondolom, hogy elsősorban a következő fő képességeket kell fenntartani és azok biztosítását, valamint szükségszerű alkalmazását kell alapvetően jól megtervezni. Ezek egyrészről a személyi állomány értesítése, illetve az adott szerv készenlétbe helyezése és készenlétének fokozása függetlenül attól, hogy milyen különleges jogrendi időszakról, vagy azt közvetlenül megelőző helyzetről van szó. Másrészről nagy fontossággal bír a katasztrófák elleni védekezéssel kapcsolatosan a megfelelően átgondolt és kivitelezett veszély-elhárítási tervezés is.

Az értesítési és készenlétbe helyezési feladatok megvalósítása céljából a BM szervekre vonatkozóan kettő közjogi szervezetszabályzó eszköz került kiadásra, melyek a 2/2016. (II. 25.) BM utasítás a Belügyminisztérium és a belügyminiszter által irányított szervek értesítési rendjéről, valamint a 3/2016. (II. 25.) BM utasítás a Belügyminisztérium és a belügyminiszter által irányított szervek készenlétbe helyezésének, különleges jogrendi feladatokra való felkészülésének és ellenőrzésének rendjéről. E szabályzókban foglalt feladatok bv. szervezeten belüli végrehajtására egy-egy utasítás került kiadásra.

A bv. szervek személyi állományának értesítési rendjéről szóló utasítás határozza meg a személyi állomány értesítésével összefüggő feladatok tervezését, szervezését és végrehajtását a bv. szervezetre vonatkozóan. Abban az értesítés – a 2/2016. (II. 25.) BM utasítás előírásaira figyelemmel – azon intézkedések együtteseként kerül definiálásra, amelyek – a bv. szerv vezetőjének döntése szerint – biztosítják a személyi állomány

8 1061/2014. (II. 18.) Kormányhatározat 1. melléklet

szolgálatot nem teljesítő tagjainak meghatározott helyen és időtartamon belüli, szolgálati feladat ellátására történő rendelkezésre állását. Az általános érvényű szabályok meghatározásán túl részletesen rendelkezik az értesítés elrendelésének szabályairól, a kommunikációs eszközökön keresztüli és a lakcím (tartózkodási hely) szerinti személyes értesítésről, továbbá az értesítési feladatok gyakoroltatására vonatkozó előírásokról egyaránt. A BvOP és a bv. szervek a személyi állomány értesítésével kapcsolatos feladataikat értesítési terveikben határozzák meg. A szabályzó összességében megfelelő alapot biztosít ahhoz, hogy a bv. szervek az értesítési terveiket megfelelő szakmai színvonalon el tudják készíteni.

A jelenlegi szabályozás alapján, az értesítés elrendelése a szolgálatot nem teljesítő személyi állománytagok meghatározott rendkívüli feladatellátásra való berendelését szolgálja. A biztonsági szakterületi vetületekre röviden kitérve elmondható, hogy az alapfeladatok ellátásából fakadó szolgálati feladatoktól (napirend végrehajtása, fogvatartotti jogok biztosítása stb.) értesítés elrendelése nélkül történő eltérés lehetőségét azonban az értesítés nem hivatott biztosítani. Ugyanakkor adódhat olyan eset, hogy értesítés (berendelés) nélküli rendkívüli esemény felszámolásra (vagy legalábbis annak ilyen módon történő megkezdésére) kerül sor.[9] Ekkor külön intézkedésként indokolt a Bv. tv.-ben és a 16/2014. (XII. 19.) IM rendeletben meghatározott biztonsági intézkedések közül az ajtók zárva tartásának elrendelése, valamint szükséges esetben az egyes jogok gyakorlásának felfüggesztése is. A tapasztalataim szerint ez a gyakorlat a bv. szerveknél megjelenik.

A bv. szervek készenlétbe helyezésével kapcsolatos feladatok meghatározása érdekében, belső szabályzókban rögzítésre kerülnek a készenlét elrendelésének jellemzői, okai, a különböző készenléti fokozatok (megelőző, fokozott és teljes készenlét) és az elérésükhöz előírt normaidők, a végrehajtandó feladatok, továbbá a tárgykörbe tartozó felkészülési tevékenység, valamint a gyakorlatok és a jelentési kötelezettségek rendje. Ezeken túlmenően lényeges követelményként meghatározásra kerül a bv. szervek részére, hogy a készenléti fokozatok eléréséhez és a különleges jogrendi működés biztosítása érdekében szükséges feladataikat tervekbe kell foglalni, amelyeket folyamatosan aktualizálni kell.

A készenlétbe helyezéssel kapcsolatos tervek típusai:

- Készenlétbe-helyezési Terv: A teljes bv. intézetre vonatkozóan elkészített terv, amely tartalmazza összesítve a fokozatok szerinti feladatokat, és amely alapján

9 Például olyan események bekövetkezése esetén, amelyek csekélyebb súllyal bírnak, de bekövetkezésüket követően tovább eszkalálódhatnak, amelyet követően már értesítés elrendelése is indokolttá válhat.

ellenőrizhető az intézkedési és a végrehajtási tervekben meghatározott feladatok teljesítése is. A bv. intézet és a vele azonos székhelyen működő bv. gazdasági társaság, illetve annak fióktelepe közös készenlétbe-helyezési tervet készít.
- Intézkedési Terv: A bv. intézet egyes szervezeti egységeinek vezetői (osztályvezetők), valamint – amennyiben a bv. szerv székhelyén, területén működik – a bv. gazdasági társaság ügyvezetője részére szóló intézkedési tervek, amelyek az adott szervezeti egység és a bv. gazdasági társaság készenléti fokozatokhoz rendelt egyes feladatait határozza meg.
- Végrehajtási Terv: A feladatok végrehajtására megbízott személyekhez, egyes beosztásokhoz rendelt tervek

A bv. szervek készenlétbe helyezésével kapcsolatos tervrendszerről elmondható, hogy az ilyen módon történő kialakítással az egyes szervezeti szinteken elkészített tervekben meghatározott feladatok lépcsőzetesen egymásra épülőek, így azok biztosítják az egymással való harmonizálást és elősegítik az ellenőrizhetőséget is.

Megjegyzendő, hogy a készenlétbe helyezéssel kapcsolatos, 3/2016. (II. 25.) BM utasítás által meghatározott előírásokat a BM szerveknek, így a bv. szervezetnek is a külön jogszabályokban, valamint a központi veszély-elhárítási tervben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Ez is rámutat e rendszer komplexitására. Az eltérésekkel történő alkalmazás megvalósulhat elsősorban katasztrófaveszély esetén, továbbá különleges jogrendben és az annak bevezetésére történő felkészülés során, valamint a NATO Válság-reagálási Rendszerében végrehajtott polgári válsághelyzetek kezelése során elrendelt készenlétbe helyezéshez szükséges feladatok kapcsán is.[10] Tehát például a készenlétbe helyezés normaideje kapcsán, katasztrófaveszély esetén a központi veszély-elhárítási tervben meghatározott készenléti fokozatokat, azok elérésének normaidejét szükséges alkalmazni és az azokhoz rendelt feladatokat kell végrehajtani.

A bv. szervezet a belügyminiszter feladatkörét érintő ágazati honvédelmi feladatokról szóló 16/2013. (V. 9.) BM rendeletben meghatározottak végrehajtásának biztosítása céljából rendelkezik honvédelmi intézkedési tervvel, amely tartalmazza a bv. szervezet különleges jogrend bevezetésének időszakára vonatkozó és egyben a honvédelmi feladatok ellátását rendkívüli körülmények között is biztosító működési szabályait. Rendeltetése biztosítani mindazon honvédelmi feladatok végrehajtását, valamint az eljárási rendeket és adatbázisokat, amelyek a bv. szervezet részére meghatározásra kerültek, figyelemmel az 1949. augusztus 12-én kelt III. Genfi Egyezményben (a továbbiakban: Genfi Egyezmény) és annak 22. cikkében meghatározottakra. Célja a honvédelmi feladatokhoz kapcsolódó különleges jogrendi időszakokban a Magyar Honvédséggel, valamint a társ rendvédelmi szervekkel történő hatékony együttműködés elősegítése

10 3/2016. (II. 25.) BM utasítás 3. §

annak érdekében, hogy folyamatosan és maradéktalanul garantálható legyen Magyarország szuverenitása, valamint külső és belső biztonsága.

A bv. szervezet honvédelmi intézkedési terve meghatározza:

- A honvédelmi feladatokhoz kapcsolódó különleges jogrendi időszakokat.
- A riasztás (értesítés), készenlétbe helyezés és az irányítás rendszerét.
- A készenléti fokozatokat, azok elérésének normaidejét és a végrehajtandó feladatokat.
- A bv. szervezet egyes honvédelmi feladatait, továbbá a békeidőszaki felkészülési feladatokat, valamint a rendelkezésre álló személyi- és anyagi erőforrások vonatkozásában folyamatosan aktualizált adatbázisok vezetését.

A honvédelmi intézkedési tervet Magyarország területén, a meghatározott különleges jogrendi időszakokban, a teljes bv. szervezet honvédelmi feladatainak végrehajtása során az ország szuverenitása, külső és belső biztonságának védelme érdekében kell alkalmazni. Ennek érdekében a bv. szervezet vonatkozásában központi szinten kerül kiadásra és annak hatálya valamennyi bv. szervre kiterjed.

A BM szervek katasztrófavédelmi feladatokra történő felkészülése, valamint azok végrehajtása a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól szóló 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet alapján történik. Erre való figyelemmel, a bv. szervezet katasztrófavédelemmel és veszély-elhárítással összefüggő tervezési, felkészülési és a védekezésben történő együttműködés feladatait utasítás határozza meg. A BvOP a katasztrófák és a katasztrófaveszély elhárítása, következményeinek csökkentése érdekében Szervezeti Veszély-elhárítási Feladattervet (a továbbiakban: SzVF) adott ki. Az SzVF létrehozásának célja a természeti, civilizációs, valamint egyéb eredetű veszélyek kezelése, valamint következményeinek elhárítása, csökkentése érdekében szükséges szakmai döntések támogatása, a bevezetendő főbb intézkedések meghatározása, egységes végrehajtása.

Az SzVF hatálya valamennyi bv. szervre kiterjed, emellett tartalmazza:

- A bv. szervezet katasztrófák elleni védekezésben való részvételére vonatkozó szabályokat.
- A katasztrófavédelemmel kapcsolatosan – a központi veszély-elhárítási terv szerint – meghatározott készenléti fokozatokat (alapállapot/normál működési rend, megelőző/katasztrófavédelmi készenlét, fokozott/katasztrófaveszély készenlét, teljes/bevetési készenlét), elérésük normaidejét, valamint az egyes fokozatokhoz rendelt feladatokat.
- Az irányítás, vezetés, együttműködés, kapcsolattartás és jelentések, adatszolgáltatások rendjét.

- A személyi és fogvatartotti állomány védelmére vonatkozó eljárási rendet.
- A katasztrófaveszélyek egyes típusait, a műveleti sorrendeket.
- A logisztikai támogatás rendjét (például: feladatok szervezése, élelmezés biztosítása, védőital, ruházati és védőeszköz ellátás stb.).

Az SzVF-ben meghatározottak figyelembevételével a bv. szervek veszély-elhárítási feladattervet készítenek a veszély-elhárítási tervezés szintjeinek megfelelően, az illetékességi területen működő katasztrófavédelmi kirendeltséggel, illetve a katasztrófavédelmi megbízottal történő egyeztetés mellett. A bv. szervezet egészségügyi intézményei – a 43/2014. (VIII. 19.) EMMI rendelet alapján és előírásainak figyelembevételével – önálló egészségügyi válsághelyzeti tervet hoznak létre, így emellett nem kötelezettek különálló veszély-elhárítási feladatterv készítésére. A bv. intézettel azonos székhelyen működő bv. gazdasági társaságnak, illetve az egyazon területen működő bv. intézetnek és fióktelepnek közös veszély-elhárítási feladattervet kell készíteniük.

A veszély-elhárítási feladattervnek a következőket kell tartalmaznia:

- Az adott bv. szerv illetékességi területére vonatkozóan, a katasztrófák általi veszélyeztetettségre összefüggő adatokat.
- Az irányítás, az együttműködés és a vezetés rendjét.
- Az egyes katasztrófákra, katasztrófatípusokra, -veszélyekre vonatkozó feladatokat.
- A védekezésbe, a kimenekítésbe, kitelepítésbe, befogadásba, továbbá a visszatelepítésbe bevonható erőket és eszközöket.
- Az egyéni és kollektív védelem megszervezésére vonatkozó feladatokat.
- A logisztikai támogatás, valamint egészségügyi ellátás biztosítására vonatkozó feladatokat.
- A nukleárisbaleset-elhárítási feladatokat (az OBEIT-ben meghatározottak figyelembevételével).

A katasztrófák elleni védekezéssel kapcsolatos szervezeti veszély-elhárítási tervezésről elmondható, hogy a központilag kiadott SzVF teljes szervezetre vonatkozó hatályával a tervezési tevékenység biztosított. Emellett az egyes bv. szervek katasztrófákkal szembeni különböző veszélyeztetettségi fokainak okán a helyi felkészülési és védekezési feladatok ellátását a többszintű tervezés biztosítja.

Mindezek mellett még érdemes szót ejteni a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos tervezési feladatokról is, amelyekről a 1824/2015. (XI. 19.) Kormányhatározat rendelkezik. Ennek előírásai alapján, a terrorizmus elleni küzdelemre a bv. szervezet átfogóanés az egyes bv. szervek is (helyi szinten kiadott) terrorizmus elleni intézkedési tervvel készülnek fel.

Az intézkedési terv célja a bv. szervezet tekintetében standardizálni a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak egységes végrehajtási rendjét az 1-4. terrorfokozatok elrendelése esetén, továbbá definiálni a bv. szervek által bevezetendő intézkedéseket, végrehajtandó feladatokat. Ezen túl meghatározza azon – terrorizmussal összefüggő – eseményfajtákat, amelyek bekövetkezése (vagy annak veszélye) esetén a bv. szervezet közvetlen érintettsége – és ebből eredően intézkedési kötelezettsége – nagy valószínűséggel fennáll.

Az intézkedési terv tartalmi elemei a megfelelő felkészülés és tervezés érdekében az alábbiak:

- A terrorizmus elleni feladatokat tartalmazó felsőbb szintű szabályozás fő meghatározásaival összefüggő, bv. szervezetre háruló általános feladatok és az irányítás rendje.
- Külön intézkedések bevezetését szükségessé tevő, vélelmezett eseménytípusok.
- Az egyes terrorfokozatok elrendelése esetén bevezetendő intézkedések.
- A bv. szervezet által alkalmazandó, az együttműködő szervek támogatásaként felhasználható képességek.
- A kapcsolattartás, a kommunikáció és a jelentések rendje.

Előbbiekben részletezettek alapján, a bv. szervezet felkészülés érdekében történő tervezési rendszeréről összefoglalóan megállapítható, hogy az leköveti és megfelelően adaptálja a felsőbb szintű komplexitás rendszerét, annak kialakítása a jogszabályok és közjogi szervezetszabályozó eszközök előírásai és az azokban meghatározottak szerint történik. Emellett – személyes szakmai tapasztalataimat is figyelembe véve – elmondható, hogy az a tervezési folyamatban és a tervek megfelelő színvonalú kialakításának érdekében a Belügyminisztérium illetékes szervezeti egységeivel, továbbá a védelemben közreműködő – a tervezés tárgyában szakmailag érintett – társ- és együttműködő szervekkel való kooperáció és iránymutatás mellett valósul meg.

Közreműködési lehetőségek a különleges jogrendi, valamint az azt megelőző helyzetek kezelése során történő feladatellátásban

A különleges jogrendben, vagy az azt megelőző helyzetekben, időszakokban adódó, honvédelmi feladatokban – a BvOP irányításával – történő konkrét közreműködési lehetőségek és feladatok – a honvédelmi intézkedési terv alapján – a következők:

- Az országvédelem szempontjából kiemelten fontos objektumok őrzés-védelme.

- Az őrszolgálatba vezényelteket a sajátos feladathoz igazodó felkészítésben kell részesíteni. A speciális felkészítés, majd a továbbképzések programja tartalmazzon lőkiképzést, fizikai képzést (állóképesség növelése, kényszerítő eszközök alkalmazása, önvédelem), híradó- és biztonságtechnikai ismereteket, terror-elhárítási alapismereteket, kommunikációs készségfejlesztést.
- A Genfi Egyezmény alapján a hadifogolynak minősülő személyek csak szárazföldön elhelyezett olyan építményekben tarthatók felügyelet alatt (internálhatók), amelyek tisztasági és egészségügyi szempontból teljes biztosítékot nyújtanak. Azon különleges eseteket kivéve, amikor maguknak a hadifoglyoknak az érdeke indokolja, a hadifoglyok nem tarthatók felügyelet alatt büntetés-végrehajtási intézetekben, azonban az egyéb, erre a célra kijelölt objektum őrzés-védelmében, illetve az abban elhelyezett hadifogoly felügyeletében a büntetés-végrehajtás személyi állománya részt vehet.
- A hadműveleti területen (veszélyeztetett terület) elhelyezett fogvatartottak életének és testi épségének védelme átmeneti jelleggel kitelepítéssel, illetve kimenekítéssel biztosítható, a helyszíni védelem nem alkalmazható.
- A bv. szervek a befogadó nemzeti támogatási képességeiket szükség esetén – a külön egyeztetés alapján megjelölt helyszíneken – rendelkezésre bocsátják.
- A bv. szervek esetében fel kell készülni a fényálcázási szabályok elrendelésére. A bv. objektumok körvilágításának lekapcsolása esetén az őrzési feladatokat járőrözéssel kell megerősíteni.
- A bv. szervezet a potenciálisan hadköteles hivatásos, rendvédelmi igazgatási alkalmazotti, valamint fogvatartotti állományról adatszolgáltatását a Magyar Honvédség Katonai Igazgatási és Központi Nyilvántartó Parancsnokság felé külön megállapodás szerint, hadkötelezettség bevezetése esetén – előzetes egyeztetés alapján – soron kívül teljesíti.
- A bv. szervek a honvédelmi feladataikkal kapcsolatosan a honvédelmi igazgatás területi és helyi szerveivel együttműködnek, a szükséges anyagi, technikai szolgáltatásokat a területileg illetékes katonai igazgatási központnál igénylik.

A haza fegyveres védelmében és a szövetségi kötelezettségek teljesítésében részt vevő saját és szövetségi erők műveleti feladataik céljából kijelölt hadműveleti területen tartózkodás szabályait, a hadműveleti területen diszlokáló katonai szervezet parancsnoka határozza meg, ezért az egyes, bv. szervezetre háruló feladatokat szoros együttműködésben kell végrehajtani.

A bv. szervezet országos parancsnoka a katasztrófavédelmi feladatokat a bv. szervek vezetőin keresztül irányítja és ellenőrzi. Ezek a tevékenységek a megelőzésre, a közvetlen veszélyek elhárítására, az előidéző okok megszüntetésére, a károsító hatásuk csökkentésére, továbbá a személyi és fogvatartotti állomány életének és testi épségének védelmére, alapvető életfeltételeinek biztosítására, a mentés végrehajtására, a helyreállítás

feltételeinek megteremtésére irányulnak. Az országos parancsnok utasítása, valamint a védelmi bizottságok felkérése alapján a bv. szervek – a rájuk vonatkozó különös szabályok figyelembevételével és alapfeladataik ellátását nem veszélyeztetve – a személyi és fogvatartotti állomány bevonásával, de a fogvatartás biztonságának elsődlegességét fenntartva vesznek részt a felkészülésben, a katasztrófák bekövetkezése esetén az élet és anyagi javak védelmében, továbbá a katasztrófákat követő helyreállítási tevékenységben.[11]

A katasztrófák elleni védekezéssel összefüggő feladatokban való közreműködés érdekében katasztrófaveszély, illetve veszélyhelyzet esetén:

- A BvOP ágazati szakértőt delegál az NVK-ba.
- A bv. szervezet az MVB-k operatív munkaszervében a képviseletet biztosítja.
- A helyi védelmi bizottság operatív munkaszervébe az illetékességi területen elhelyezkedő bv. szervek – felkérés esetén – képviseletet delegálnak.

Megjegyzendő, hogy a védelmi igazgatás területi és helyi irányítási szintjének kettős természete miatt az MVB-k és HVB-k honvédelmi igazgatási feladatokat is ellátnak, ezért a fenti közreműködési struktúra a honvédelmi igazgatási feladatokban való közreműködésre is értendő.

A katasztrófák elleni védekezés során a társ- és együttműködő szervek részére nyújtandó támogatás elsődlegesen az alábbiakra terjed ki:

- Személyi állományi és fogvatartotti munkaerő biztosítása (pl.: homokzsáktöltésre, tereprendezésre, gát- (töltés-) megerősítésére, tűzoltásra, romeltakarításra stb.).
- A védekezésben résztvevők számára eszközök, anyagok (szállítójárművek, rakodógépek, fektetési anyagok, hírösszeköttető berendezések stb.), illetve egyéb szolgáltatások (pl.: étkezés, egészségügyi ellátás) biztosítása.
- A személyi állomány a rendfenntartási, biztosítási, járőrözési, ellenőrzési feladatokban történő közreműködése.

A katasztrófa fajtájának, kiterjedésének figyelembevételével a BvOP Operatív Csoportot működtet a bv. szervek védekezési feladatainak irányítására, koordinálására, ellenőrzésére és az ágazati szakértő támogatására, melynek vezetője az országos parancsnok biztonsági és fogvatartási helyettese. Tagjai a BvOP biztonsági, fogvatartási, központi szállítási és nyilvántartási, műszaki és ellátási, egészségügyi, kommunikációs szakterületeinek vezetői. Az Operatív Csoport vezetője a katasztrófa típusától függően tagként további személyeket is kijelölhet, folyamatos, vagy részleges működést rendelhet el.

11 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet 5-6. §

Az NVK ágazati szakértő részére a BvOP, illetve indokolt esetben közvetlenül a bv. szervek a kért információkat, adatokat az általa meghatározott módon, a kijelölt határidőn belül rendelkezésre bocsátják.

A bv. szervnél katasztrófaveszélyben, illetve veszélyhelyzetben, közvetlen érintettség esetén a feladatok végrehajtására Veszély-elhárítási Törzset (a továbbiakban: VET) kell megalakítani. A VET vezetője a bv. szerv vezetője, tagjai a bv. gazdasági társaság ügyvezető igazgatója (amennyiben a bv. intézet székhelyén működik), a gazdasági, a biztonsági, a fogvatartási (reintegrációs), az egészségügyi szakterületek vezetői, valamint a mozgósítási megbízott, továbbá a bv. szerv vezetője által kijelölt személyek. A VET irányításával, koordinálásával és ellenőrzésével Helyi Védekezési Szervezetet kell létrehozni – az SzVF-ben meghatározott részlegek megalakításával – a VET által meghatározott feladatok végrehajtására.

A vonatkozó szabályzók, tervek alapján elmondható, hogy a bv. szervek a speciális hatáskörükből adódó, rájuk vonatkozó különös szabályok figyelembevételével és alapfeladataik ellátását nem veszélyeztetve működnek közre a védelmi igazgatási, honvédelmi igazgatási, valamint katasztrófavédelmi feladatok ellátásában. Ebből következik, hogy különleges jogrendben és az azt közvetlenül megelőző időszakokban a személyi és fogvatartotti állomány védelmi igazgatási feladatokban való részvételi lehetősége – a rendkívüli helyzet minőségétől függetlenül – a speciális hatáskörből adódó különös szabályok szerinti alaptevékenységből fakadó feladatellátás biztosítottságának – közreműködés melletti – megfelelő szintű fennmaradásától függ. Annak végrehajtását a közreműködés nem nehezítheti, és nem akadályozhatja. Ennek alapján a közreműködési feladatok – akár bv. szerven belüli, akár bv. szerven kívüli – ellátása során a biztonsági és fogvatartási szempontok szerinti követelményeknek mindenkor érvényesülnie kell. A bv. szakmai követelmények érvényesülését a bv. szervezet a védelmi igazgatási feladatai ellátása során is kiemelten kezeli, így például az ilyen rendkívüli feladatokban való közreműködés során a személyi állomány biztosítása, szolgálattervezése és -szervezése, valamint a biztonsági, fogvatartási és egészségügyi szakterületi követelményeknek, szabályoknak és szakmai protokolloknak megfelelően a fogvatartotti állomány szűrése, kiválasztása és a helyszíni biztonsági tevékenység megszervezése minden esetben hangsúlyos tényezőként alkalmazásra kerül.

Fogvatartottak személyes honvédelmi kötelezettségeinek kérdései, lehetőségei

Ebben az alfejezetben célom röviden vizsgálni a fogvatartott személyek személyes honvédelmi kötelezettségével kapcsolatos kérdéskört és annak jelenlegi szabályozását.

A különleges jogrendben bevezethető személyes honvédelmi kötelezettségek rendszere az Alaptörvény, a Hvt. és a Kat. tv. releváns rendelkezései alapján összefoglalva a következőkből áll:

- Hadkötelezettség (katonai szolgálati kötelezettség):
  - Rendkívüli állapotban, vagy ha arról az Országgyűlés úgy dönt, megelőző védelmi helyzetben is.
  - Magyar állampolgár és magyarországi lakóhellyel rendelkező férfiak 18-50 éves koráig, vagy aki kiképzett tartalékos, a katonai szolgálat mindenkori felső korhatáráig (65 éves korig).
- Honvédelmi munkakötelezettség:
  - Rendkívüli állapotban.
  - Magyar állampolgár és magyarországi lakóhellyel rendelkező férfiak 18-65 éves koráig, nők 18-55 éves koráig.
- Polgári védelmi kötelezettség:
  - Minden különleges jogrendi időszakban.
  - Magyar állampolgár és magyarországi lakóhellyel rendelkező férfiak és nők 18 éves korától a mindenkori öregségi nyugdíjkorhatárig.

A Bv. tv.-ben lévő meghatározások szerint a fogvatartott katasztrófahelyzet esetén – amennyiben az a fogvatartása helyéül szolgáló bv. intézetet érinti – köteles közreműködni a katasztrófahelyzet elhárításához szükséges tevékenységben. Ezen túlmenően az őt megillető, Bv. tv.-ben meghatározott jogai a katasztrófahelyzet elhárításához szükséges mértékben, annak idejére korlátozhatók. Itt előírásra került továbbá, hogy a fogvatartottat katasztrófavédelmi kötelezettség terheli külön jogszabályok szerint, illetve beosztható ideiglenes katasztrófavédelmi szolgálatra.[12]

Látható tehát, hogy a személyes honvédelmi kötelezettségekkel kapcsolatosan a honvédelemmel és katasztrófavédelemmel összefüggő releváns előírásokat tartalmazó jogszabályok (Alaptörvény, Hvt. és Kat. tv.) katasztrófavédelmi kötelezettség jogintézményt nem ismernek, az csak a Bv. tv.-ben jelenik meg az előbbi jogszabályokra utalás mellett úgy, hogy azokban nem katasztrófavédelmi, hanem polgári védelmi kötelezettség jogintézmény szerepel. Eszerint a Bv. tv. behatárolja, és egyben leszűkíti a fogvatartott személyek személyes honvédelmi kötelezettségeit a katasztrófavédelemmel összefüggő feladatokra. Ezen megállapítások alapján célszerűnek tartom e kérdéskör jogi, honvédelmi és polgári védelmi szempontból történő átgondolását, és szükséges esetben jogharmonizáció végrehajtását. Ennek során indokolt figyelembe venni azt a körülményt, hogy a fogvatartottak egyes jogai a fogvatartás időtartama alatt a vonatkozó jogszabályok alapján korlátozottak vagy szünetelőek.

12 Bv. tv. 138. § (1)-(3) bekezdés

Összegzés, megállapítások, javaslatok

Tanulmányomban megpróbáltam rövid áttekintést adni a bv. szervezetről és feladatairól, ennek keretében rávilágítottam a rendészethez való viszonyára is a tárgykörben véleményt formáló egyes kutatók álláspontjának ismertetése mellett. Általánosságban ismertettem hazánk honvédelemi rendszerét, valamint a védelmi igazgatás szervezeti és feladatstruktúráját, azok elemeit. Ezt követően bemutattam a bv. szervezet e rendszerben elfoglalt helyét és szerepét a felkészülési, tervezési, illetve az együttműködési és közreműködési tevékenységén, valamint annak szabályozásán keresztül.

Ezek alapján az ismertetett témakör összefoglalásaként több, releváns megállapítást célszerű megjeleníteni a következők szerint:

- A bv. szervezet védelmi szakfeladatának (mint kapcsolt szakfeladat) megfelelő ellátása egyfajta ismeretbeli követelményre vonatkozó kettősséget hordoz magában. A védelmi szakfeladatokat a védelmi szakterület és a büntetés-végrehajtási szakmai tevékenység szabályozása ismeretében, valamint a bv. szervezet jogszabályok által meghatározott alapfeladatai, és azok ellátásának veszélyeztetése nélkül kell tudni minden esetben végrehajtani.
- A honvédelem és a védelmi igazgatás – az első részben kifejtett jellemzés alapján bizonyítottan – komplex rendszert alkot, amelyre figyelemmel kell lenni a védelmi felkészülési, tervezési szakaszban, valamint a konkrét feladatok ellátása során is.
- Különleges jogrendben és az azt közvetlenül megelőző időszakokban, valamint katasztrófa bekövetkezése esetén a személyi és fogvatartotti állomány védelmi igazgatási feladatokban való részvételi lehetősége kapcsán elmondható, hogy – a rendkívüli helyzet minőségétől függetlenül – a jogszabályban meghatározott speciális hatáskörből adódó különös szabályok szerinti alaptevékenységből fakadó feladatellátás végrehajtását a közreműködés nem nehezítheti, és nem akadályozhatja. Ez alapján a közreműködési feladatok – akár bv. szerven belüli, akár bv. szerven kívüli – ellátása során ennek megvalósulására a bv. szervezet figyelmet fordít.
- Speciális hatásköréből eredő alapfeladatainak elsődlegessége miatt a bv. szervezet különleges jogrendben, az azt közvetlenül megelőző helyzetek során és katasztrófa bekövetkezése esetén, elsődleges beavatkozóként – a bv. szerv vagyonának, a személyi és fogvatartotti állomány életének és testi épségének védelmére vonatkozóan – a bv. szerveket közvetlenül veszélyeztető események felszámolásában, következményeinek elhárításában vesz részt. Az ilyen eseteken túli, bv. szerven kívüli védelmi tevékenységben, felszámolásban való szerepe a speciális hatáskörének és alapfeladatainak veszélyeztetése nélküli közreműködésben valósul meg.

- A felkészülési, tervezési és védelemben való közreműködési tevékenység vizsgálata alapján megállapítható, hogy a bv. szervezet – az alaptevékenysége ellátása mellett – kiemelt feladatának tekinti a védelmi igazgatási feladatainak ellátásában és természeti katasztrófák elleni védekezésben, illetve az azt követő helyreállításban történő részvételt, továbbá a védelmi igazgatás rendszerének zavartalan működése érdekében meghatározott kötelezettségeinek teljesítését.

Mindezen megállapításokkal összefüggően, a védelmi feladatok ellátásának további elősegítése érdekében a következőket javaslom:

- Az eddigiekhez hasonlóan, a továbbiakban is gondoskodni a védelmi igazgatásban résztvevő szervezetekkel történő együttműködés színvonalának megőrzéséről.
- A bv. szervezet védelmi igazgatás komplex rendszeréhez igazodó, jelenleg is biztosított felkészülési és tervezési gyakorlatának, a feladatellátás színvonalának, továbbá a védelmi igazgatással összefüggő esetleges változások adaptálására irányuló tevékenységek elősegítésének fenntartását.
- Megfontolás tárgyává tenni a bv. szervezet HIKOM-ban való rendszeres képviseletét, tekintettel arra, hogy a vonatkozó szabályzóban a bv. szervezet, mint rendvédelmi szerv részére is több honvédelemmel összefüggő feladat került meghatározásra, továbbá speciális honvédelmi feladatként jelentkezhet a fegyveres összeütközések időszakában a Magyar Honvédség, valamint a szövetséges fegyveres erők által elfogott személyek őrzése.
- A védelmi feladatok jövőbeni ellátása is a bv. szakmai szempontokra, követelményekre és az azokkal való összefüggésekre irányuló figyelemmel történjen.
- A fogvatartott személyek személyes honvédelmi kötelezettségeivel kapcsolatos kérdéskörének – elsődlegesen jogi, honvédelmi és polgári védelmi szakmai szempontból történő – további vizsgálatát, kutatását, valamint az ezzel összefüggő jogharmonizáció megfontolását.

Felhasznált irodalom

1/2016. (IV. 15.) BvOP utasítás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága Szervezeti és Működési Szabályzatáról

1/2016. (IV. 29.) KKB határozat a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság ügyrendjének és a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság Nemzeti Veszélyhelyzet-kezelési Központ ügyrendjének elfogadásáról

2/2016. (II. 25.) BM utasítás a Belügyminisztérium és a belügyminiszter által irányított szervek értesítési rendjéről

3/2016. (II. 25.) BM utasítás a Belügyminisztérium és a belügyminiszter által irányított szervek készenlétbe helyezésének, különleges jogrendi feladatokra való felkészülésének és ellenőrzésének rendjéről

III. Genfi Egyezmény – A hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény

16/2013. (V. 9.) BM rendelet a belügyminiszter feladatkörét érintő ágazati honvédelmi feladatokról

16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól

21/1997. (VII. 8.) IM rendelet a büntetés-végrehajtási szervezet Szolgálati Szabályzatáról

30/2015. (VI. 16.) BM rendelet a belügyminiszter irányítása alatt álló rendvédelmi feladatokat ellátó szerveknél a hivatásos szolgálati beosztásokról és a betöltésükhöz szükséges követelményekről

43/2014. (VIII. 19.) EMMI rendelet az egészségügyi intézmények egészségügyi válsághelyzeti terveinek tartalmi követelményeiről, valamint egyes egészségügyi tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról

62/2011. (XII. 29.) BM rendelet a katasztrófák elleni védekezés egyes szabályairól

94/1998. (XII. 29.) OGY határozat a Magyar Köztársaság biztonság és védelempolitikájának alapelveiről

94/2018. (V. 22.) Korm. rendelet a Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről

167/2010. (V. 11.) Korm. rendelet az országos nukleárisbaleset-elhárítási rendszerről

234/2011. (XI. 10.) Korm. rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról

290/2011. (XII. 22.) Korm. rendelet a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról

1061/2014. (II. 18.) Korm. határozat a védelmi igazgatás tervrendszerének bevezetéséről

1150/2012. (V. 15.) Korm. határozat a Katasztrófavédelmi Koordinációs Tárcaközi Bizottság létrehozásáról, valamint szervezeti és működési rendjének meghatározásáról

1525/2013. (VIII. 12.) Korm. határozat a Honvédelmi Igazgatási Koordinációs Tárcaközi Munkacsoport létrehozásáról, valamint szervezeti és működési rendjének meghatározásáról

1824/2015. (XI. 19.) Korm. határozat a terrorizmus elleni küzdelem feladatainak egységes végrehajtási rendjéről

1995. évi CVII. törvény a büntetés-végrehajtási szervezetről

2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról.A büntetés-végrehajtási szervezet honvédelmi intézkedési terve

A büntetés-végrehajtási szervezet veszély-elhárítási feladatterve

Baán Mihály – Bors István – Hári László – Csiffáry Tamás – Kocsis Lajos – Szentes László (2014): Magyarország védelmi igazgatása a közigazgatás új környezetében. Szerkesztette: László Szentes. Budapest: Zrínyi Kiadó

Balla Zoltán (2017): A rendészet alapjai és egyes ágazatai. Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Finszter Géza (2018): Rendészettan. Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Gazdag Ferenc – Remek Éva (2018): A biztonsági tanulmányok alapjai. Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Hornyacsek Júlia – Kádár Pál – Keszely László – Lakatos László – Muhoray Árpád – Petruska Ferenc (2019): A védelmi igazgatás rendszere és a honvédelmi igazgatással való kapcsolatának elméleti és gyakorlati összefüggései. Szerk.: Hornyacsek Júlia Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

Muhoray Árpád (2016): Katasztrófamegelőzés I. Budapest: NKE Szolgáltató Nonprofit Kft.

Pallo József (2007): „Gondolatok a rendészet fogalmi és alkalmazási kérdéseiről." in Börtönügyi Szemle Budapest, Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, 26. évfolyam 2. szám: 33-40.

Szalai Tímea (2014., Szerk.): A Büntetés-végrehajtási Szervezet 2013. évi évkönyve. Budapest: Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Vókó György (2014): A magyar büntetés-végrehajtási jog. Budapest: Dialóg Campus Kiadó

Ára: 750 Ft